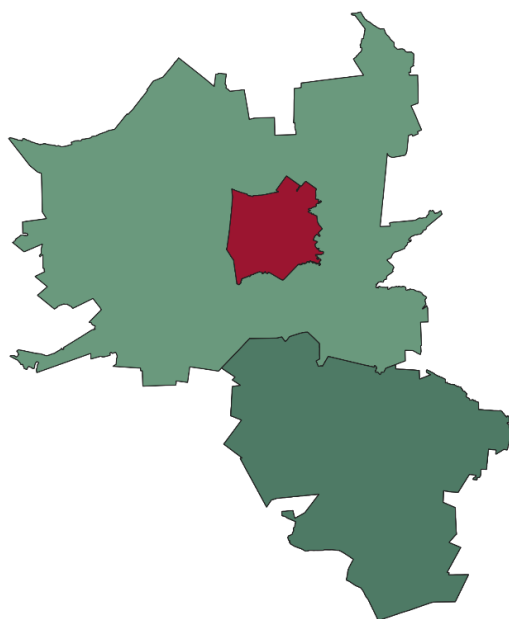

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja na lata 2021-2027

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	2
1. Podstawa Prawna i zakres rzeczowy.....	3
1.1. Podstawa prawna.....	3
1.2. Zakres rzeczowy.....	4
1.3. Zasięg terytorialny.....	6
2. Synteza diagnozy obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych	8
2.1. Diagnoza przestrzenna.....	10
2.2. Diagnoza uwarunkowań społecznych.....	14
2.3. Diagnoza uwarunkowań gospodarczych.....	21
2.4. Diagnoza infrastruktury.....	25
2.6. Diagnoza uwarunkowań finansowych.....	32
3. Analiza problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych.....	37
4. Cele, jakie mają być zrealizowane w ramach ZIT, ze wskazaniem podejścia zintegrowanego.....	38
4.1. Cel główny i cele strategiczne.....	38
4.2. Podejście Zintegrowane.....	41
5. Powiązania z dokumentami nadrzędnymi, programem regionalnym i oczekiwane wskaźniki rezultatu i produktu.....	43
5.1. Powiązanie z programem FEL 2021-2027.....	43
5.2. Powiązania z dokumentami na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym.....	44
5.3. Wskaźniki rezultatu i produktu.....	47
6. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji Strategii ZIT.....	49
6.1. Opracowanie i przyjęcie strategii ZIT.....	49
6.2. IDENTYFIKACJA PROJEKTÓW ZIT MOF.....	51
6.3. Wdrażanie Strategii ZIT MOF.....	52
6.4. Monitorowanie Strategii ZIT MOF.....	53
6.5. Struktura porozumienia MOF.....	55
7. Opis procesu zaangażowania lokalnych interesariuszy.....	60
7.1. Ciało Doradcze - Komitet Społeczny MOF Biłgoraja.....	60
7.2. Opis procesu konsultacyjnego.....	63
7.3. Raport z konsultacji społecznych.....	65
8. Źródła finansowania i tryb wyboru projektów.....	66
8.1. Źródła finansowania.....	66
8.2. Zasady wyboru projektów.....	67
9. Lista projektów ZIT.....	68
Spis tabel.....	72
Spis map.....	72
Spis rysunków.....	72
Źródła.....	73

WSTĘP

Podejście do rozwoju terytorialnego zaproponowane przez UE w ramach rozporządzeń Rady UE i Parlamentu Europejskiego wzmocniło kwestię istotności wsparcia dla tzw. obszarów funkcjonalnych. W związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na zaproponowane Cele Polityki spójności w tym Cel 5 – „Europa bliższa obywatelom”. W rozporządzeniach określono również instrumenty terytorialne na nową perspektywę finansową, w tym Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) za pomocą których będzie realizowane wsparcie dla MOF.

Istotą ZIT w perspektywie 2021-2027 jest realizacja projektów zintegrowanych przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru objętego ZIT. Instrument ZIT będzie wykorzystywany do wspierania miejskich obszarów funkcjonalnych, w tym również Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, który został wskazany przez władze samorządowe w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030. Decyzję o objęciu danego MOF instrumentem ZIT podejmuje Instytucja Zarządzająca programem regionalnym. ZIT obejmuje miasto-rdzeń i jego funkcjonalne otoczenie, którym mogą być gminy miejskie, wiejskie lub miejsko-wiejskie.

Niniejsza Strategia została opracowana dla trzech jednostek samorządu terytorialnego: gminy Miasto Biłgoraj (rdzenia MOF), gminy Biłgoraj oraz gminy Księżpól, na potrzeby realizacji Instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Dokument został przygotowany na podstawie Diagnozy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja zawierającej analizę obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych.

Istotną przesłanką opracowania Strategii ZIT jest także wzrastająca świadomość samorządów dotycząca znaczenia korzyści płynących ze współpracy. Budowa powiązań miejsko-wiejskich na bazie lokalnych zasobów, w oparciu o zewnętrzne środki finansowe i know-how oraz racjonalne wykorzystanie przestrzeni, będzie główną szansą dla obszarów takich jak Miejski Obszar Funkcjonalny objęty niniejszą strategią. Odpowiednie wykorzystanie alokacji pozwoli na realną poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej całego obszaru. Z uwagi na pozakonkursowy tryb wyboru projektów, możliwe będzie takie zaplanowanie interwencji, aby jej efekty jak najbardziej wspomagały rozwój JST wchodzących w skład MOF.

Strategia ZIT MOF Biłgoraja została opracowana z wykorzystaniem metodologii partycypacyjno-eksperckiej. W proces jego powstawania zaangażowano mieszkańców, władze i pracowników samorządowych oraz ekspertów zewnętrznych. Dokument jest także odpowiedzią na zidentyfikowane potrzeby i problemy rozwojowe obszaru objętego instrumentem ZIT, a poprzez realizację zaplanowanych projektów zintegrowanych pozwoli na osiągnięcie wyznaczonych celów. Zaplanowane w dokumencie strategicznym projekty mają służyć długotrwałej poprawie warunków społecznych, gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych i demograficznych.

1. PODSTAWA PRAWNA I ZAKRES RZECZOWY

1.1. PODSTAWA PRAWNA

Przesłanki do opracowania Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego na poziomie europejskim określono w art. 28–30 rozporządzenia ogólnego oraz w art. 9 i art. 11 rozporządzenia EFRR i Funduszu Spójności. Wdrażanie Instrumentu ZIT na poziomie krajowym zostało uregulowane również w zapisach Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021–2027 w Polsce.

Podstawę prawną dla opracowania Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych stanowi Ustawa o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (tzw. ustawa wdrożeniowa), która określa wymogi dotyczące zakresu, trybu opracowania i przyjmowania dokumentu strategicznego dla instrumentu terytorialnego jakim jest ZIT. Opracowanie Strategii ZIT dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego jest jednym z warunków *sine qua non* umożliwiających realizację instrumentu ZIT. Niniejszy dokument pełni rolę strategii terytorialnej, o której mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego.

Drugi z warunków niezbędnych do realizacji instrumentu dotyczy: zawiązania zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołania związku ZIT) w jednej z możliwych form partnerstwa: stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego, porozumienie międzygminne, związek międzygminny, powiatowy lub powiatowo-gminny. Wybór formy prawnej współpracy pozostawiony jest do decyzji uczestniczących w niej JST. Ważne jest, by umożliwiła ona partnerstwu prawidłowe i sprawne wdrażanie strategii ZIT, w tym realizację projektów zintegrowanych.

W przypadku MOF Biłgoraja zdecydowano się na formę Porozumienia międzygminnego w trybie art. 74 ustawy o samorządzie gminnym. Związek ZIT ma za zadanie pełnić funkcję wspólnej reprezentacji władz miast i ich obszarów funkcjonalnych wobec władz krajowych i regionalnych. Podstawowym zadaniem Związku ZIT jest kreowanie polityki rozwoju na obszarze realizacji ZIT i koordynowanie realizacji projektów wynikających ze Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Strategia ZIT zostanie przyjęta w trybie właściwym dla wybranej formy prawnej partnerstwa JST tworzącego Związek ZIT. W przypadku MOF Biłgoraja będzie to udokumentowana decyzja lidera porozumienia międzygminnego, wsparta wiążącą opinią pozostałych członków Związku ZIT. Strategia ZIT powinna zostać przyjęta przez Rady wszystkich gmin MOF, a następnie przez Radę ZIT składającą się z wóldarzy gmin.

1.2. ZAKRES RZECZOWY

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne będą realizowane w wybranych obszarach tematycznych, w szczególności wskazanych w umowie partnerstwa i określonych w programie Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027. Dlatego też, Strategia ZIT koncentruje się na wzmacnianiu potencjałów miejskiego obszaru funkcjonalnego w taki sposób, aby pozytywnie wpłynąć na lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej realizującej cele UE, przy zaangażowaniu środowisk lokalnych: samorządów, podmiotów prywatnych, organizacji pozarządowych. Jednocześnie wskazuje również na potrzeby w zakresie rozwiązywania problemów specyficznych dla MOF. Strategia ZIT jest zatem odpowiedzią na potrzebę wspólnego planowania i realizacji inwestycji o charakterze zintegrowanym.

Zakres rzeczowy Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych określa art. 34 ust. 15 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027. Zgodnie z jej zapisami Strategia ZIT powinna w szczególności zawierać elementy przedstawione na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Zakres rzeczowy Strategii ZIT.

Źródło: opracowanie własne

Projekty wynikające ze Strategii ZIT mogą być finansowane ze środków FEL 2021-2027 zarówno w ramach EFRR, jak i EFS+. Dodatkowym źródłem wsparcia Strategii ZIT mogą być środki krajowych programów. W takim przypadku, związek ZIT powinien uzyskać potwierdzenie możliwości finansowania projektów wskazanych w Strategii ZIT (co jest równoznaczne z potwierdzeniem zakresu rzeczowego).

Potwierdzeniem finansowania Strategii ZIT, jak również wskazanych w niej projektów, jest opinia właściwej Instytucji Zarządzającej. W przypadku, gdy projekty lub przedsięwzięcia wynikające ze Strategii ZIT mają być współfinansowane również ze środków krajowego programu, wymagana jest dodatkowo opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod kątem zgodności Strategii ZIT z UP oraz w zakresie możliwości finansowania projektów z programu krajowego.

Z uwagi na powyższe, w procesie opracowania strategii zachowano spójność z dokumentami nadrzędnymi na poziomie krajowym i regionalnym. Dlatego też strategia jest spójna z kierunkami i obszarami interwencji oraz celami określonymi w KSRR 2030 oraz SRWL 2030. Wśród najważniejszych tematów, które obejmuje dokument należy wskazać: cyfryzacja, bezpieczeństwo, transformacja energetyczna oraz wysokiej jakości edukacja i włączenie społeczne.

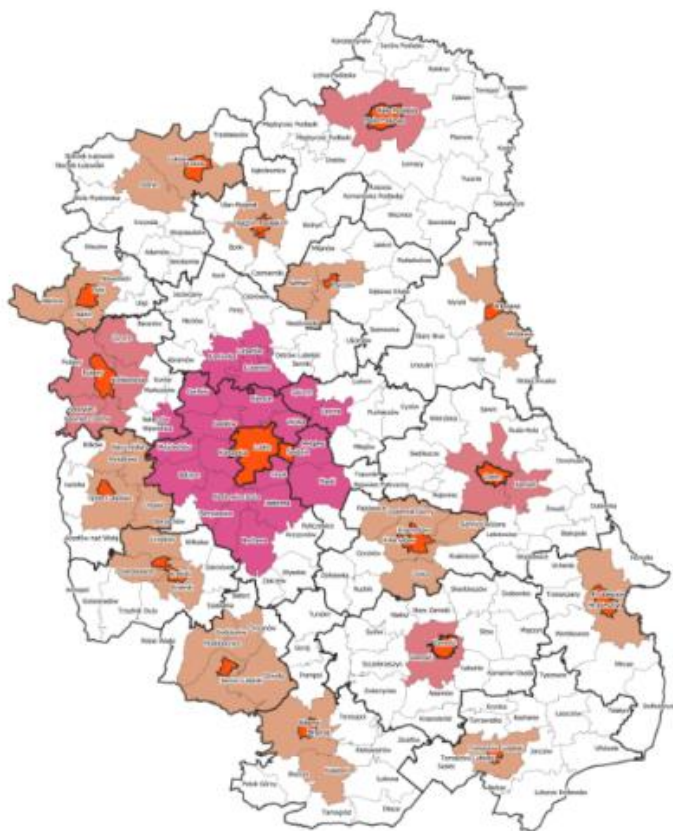
Zgodnie z dokumentem: Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 - celem wdrażania instrumentu ZIT jest:

- 1) budowanie partnerstwa i współpracy w ramach obszaru funkcjonalnego oraz wspieranie współpracy i wymiany doświadczeń pomiędzy Związkami ZIT, zarówno w poszczególnych województwach, jak i na szczeblu krajowym i międzynarodowym;
- 2) wspieranie rozwoju kompetencji samorządu terytorialnego niezbędnych do przygotowania i wdrażania strategii, w tym strategii ZIT lub strategii rozwoju ponadlokalnego;
- 3) wspieranie realizacji projektów i zdolności do pozyskania środków z różnych źródeł.

1.3. ZASIĘG TERYTORIALNY

Zasięg terytorialny Strategii ZIT dla MOF Biłgoraja wynika z wyznaczenia go jako Obszaru Strategicznej Interwencji w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku. Rdzeń MOF Biłgoraja tworzy jedna gmina miejska – Miasto Biłgoraj. Natomiast gminy wiejskie – Biłgoraj oraz Księżpol stanowią strefę zewnętrzną obszaru. Formalizację zasięgu obszaru stanowi również Porozumienie Międzygminne Nr 2/2023 z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, które podpisały wyżej wymienione gminy.

Mapa 1. MOF wyznaczone w województwie lubelskim

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Wskazane w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego MOF (w tym MOF Biłgoraja) mają na celu uzyskanie efektu synergii w procesach rozwojowych z wykorzystaniem koncentracji potencjału gospodarczego, społecznego i demograficznego. Delimitacja MOF, tj. wyznaczenie obszaru budowania potencjału rozwojowego miast oraz wzmacniania powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem, uwzględnia również określone w KSRR 2030 zasady polityki regionalnej.

Miasto Biłgoraj zostało sklasyfikowane wśród miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze na poziomie krajowym. Pozwoliło to na wyznaczenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego jako jednego z OSI na poziomie regionalnym. Determinuje to zatem zakres

terytorialny planowanego wsparcia w ramach Instrumentu ZIT, który dedykowany jest dla miast i ich obszarów funkcjonalnych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja jest ośrodkiem lokalnym o bardzo istotnym znaczeniu dla ograniczania dysproporcji rozwojowych. Z uwagi fakt, iż obszar doświadcza trudności zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i społecznym oraz przestrzennym, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz zapewnienia atrakcyjnej przestrzeni i wysokiej jakości życia. Coraz częściej to właśnie te elementy są powodem warunkującym osiedlanie się mieszkańców w ramach mniejszych ośrodków. Bardzo istotna jest również kwestia lokalnej gospodarki i zapewnienie odpowiedniej ilości i jakości miejsc pracy. Ze względu na dynamiczny rozrost stref podmiejskich, niezwykle kluczowym zagadnieniem jest prowadzenie działań, które będą zapobiegać rosnącym kosztom ekonomicznym, społecznym i ekologicznym Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego.

W związku z powyższym, działania zaplanowane w ramach instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych są ukierunkowane na skuteczniejszą koordynację inicjatyw mających na celu zaspokojenie potrzeb ponadlokalnych. Zintegrowane działania w ramach instrumentu terytorialnego będą realizowane na rzecz mieszkańców całego obszaru funkcjonalnego, a nie tylko poszczególnych jednostek administracyjnych.

Mapa 2. Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja

Źródło: opracowanie własne.

2. SYNTEZA DIAGNOZY OBSZARU REALIZACJI ZIT WRAZ Z ANALIZĄ PROBLEMÓW, POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

Diagnoza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja obejmuje szeroki zakres tematyczny i została podzielona na pięć zasadniczych bloków zdefiniowanych w taki sposób, aby dać możliwość oceny badanego obszaru pod każdym względem istotnym z punktu widzenia zintegrowanej strategii.

W diagnozie uwzględniono również kwestie dotyczące powiązań, współrelacji i współzależności pomiędzy Partnerami JST, tj. pomiędzy ośrodkiem rdzeniowym – Miastem Biłgoraj, a gminami wiejskimi – Biłgoraj i Księżpol, dzięki którym powstały, utrzymują się i będą rozwijane powiązania funkcjonalne w MOF. Analiza wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych w wielu miejscach opiera się na bilansie przepływu usług pomiędzy gminami związku ZIT. Dzięki takiemu bilansowi istnieje możliwość ustalenia zakresu i poziomu zaspokajania potrzeb mieszkańców w ramach MOF, a także deficyty MOF i skalę ich zaspokajania poza obszarem. Pozwoliło to również na wskazanie wniosków z analizy powiązań funkcjonalnych.

MOF Biłgoraja tworzą gminy o zróżnicowanych cechach. Istnieje między nimi jednak sieć powiązań funkcjonalnych, które wynikają z uwarunkowań geograficznych, społecznych i gospodarczych. Miasto Biłgoraj jest rdzeniem obszaru, stanowi centrum usługowe, zdrowia i edukacyjne dla pozostałych gmin. W mieście zlokalizowane są główne instytucje administracji publicznej, szpital powiatowy, szkoły ponadpodstawowe i wyższe. Znajdują się tu również przychodnie lekarzy specjalistów i większe obiekty handlowe. Miasto stanowi także miejsce pracy zarówno dla mieszkańców Biłgoraja, jak i pozostałych gmin tworzących MOF Biłgoraja. Codziennie do pracy w mieście dojeżdża ok. 4123 osób. Z kolei gminy Biłgoraj i Księżpol stanowią obszar okalający miasto – rdzeń. Gmina Biłgoraj stanowi bazę osiedleńczą również dla mieszkańców miasta, którzy ze względu na niską podaż działek budowlanych w mieście i ich stosunkowo wysoką cenę często wybierają teren gmin Biłgoraj i Księżpol jako miejsce zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczych wymagających dużych powierzchni. Dodatkowo tereny gmin Księżpol i Biłgoraj oferują większą ilość miejsc służących rekreacji, atrakcyjniejszych dla różnego rodzaju form spędzania wolnego czasu i ewentualnej turystyki. Mieszkańcy tych gmin potrzebują jednak dostępu do wielu usług jakie oferuje miasto. Obszarami w których szczególnie widoczne są powiązania funkcjonalne: edukacyjne, społeczne, infrastrukturalne i bezpieczeństwa. Przedsięwzięcia odpowiadające na problemy obszaru funkcjonalnego będą wspierały rozwój całego terenu MOF, będą służyły poprawie jakości życia mieszkańców MOF i osób go odwiedzających, zapewnią również wysoką jakość usług publicznych.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja obejmujący Miasto Biłgoraj, Gminę Biłgoraj i Gminę Księżpol został wskazany w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 jako MOF ośrodka lokalnego. Ze względu na potrzebę zdefiniowania nowej

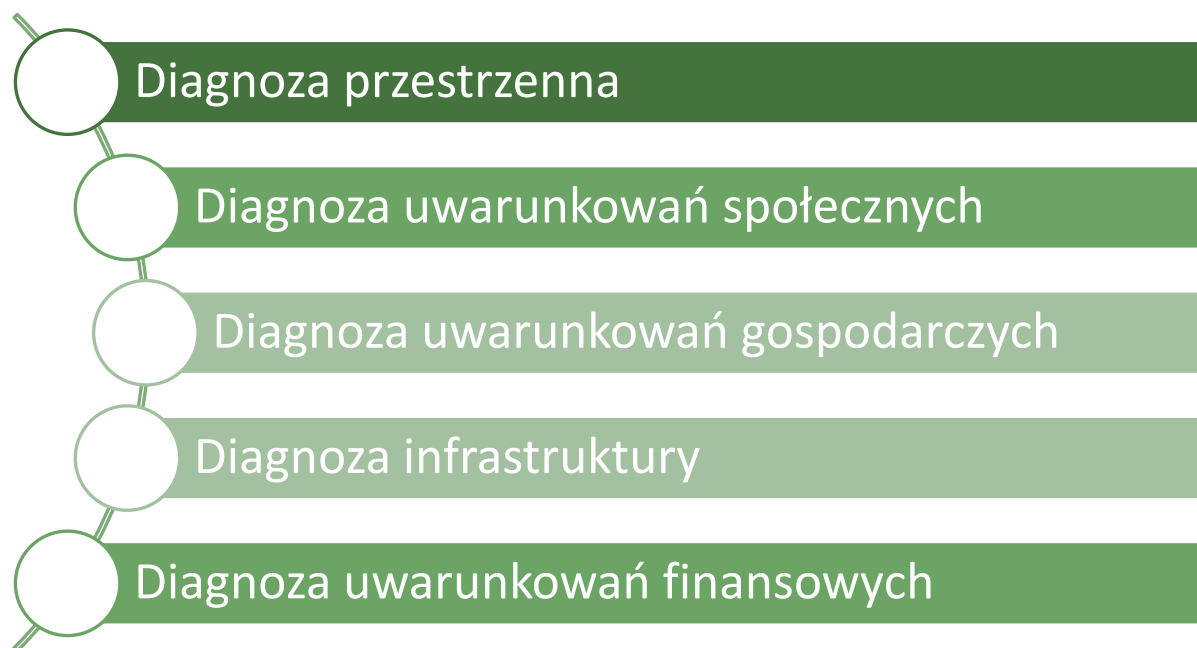
regionalnej polityki rozwoju, dotyczącej wzmocnienia funkcjonalnego miast i ich obszarów funkcjonalnych, w ramach diagnozy do SRWL 2030 przeprowadzono analizę kryterialną mającą na celu weryfikację delimitacji MOF ośrodków subregionalnych oraz wyznaczenie MOF ośrodków lokalnych. Analiza objęła następujące wskaźniki:

1. liczba dojeżdżających do pracy do miejskiego ośrodka rdzeniowego;
2. saldo migracji wewnętrznych;
3. udział pracujących poza rolnictwem;
4. liczba podmiotów gospodarczych;
5. liczba podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną;
6. gęstość zaludnienia (z wyłączeniem terenów leśnych);
7. zameldowania na pobyt stały;
8. liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców;
9. zasięgi komunikacji miejskiej rdzenia MOF;
10. natężenie ruchu na głównych powiązaniach komunikacyjnych (drogach krajowych i wojewódzkich) ośrodka rdzeniowego;
11. lokalizacja istniejących lub planowanych obwodnic rdzenia MOF;

Zawarta w niniejszym rozdziale synteza diagnozy obszaru funkcjonalnego jest obligatoryjnym elementem Strategii ZIT i stanowi podsumowanie etapu diagnostycznego. Synteza ma za zadanie w czytelny i jasny sposób prowadzić do zdefiniowania wniosków oraz określenia celów strategii, które powinny łączyć się bezpośrednio z wnioskami płynącymi z diagnozy.

Podkreślić należy, że w procesie opracowania dokumentu podjęto należyte starania, aby powiązanie części analityczno-diagnostycznej strategii oraz części kierunkowej, tworzyło pewien logiczny ciąg przyczynowo - skutkowy. Określone w dalszej części dokumentu cele strategii oraz działania są wynikiem wniosków płynących z diagnozy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja. Poniżej zaprezentowano najważniejsze wnioski diagnostyczne w podziale na bloki tematyczne.

Rysunek 2. Bloki tematyczne diagnozy MOF.

Źródło: opracowanie własne

Przygotowaniu diagnozy towarzyszyły trzy zasady:

- Rzetelność – polegająca na precyzyjnym opisanu sytuacji obszaru. W tym celu treść dokumentu została uzupełniona o szereg tabel, wykresów i map ułatwiających dokładną analizę danych.
- Aktualność – polegająca na oparciu treści dokumentu o jak najbardziej aktualne dostępne dane statystyczne i inne informacje. W tym celu w większości obszarów wzięto pod uwagę dane za okres 2016-2020.
- Istotność – polegająca na przedstawieniu informacji o dużej wadze dla dalszego procesu nad dokumentem strategicznym. W tym celu dokument zawiera dane dotyczące najważniejszych obszarów społeczno-gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem indywidualnej sytuacji MOF i poszczególnych gmin.

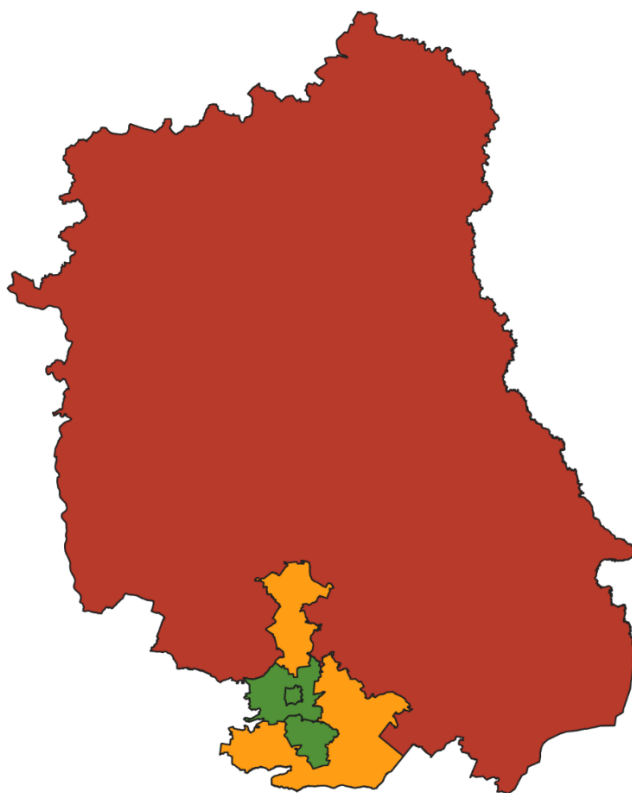
2.1. DIAGNOZA PRZESTRZENNA

Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja położony jest w południowej części województwa lubelskiego w centrum powiatu biłgorajskiego. Jego łączna powierzchnia wynosi 425 km² co stanowi 1,69% powierzchni województwa i 25,28% powierzchni powiatu. Rdzeń obszaru znajduje się w podobnej odległości od dwóch największych ośrodków miejskich południowo-wschodniej Polski tj. Lublina (ok. 80 km) i Rzeszowa (ok. 75 km) oraz około 68 km od najbliższego przejścia granicznego z Ukrainą w Hrebennem.

MOF graniczy od północy z gminami: Janów Lubelski, Dzwola, Frampol i Radecznica, od wschodu z gminami Terespol, Aleksandrów i Łukowa natomiast od południa z gminami

Tarnogród i Biszczka. Jedynym sąsiadem spoza województwa lubelskiego jest położona na wschodzie, podkarpacka gmina Harasiuki.

Mapa 3. Położenie MOF w województwie lubelskim oraz powiecie biłgorajskim

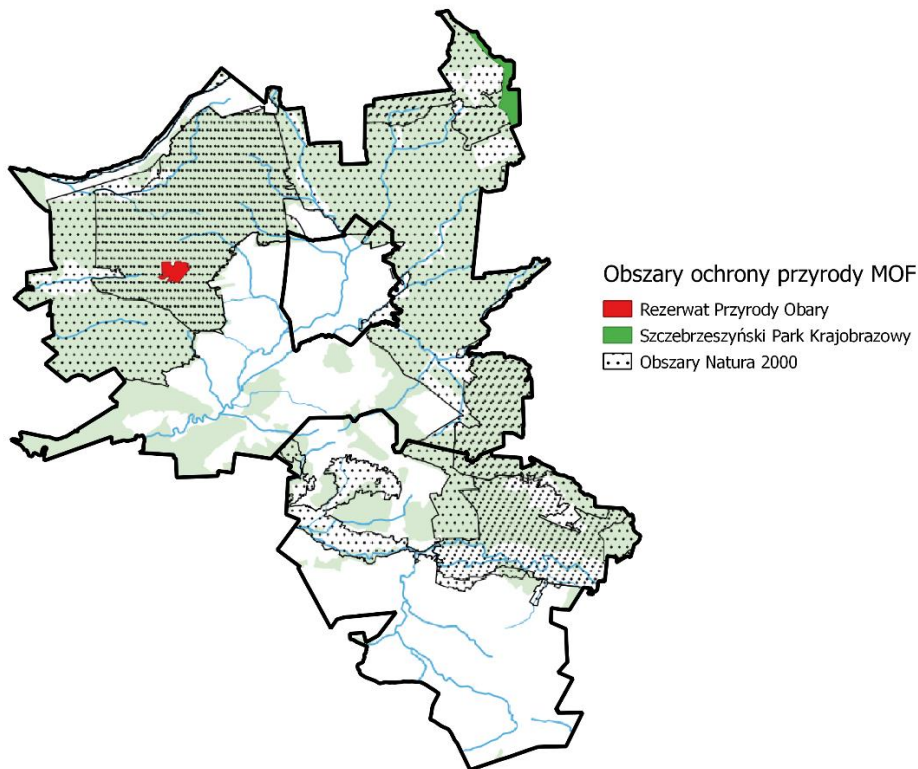
Źródło: opracowanie własne

Gminy wiejskie obszaru podzielone są na 45 sołectw i 65 miejscowości. W obu kategoriach większą ich liczbę posiada, zajmująca ponad 60% powierzchni MOF, gmina Biłgoraj. Natomiast miasto Biłgoraj podzielone jest na 12 osiedli i stanowi 5% obszaru pod względem terytorium.

Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja położony jest w atrakcyjnej turystycznie południowo-zachodniej części województwa lubelskiego. Teren ten posiada potencjał, który może zostać wykorzystany do zbudowania oferty turystycznej czy przemysłu czasu wolnego. Charakteryzuje się ponadprzeciętną wielkością terenów leśnych, które pokrywają 45% terytorium obszaru.

Łączna powierzchnia obszarów przyrodniczych chronionych prawnie w MOF Biłgoraja wynosi 189,42 ha i dzieli się pomiędzy Rezerwat Obary (82,30 ha) położony w centralnej części gminy Biłgoraj, oraz zlokalizowany w jej północno-wschodnim krańcu fragment Szczepreszyńskiego Parku Krajobrazowego (107,12 ha). Ponadto większość terenów zalesionych oraz głównych dolin rzecznych objęta jest programem Natura 2000. W związku z obszernością terenów leśnych, w MOF występują liczne gatunki roślin i zwierząt, z których duża część jest objęta ścisłą lub częściową ochroną.

Mapa 4. Lokalizacja obszarów ochrony przyrody w MOF

Źródło: opracowanie własne

MOF posiada rozwiniętą sieć wód powierzchniowych, której głównymi rzekami są Tanew, Biała Łada i Czarna Łada, Bukowa oraz Łada.

Charakterystyczne dla obszaru jest również bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe. Jego głównymi aspektami jest związek z rodami Gorajskich oraz Zamojskich oraz rzemieślniczy charakter miasta Biłgoraj pomiędzy XVI a XIX wiekiem.

Ważnym atutem MOF związanym z jego położeniem jest poziom nasłonecznienia. Znajduje się on w najbardziej wystawionej na promienie słoneczne części Polski, gdzie na jeden metr kwadratowy przypada ok. 1081 kWh. Naturalnym sposobem wykorzystania tych okoliczności jest przetworzenie energii słonecznej w energię elektryczną poprzez inwestycje w instalacje zasilane energią słoneczną.

Obszar MOF Biłgoraja posiada spójny układ komunikacyjny. Drogi dojazdowe do miasta i pozostałych gmin wiejskich zapewniają możliwość wygodnego i szybkiego przemieszczania się. Drogi dojazdowe są w dobrym i bardzo dobrym stanie technicznym. Usługi w zakresie transportu zbiorowego świadczone są na terenie całego MOF przez prywatnego przedsiębiorcę.

Istotnym elementem uwarunkowań przestrzennych jest również kwestia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych. Zapewnienie i poprawa bezpieczeństwa publicznego jest jednym z najważniejszych zadań samorządu terytorialnego. Obszar MOF Biłgoraja wymaga poprawy stanu bezpieczeństwa przestrzeni publicznych i zapewnienia wysokiego stopnia poczucia bezpieczeństwa swoich mieszkańców. W związku z licznymi niepożądanymi zjawiskami na terenie MOF-u poziom ochrony mienia publicznego i prywatnego jest stosunkowo niski. Tylko w latach 2020 – 2023 Komenda Powiatowa Policji w Biłgoraju odnotowała 3808 interwencji w przestrzeniach publicznych na terenie miasta i gmin tworzących MOF. Liczba tych interwencji sukcesywnie zwiększa się. Dane wykazują również 1430 wypadków i kolizji w ww. okresie oraz 2510 przestępstw m.in.: kradzieży, bójek, uszkodzeń mienia. Podczas tych zdarzeń wielu mieszkańców obszaru poniosło znaczne szkody lub uszczerbek na zdrowiu. Zarówno Komenda Powiatowa Policji w Biłgoraju, jak i mieszkańcy podczas spotkań z władzami miasta i gmin wskazują na pilną potrzebę objęcia MOF systemem monitoringu wizyjnego, zarówno w celu zwiększenia wykrywalności popełnionych przestępstw i wykroczeń jak i możliwości reagowania na działania niepożądane w czasie rzeczywistym (*źródło: Komenda Powiatowa Policji w Biłgoraju*).

Aby doprowadzić do zmniejszenia się liczby wydarzeń związanych z przemocą oraz kradzieżami zalecana jest budowa systemu monitoringu, w szczególności w pobliżu miejsc o podwyższonym ryzyku ich występowania takich jak szkoły, urzędy, parki, place, galerie handlowe, świetlice oraz inne miejsca integracji społecznej (np. remizy pełniące niejednokrotnie dodatkowe funkcje rekreacyjne). Z względu na położenie MOF Biłgoraja, potencjalnie atrakcyjne dla ruchu turystycznego, zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa przestrzeni publicznych umożliwi rozwój tej dziedziny gospodarki w opisywanym terenie. Duże znaczenie ma również odpowiednie oświetlenie powyższych miejsc jak również ulic i chodników. Taki stan rzeczy ma wpływ na koncentrację zamiarów inwestycyjnych w CP5 na aspektach bezpośredniego monitorowania poziomu bezpieczeństwa przestrzeni publicznych.

Zarówno elementy diagnostyczne jak i cele strategiczne niniejszego dokumentu wskazują na skalę i nasilenie zidentyfikowanych problemów i zagrożeń dla mieszkańców MOF.

Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski diagnostyczne związane z obszarem uwarunkowań przestrzennych:

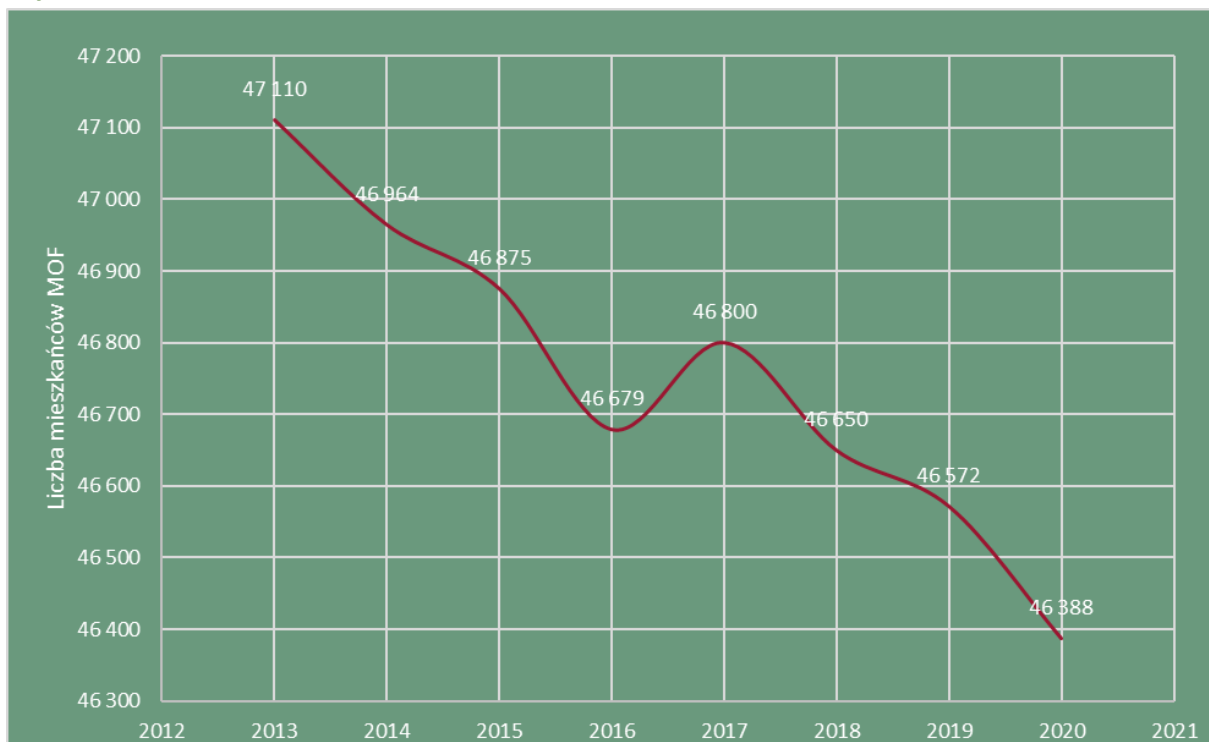
1. MOF Biłgoraja położony jest w obszarze zalesionym, o wysokiej atrakcyjności przyrodniczej, w bliskim sąsiedztwie obszaru Roztocza. Działania zwiększające poziom bezpieczeństwa i atrakcyjności czy dostępności infrastruktury tego terenu oraz działania zmierzające do zbudowania oferty czasu wolnego, może wygenerować w przyszłości zwiększenie ruchu turystycznego w regionie.
2. Obszar MOF-u posiada spójny układ komunikacyjny, umożliwiający sprawne poruszanie się po opisywanym terenie.

3. Lokalizacja MOF w najbardziej nasłonecznionym rejonie Polski tworzy bardzo dobre warunki do inwestycji w instalacje wykorzystujące energię słoneczną.
4. Na terenie MOF występują obszary wymagające wzmocnienia bezpieczeństwa mieszkańców.
5. W MOF występuje wysoki poziom wypadków i kolizji w ruchu drogowym oraz innych przestępstw. W celu poprawy poczucia bezpieczeństwa mieszkańców niezbędne są inwestycje w system monitoringu najczęściej uczęszczanych miejsc w MOF takich jak place, parki, ulice i ich skrzyżowania, galerie handlowe, świetlice czy remizy. Ważna jest również poprawa ich oświetlenia.

2.2. DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ SPOŁECZNYCH

Największym zasobem każdego samorządu terytorialnego są jego mieszkańcy, dlatego diagnoza sytuacji demograficznej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego to jeden z jej najważniejszych elementów. Na dzień 31 grudnia 2020 roku liczba ludności MOF Biłgoraja wyniosła łącznie 46 388, z czego 56,29% stanowili mieszkańcy miasta Biłgoraj. Niestety, podobnie jak w skali kraju, obszar od lat ulega powolnemu ale stabilnemu wyludnianiu.

Wykres 1. Liczba mieszkańców MOF w latach 2013-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Proces ten jest wyraźnie widoczny na powyższym wykresie, z jednoroczną przerwą na niewielki wzrost w roku 2017, który należy w tej sytuacji traktować raczej jako anomalię. Największy wpływ na taką sytuację MOF ma jego rdzeń czyli miasto Biłgoraj, którego trend

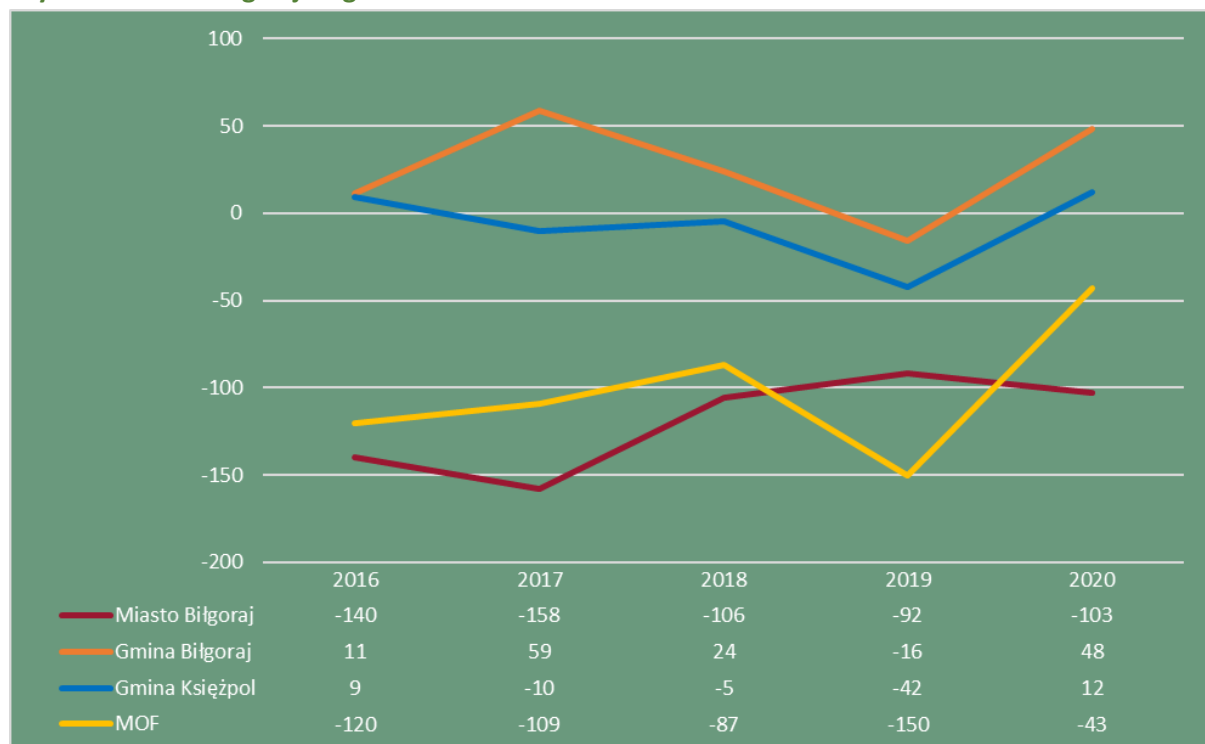
populacyjny jest niemal identyczny z tym dla całego obszaru. W innej sytuacji są natomiast gminy zewnętrzne, w szczególności gmina Biłgoraj, która od kilku lat odnotowuje regularny wzrost liczby mieszkańców. Ten trend wydaje się być rezultatem typowego zjawiska w skali kraju, czyli wyprowadzania się mieszkańców miast na tereny podmiejskie. Nie zmienia on jednak ogólnej tendencji wyludniania się obszaru.

Aby lepiej zrozumieć powody zmiany w populacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja należy przeanalizować najważniejsze czynniki na nie wpływające.

Pierwszym z nich jest migracja. Na koniec roku 2020 saldo migracyjne dla całego obszaru wyniosło -43 osoby, co oznacza że z MOF wyprowadziło się o 43 osób więcej niż postanowiło w nim zamieszkać. Jest to wynik lepszy niż w poprzednich 4 latach, w których wskaźnik ten wynosił zazwyczaj więcej niż -100. Rekordowo niski był rok 2019 kiedy saldo migracji wyniosło -150 osób.

Kolejny raz widoczne są zdecydowane różnice pomiędzy poszczególnymi gminami obszaru. Jego rdzeń, czyli miasto, od lat notuje ujemne wyniki podczas gdy w gminach wiejskich wskaźnik ten ulega wahaniom pomiędzy pozytywnym, a ujemnym, co szczególnie widoczne jest w gminie Księżpól, która na przestrzeni lat 2015-2020 dwa razy osiągała wynik na plusie, a trzy na minusie. Gmina Biłgoraj ponownie wydaje się być beneficjentem migracji mieszkańców miasta na tereny podmiejskie. Jedynie w roku 2017 zanotowano tam ujemne saldo migracyjne.

Wykres 2. Saldo migracji w gminach MOF

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Saldo migracji możemy przeanalizować dokładniej jeżeli weźmiemy pod uwagę skąd przyjeżdżają nowi mieszkańcy obszaru oraz dokąd wyprowadzają się ludzie go opuszczający. Pierwszym czynnikiem determinującym jest podział na migracje krajowe i zagraniczne.

Tabela 1. Zameldowania i wymeldowania w podziale na ruch wewnętrzny i zagraniczny

	zameldowania w ruchu wewnętrznym					zameldowania z zagranicy				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Miasto Biłgoraj	144	185	202	210	152	5	4	14	9	6
Gmina Biłgoraj	138	182	124	135	143	2	3	7	6	4
Gmina Księżpol	52	44	72	45	49	3	0	3	0	0
MOF	334	411	398	390	344	10	7	24	15	10
	wymeldowania w ruchu wewnętrznym					wymeldowania za granicę				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Miasto Biłgoraj	277	331	307	293	252	12	16	15	18	9
Gmina Biłgoraj	128	123	100	155	97	1	3	7	2	2
Gmina Księżpol	46	54	80	87	37	0	0	0	0	0
MOF	451	508	487	535	386	13	19	22	20	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Jak widać zdecydowanie większość zameldowań i wymeldowań odbywa się w ruchu wewnętrznym. Oznacza to, że osoby opuszczające MOF zazwyczaj wyprowadzają się do innych rejonów Polski, a te które wybierają MOF Biłgoraja na swoje nowe miejsce zamieszkania również najczęściej przyjeżdżają z kraju. Migracje zagraniczne nie odgrywają obecnie dużego znaczenia w ogólnym saldzie migracyjnym obszaru.

W ostatnich latach w MOF odnotowywany jest ujemny przyrost naturalny. Populacja dzieci do lat 3 w MOF ulegała zmniejszeniu w latach 2016-2020. Na terenie miasta Biłgoraja zlokalizowana jest zdecydowana większość placówek przedszkolnych. Gminy wiejskie swoją ofertę opierają o oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych.

Zadania z zakresu pomocy społecznej wykonywane są na terenie MOF Biłgoraja przez poniższe instytucje publiczne: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpolu, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Biłgoraju. W roku 2020 świadczenia pomocy społecznej zapewniane przez instytucje podlegające gminom przyznano 681 rodzinom oraz 915 osobom, spośród których 408 to osoby długotrwale korzystające z tych świadczeń.

Tabela 2. Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej w MOF Biłgoraja

	Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie	Liczba osób, którym przyznano świadczenie	Liczba osób długotrwale korzystających ze świadczeń
Gmina Miasto Biłgoraj	359	502	255
Gmina Biłgoraj	171	198	118
Gmina Księżpol	151	215	142
MOF	681	915	408

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020

Kolejnym aspektem pomocy społecznej jest dostępna w MOF infrastruktura. Na koniec 2020 roku zdecydowanie najlepiej wypadło miasto Biłgoraj posiadające dużą liczbę dostępnych mieszkań komunalnych, socjalnych jak również 8 miejsc spotkań dla seniorów. W gminie Księżpol najważniejszym zasobem wydaje się być 6 miejsc spotkań dla seniorów. Natomiast gmina Biłgoraj posiada bardzo niewiele infrastruktury podległej jednostkom gminnym, co niewątpliwie wpływa negatywnie na jej mieszkańców i powinno zostać zaadresowane w najbliższej przyszłości. Taki stan rzeczy wpływa na fakt, że MOF Biłgoraja istnieje zapotrzebowanie na infrastrukturę wsparcia społecznego.

Tabela 3. Zasoby infrastruktury społecznej w MOF

Infrastruktura społeczna	Gmina Miasto Biłgoraj	Gmina Biłgoraj	Gmina Księżpol	MOF
Liczba mieszkań komunalnych w zasobie gminy	320	6	20	346
w tym:				
Liczba mieszkań socjalnych (lokali)	52	0	0	52
Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów	8	0	6	14
Liczba hospicjów	1	0	0	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocen Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2020

Istotnym problemem zarówno w sferze gospodarczej jak i społecznej jest stale zwiększająca się liczba osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do mieszkańców obszaru ogółem. Ta tendencja w obszarze społecznym generuje konieczność podjęcia działań zmierzających do zapewnienia opieki instytucjonalnej osobom starszym i niepełnosprawnym.

Poza wymienioną powyżej infrastrukturą na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja funkcjonują ośrodki wsparcia prowadzone przez gminę, powiat lub podmioty prywatne:

Tabela 4. Placówki wsparcia w MOF

Nazwa		Typ DPS
Dom Pomocy Społecznej w Teodorówce	Gmina Biłgoraj	dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dla osób przewlekle psychicznie chorych
Filia DPS w Teodorówce „Dom Rodzinny”	Miasto Biłgoraj	
Dom Pomocy Społecznej dla Kombatantów w Biłgoraju	Miasto Biłgoraj	Miejsce pobytu dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych
Dzienny Dom Pomocy dla Seniorów w Biłgoraju	Miasto Biłgoraj	Placówka pobytu dziennego dla osób powyżej 60 roku życia.
Środowiskowy Dom Samopomocy	Miasto Biłgoraj	Placówka pobytu dziennego dla - osób przewlekle psychicznie chorych (typ A), osób z niepełnosprawnością intelektualną (typ B), osób wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych (typ C).
Klub Aktywności Lokalnej w Dylach	Gmina Biłgoraj	placówka pobytu dziennego, która zaoferuje podopiecznym wyspecjalizowaną opiekę oraz zajęcia aktywizujące i integracyjne. Ponadto znajdują się w nim mieszkania chronione dla osób potrzebujących tego typu wsparcia.

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe placówki wsparcia realizują usługi wspierające dla osób starszych i niepełnosprawnych, jednak ze względu na ograniczoną ilość miejsc, nie wszystkie osoby wymagające wsparcia lub opieki mogą takie formy pomocy otrzymać. Istotną kwestią jest też konieczność ponoszenia kosztów finansowych w związku z pobytem w ww. placówkach. Istnieje więc konieczność zwiększania liczby tego rodzaju usług oraz możliwości odstąpienia od odpłatności za nie lub znacznego ich zmniejszenia dla osób w niekorzystnej sytuacji finansowej, najuboższych.

Dostęp do podstawowej opieki lekarskiej zapewnia mieszkańcom każda z gmin. Inaczej sytuacja wygląda w kwestii dostępu do lekarzy specjalistów. Zdecydowana większość specjalistycznych poradni lekarskich zlokalizowana jest w mieście Biłgoraju. Dostępna tam oferta jest dobrze rozbudowana i zapewnia dostęp również dla mieszkańców pozostałych gmin MOF. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku dostępu do aptek i punktów aptecznych, których zdecydowana większość znajduje się w mieście Biłgoraju.

Wszystkie trzy gminy MOF posiadają bogatą ofertę kulturalną, która szczególnie skupiona jest wokół tradycji historycznych obszaru.

MOF posiada dość dobrze rozbudowaną infrastrukturę sportową. Na jego terenie działa 28 klubów sportowych. Zarówno liczba członków klubów jak i osób w nich ćwiczących stale rośnie.

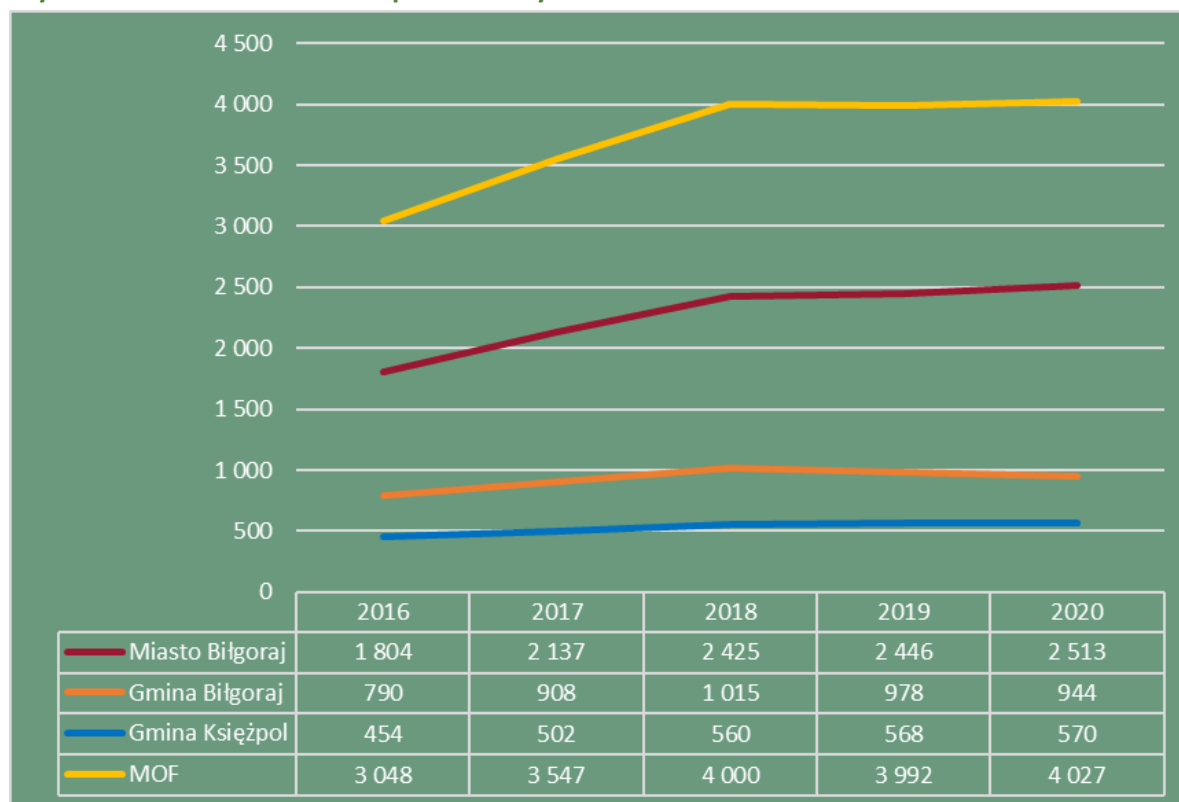
MOF Biłgoraja z uwagi na swoje położenie otoczony jest zielenią. W gminach Biłgoraj i Księżpol znajduje się duża ilość terenów zielonych. Trochę gorzej sytuacja wygląda w samym mieście – rdzeniu, gdzie zlokalizowana jest mała liczba terenów zieleni rekreacyjnej takich jak parki, zieleńce i zieleń osiedlowa.

Na terenie obszaru funkcjonalnego aktywność organizacji pozarządowych jest dość niska. Wskaźnik liczby NGO na 1000 mieszkańców w MOF jest niższy niż powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego. W latach 2016-2020 nastąpił jednak w tym zakresie trend wzrostowy.

Aktywność obywatelska mieszkańców MOF-u jest z kolei wysoka. Uczestnictwo mieszkańców MOF w wyborach powszechnych w latach 2014-2020 jest znaczne. Frekwencja w ostatnich 7 głosowaniach była wyższa niż średnia dla powiatu biłgorajskiego, a często również wyższa niż średnia dla województwa lubelskiego. Te dane świadczą o rosnącej aktywności mieszkańców.

Kolejnym elementem z zakresu uwarunkowań społecznych jest edukacja. W MOF Biłgoraja dostępne dla dzieci w wieku 7-15 lat są 22 szkoły podstawowe. W 2020 roku w MOF łączna liczba uczniów szkół podstawowych wyniosła 4027 dzieci. Od 2016 wyraźny jest trend wzrostowy, szczególnie w mieście Biłgoraju. Gmina Biłgoraj od 3 lat notuje spadek, a gmina Księżpól z roku na rok ma o kilku uczniów więcej, chociaż największy wzrost zanotowała w latach 2016-2017.

Wykres 3. Liczba uczniów szkół podstawowych w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Ostatnim ważnym wskaźnikiem pozwalającym ocenić ofertę szkół podstawowych w MOF jest poziom skolaryzacji netto, czyli relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) do liczby ludności (stan w dniu 31 grudnia) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Tabela 5. Wskaźnik skolaryzacji netto szkół podstawowych w gminach MOF w latach 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Miasto Biłgoraj	102,71%	104,85%	106,18%	107,00%	112,53%
Gmina Biłgoraj	79,82%	80,12%	79,05%	77,48%	75,20%
Gmina Księżpol	91,82%	92,96%	92,38%	93,72%	94,20%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Wskaźnik przekraczający 100% dla miasta Biłgoraja wskazuje na fakt, że uczniami jego szkół są również dzieci mieszkające poza terenem gminy, co potwierdzają również poziomy skolaryzacji pozostałych dwóch gmin. Szczególnie niski poziom skolaryzacji w gminie Biłgoraj również spowodowany jest najprawdopodobniej właśnie tym zjawiskiem.

Istotne z punktu widzenia jakości edukacji na terenie MOF są dane dotyczące potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami i uczniów zdolnych. W ostatnich latach zwiększyła się liczba dzieci, dla których poradnie psychologiczno – pedagogiczne wydały orzeczenia i opinie dotyczące kształcenia. Na chwilę obecną szacuje się udział tych dzieci na ok 13% dzieci objętych edukacją. Kadra pedagogiczna placówek z terenu MOF wskazuje również na większą liczbę dzieci nie posiadających dysfunkcji wymagających specjalistycznych orzeczeń, ale zmagających się z różnego rodzaju kryzysami psychologicznymi, także wymagających różnego rodzaju wsparcia pedagogicznego i psychologicznego. Inną grupą, na której potrzeby zwracają uwagę rodzice i opiekunowie dzieci ze szkół podstawowych są dzieci szczególnie uzdolnione. Potrzeby edukacyjne tych dzieci znacznie wykraczają poza podstawę programową oferowaną przez szkołę. Placówki szkolne ze względu na ograniczenia finansowe i organizacyjne nie są w stanie zaspokoić szczególnych potrzeb ww. grup dzieci. Dostęp do specjalistów jest z kolei utrudniony często wymaga wyjazdów poza miejsce zamieszkania i ponoszenia przez rodziców znacznych nakładów finansowych. W celu zapewnienia wysokiej jakości kształcenia konieczne staje się zwiększenie oferty na zajęcia i wsparcie psychologiczne dla uczniów ze specjalnymi potrzebami oraz zajęć dodatkowych dla uczniów zdolnych.

Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski diagnostyczne związane z obszarem uwarunkowań społecznych:

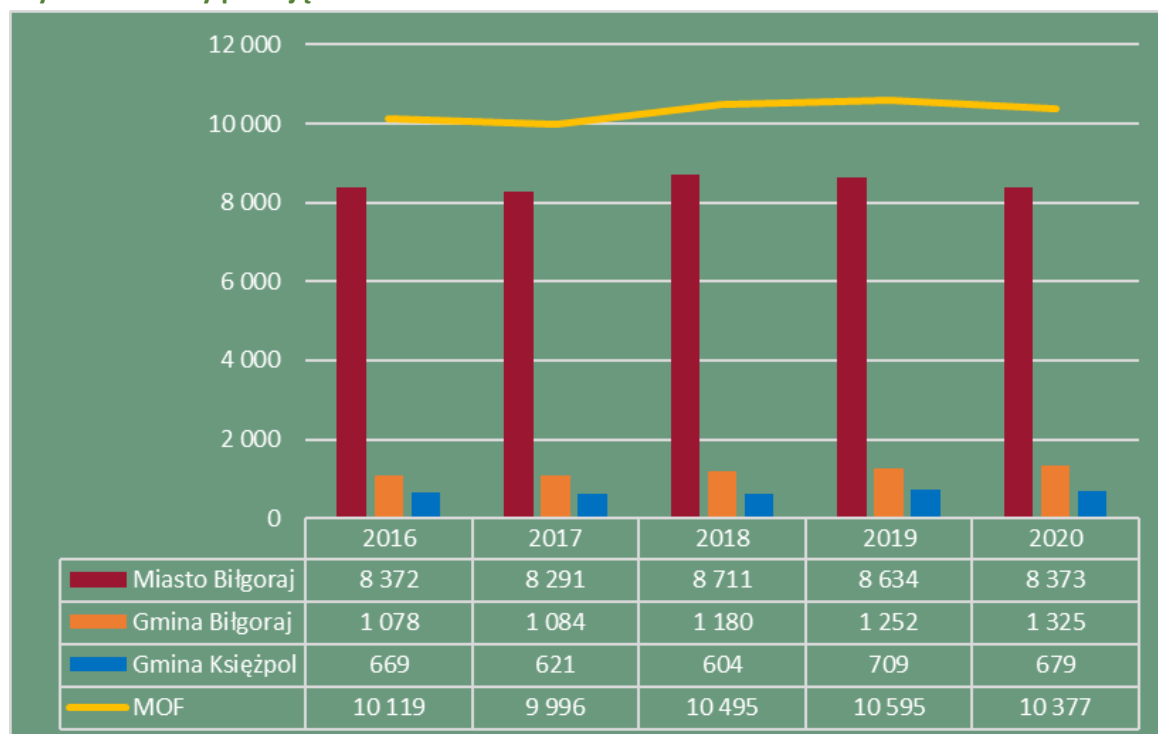
1. MOF zamieszkuje ponad 46 tysięcy ludzi, z czego ponad połowa zamieszkuje jego rdzeń, czyli miasto Biłgoraj.
2. Od 2013 roku następuje stały trend zmniejszania się populacji obszaru. Szczególnie duży poziom wyludnienia występuje w mieście Biłgoraj. Prognozowany jest dalszy spadek populacji MOF do roku 2030.
3. MOF stale notuje ujemne saldo migracyjne. Podobnie jak w przypadku liczby ludności, ten trend jest odnotowany głównie w mieście Biłgoraj, a w mniejszym stopniu w gminach wiejskich. Zdecydowana większość migracji w MOF ma charakter krajowy. Od 2016 roku migracje zagraniczne stanowią bardzo mały odsetek całości.
4. W ostatnich latach w MOF odnotowywany jest ujemny przyrost naturalny.

5. W latach 2016-2020 następuje stały trend zmniejszania się populacji w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym. Rośnie natomiast populacji w wieku poprodukcyjnym. Poziom obciążenia demograficznego we wszystkich gminach MOF rośnie z roku na rok. Świadczy to o starzejącym się społeczeństwie i związanej z tym potrzebie inwestycji w system wsparcia instytucjonalnego dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami jak również w rozwój usług świadczonych w środowisku.
6. MOF Biłgoraja posiada dobry dostęp do opieki przedszkolnej i edukacji podstawowej. Uczniami szkół podstawowych w mieście Biłgoraj są nie tylko mieszkańcy tej gminy, ale również gmin ościennych, o czym świadczy wysoki poziom wskaźnika skolaryzacji netto. Z kolei w gminach Biłgoraj i Księżpol wskaźnik ten jest dużo niższy, co świadczy o tym, że dzieci z tych gmin uczęszczają do szkół w innych JST. Edukacja ponadpodstawowa w MOF jest w całości zapewniana przez miasto Biłgoraj, którego oferta w tym zakresie jest bardzo dobrze rozbudowana.
7. Oferta szkół podstawowych nie zapewnia dostępu do wysokiej jakości kształcenia uczniom ze specjalnymi potrzebami oraz wystarczającej oferty wsparcia psychologicznego. Infrastruktura szkolna jest również niedostosowana do potrzeb z ograniczeniami ruchowymi

Diagnoza uwarunkowań gospodarczych

Liczba osób pracujących w MOF na koniec 2020 roku wyniosła 10 377 z czego 51,85% (5 830) stanowili mężczyźni, a 48,15% (4 997) kobiety. Porównując te liczby do danych z 2016 roku widoczny jest wzrost o 2,55% jednak w stosunku do lat 2018-2019 nastąpił nieznaczny spadek.

Wykres 4. Osoby pracujące w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Dlatego aby lepiej zobrazować sytuację związaną z rynkiem pracy w MOF należy przyrzeć się danym dotyczącym bezrobocia.

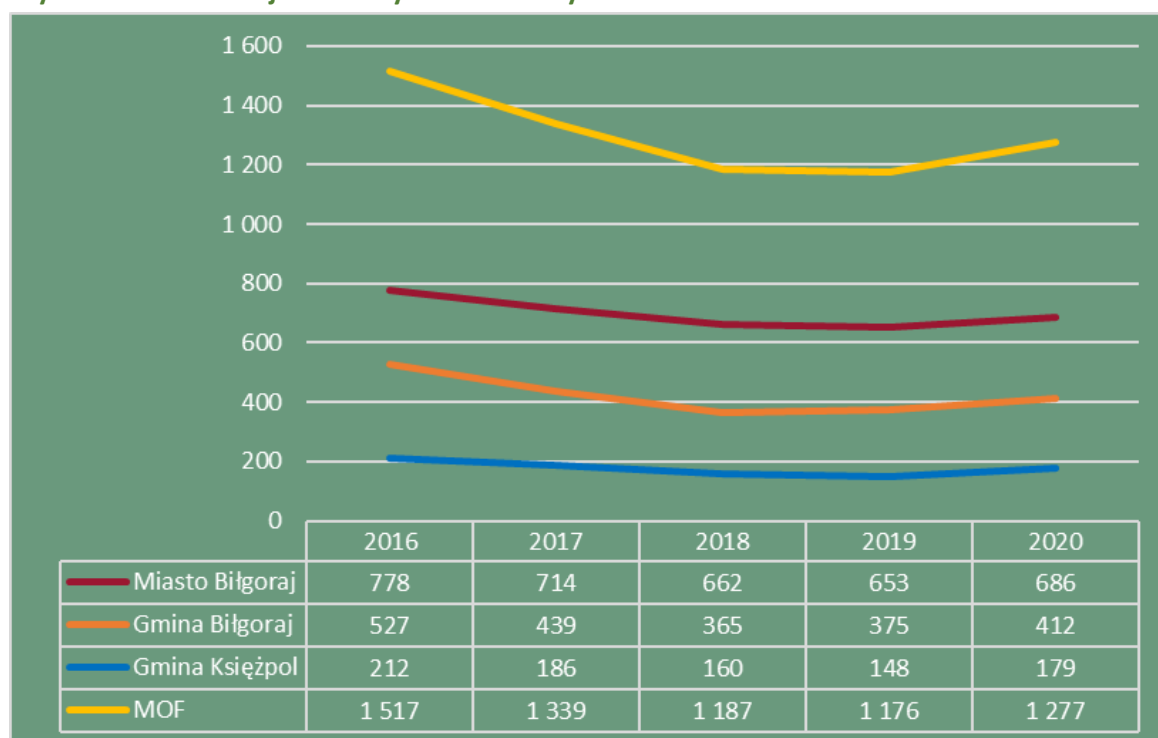
W roku 2020 liczba zarejestrowanych bezrobotnych wyniosła 1 277, z czego najwięcej było ich w mieście Biłgoraju (682), a zdecydowanie najmniej w gminie Księżpol (179). Rok ten był pierwszym od 2017, w którym nastąpił wzrost w tym zakresie, zarówno w skali całego obszaru jak i w każdej z trzech gmin.

Większość (51,45%) zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły kobiety. Wyjątkiem było miasto Biłgoraj, gdzie nieznacznie przeważali mężczyźni (50,97%). W pozostałych gminach obszaru stanowili oni 46,37% (gmina Biłgoraj) i 48,55% (gmina Księżpol) zarejestrowanych bezrobotnych. Dane dotyczące podziału ze względu na płeć utrzymują się na podobnym poziomie od 2016 roku.

Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym bezpośrednio na życie mieszkańców MOF jest aktywność podmiotów gospodarczych. Duża liczba przedsiębiorstw ułatwia znalezienie pracy i co ważniejsze sprawia, że mieszkańcy nie muszą szukać jej poza granicami obszaru.

Na koniec roku 2020 na terenie obszaru funkcjonalnego działało 5 018 podmiotów gospodarczych. Aż 66,94% z nich miało swoją siedzibę w mieście Biłgoraju. Najmniej (11,90%) zlokalizowanych było w gminie Księżpol. Bardzo ważnym aspektem jest fakt, że liczba podmiotów w MOF rośnie z roku na rok i od 2016 zwiększyła się aż o 14,83%. Trend ten jest widoczny we wszystkich 3 gminach obszaru. Świadczy to o zwiększającej się atrakcyjności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja.

Wykres 5. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w MOF w latach 2016-2020

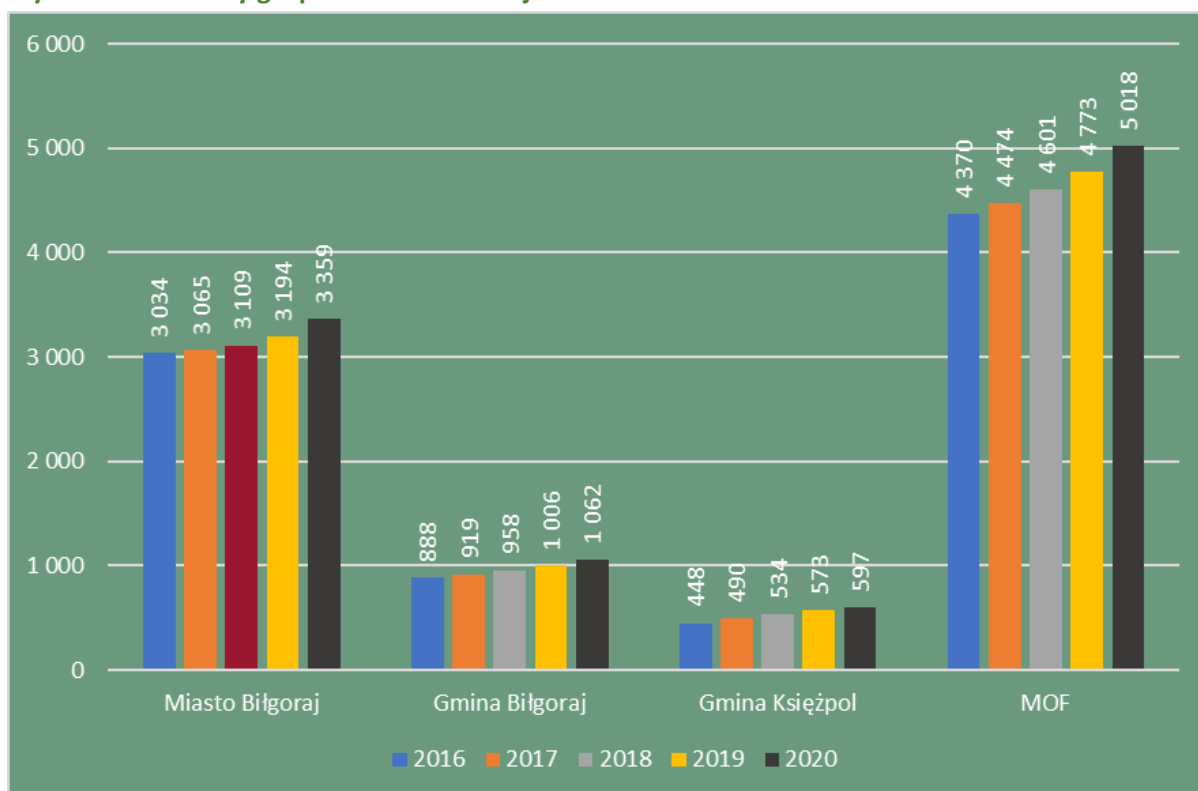

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Wśród opisanych poniżej podmiotów gospodarki narodowej zdecydowanie dominują te prowadzone przez sektor prywatny. Stanowią one 96,63% całości i są główną siłą napędzającą rozwój gospodarczy obszaru. Od 2016 roku ich liczba zwiększyła się z 4204 do 4849 co stanowi wzrost o 15,34%.

Przyglądając się bliżej podziałowi podmiotów gospodarki narodowej ze względu na formę prawną dostrzegamy, że aż 82,02% sektora prywatnego stanowią działalności gospodarcze prowadzone przez osoby fizyczne. Spółki handlowe to 3,46%, a ostatnią większą grupą są stowarzyszenia i fundacje, których jest 2,99%. Natomiast wśród sektora publicznego dominują podmioty państwowe i samorządowe (71,67%) oraz spółki handlowe (5,00%).

Wykres 6. Podmioty gospodarki narodowej w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Kolejny ważny wskaźnik to liczba nowych podmiotów gospodarczych rejestrowanych w MOF w poszczególnych latach. W roku 2020 przybyło ich 419. Ponownie wyraźna jest przewaga sektora prywatnego, gdzie działalność rozpoczęło 414 nowych podmiotów przy 5 z sektora publicznego. W tym samym okresie wyrejestrowane na obszarze MOF zostały 172 podmioty. Ogólny bilans jest zatem zdecydowanie dodatni.

Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski diagnostyczne związane z obszarem uwarunkowań gospodarczych:

1. W latach 2016-2020 nastąpił nieznaczny wzrost liczby osób pracujących w MOF.
2. Zdecydowanie mniejszy odsetek pracujących kobiet odnotowują gminy wiejskie.

3. Wskaźnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym wynosi w MOF 37,43%. Jest on zdecydowanie wyższy w mieście Biłgoraj. Tak niski poziom uwarunkowany jest jednak rolniczym charakterem gmin Biłgoraj i Księżpol.
4. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w MOF spadała w latach 2016-2019. W roku 2020 nastąpił wzrost spowodowany najprawdopodobniej pandemią COVID-19.
5. Ponad 30% zarejestrowanych bezrobotnych stanowią osoby poniżej 30 roku życia. Niecałe 20% z kolei to osoby po 50 roku życia.
6. Odsetek długotrwale bezrobotnych wyniósł na koniec 2020 roku 45,34%, co stanowi wynik lepszy niż powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego.
7. Odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w wieku produkcyjnym wyniósł na koniec 2020 roku 4,61%, co jest wynikiem lepszym niż województwa, ale gorszym niż powiatu.
8. Na terenie MOF w 2020 roku funkcjonowało ponad 5 000 podmiotów gospodarczych, z czego prawie 67% z nich w mieście Biłgoraj.
9. Liczba podmiotów gospodarczych od 2016 roku rośnie we wszystkich gminach MOF.
10. 82% podmiotów prowadzone jest przez osoby fizyczne.
11. Ok. 97% podmiotów gospodarczych to mikro przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób.
12. Główne dziedziny działalności podmiotów gospodarczych w MOF to: handel hurtowy i detaliczny, naprawa samochodów; budownictwo; przetwórstwo przemysłowe.
13. MOF podzielony jest na część rolniczą i częściowo rolniczą, w której rolnictwo nie jest głównym źródłem utrzymania mieszkańców.
14. Ze względu na położenie, MOF posiada duży potencjał turystyczny, w tym bogatą ofertę szlaków pieszo-rowerowych.
15. Miasto Biłgoraj pełni rolę centrum wypadowego posiadając zdecydowaną większość obiektów noclegowych i punktów gastronomicznych.
16. Na terenie MOF zlokalizowano obszary na których odnotowano wykluczenie cyfrowe mieszkańców w zakresie elektronicznych usług publicznych.

2.3. DIAGNOZA INFRASTRUKTURY

Jednym z czynników mającym największy wpływ na jakość życia mieszkańców oraz potencjał rozwojowy obszaru jest jego dostępność komunikacyjna. W tym aspekcie ważna jest zarówno dostępność dla przyjezdnych, która ułatwia rozwój takich dziedzin jak turystyka, jak również dostępność lokalna, czyli łatwość z jaką mieszkańcy mogą poruszać się pomiędzy gminami oraz miejscowościami.

Głównymi arteriami Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja są trzy drogi wojewódzkie przecinające go na osiach północ-południe oraz wschód-zachód:

- Droga wojewódzka numer 835 – najdłuższa droga wojewódzka w Polsce. Posiada status drogi głównej ruchu przyspieszonego. Jej długość wynosi 225 km od Lublina do miejscowości Grabownica Starzeńska w województwie podkarpackim. Droga do MOF biegnie od północnej części gminy Biłgoraj aż do południowej części gminy Księżpol. Jest to najważniejsza arteria regionu stanowiąca alternatywę dla drogi ekspresowej S19. Powstała na trasie dawnego szlaku handlowego.
- Droga wojewódzka numer 858 – druga najważniejsza droga MOF, przecinająca go na osi wschód-zachód. Jej długość wynosi 76 km od Zarzecza do Szczepieszyna. Wpada do MOF na północno-wschodniej granicy gminy Biłgoraj, przechodzi przez miasto i podąża dalej na zachód.
- Droga wojewódzka numer 853 – droga o długości 52 km łącząca Biłgoraj z Tomaszowem Lubelskim. Rozpoczyna się w mieście i podąża na wschód przez gminę Biłgoraj oraz fragment gminy Księżpol.

Łączna długość dróg wojewódzkich w obszarze wynosi 55,60 km, z czego najwięcej, 33 km, przypada na gminę Biłgoraj, 12 km znajduje się w gminie Księżpol, a 10,60 km w mieście Biłgoraju.

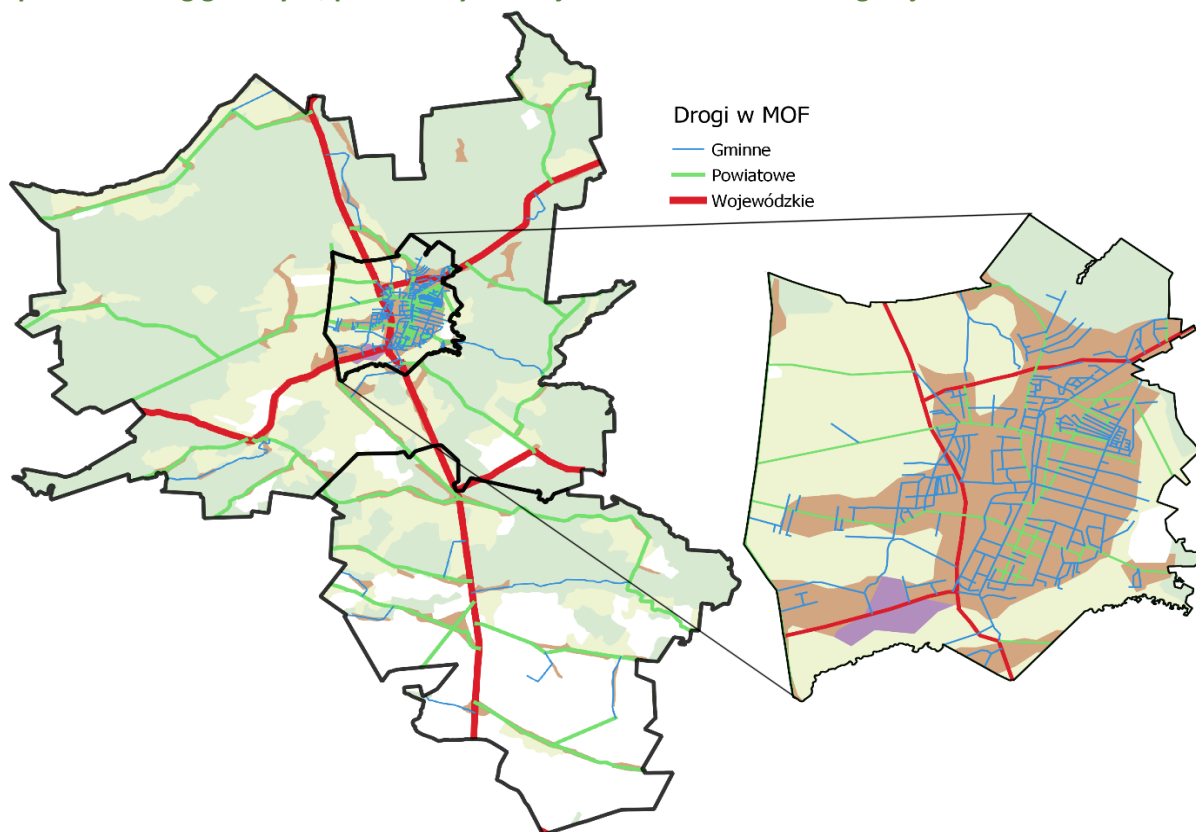
Drugą ważną kategorią dróg są drogi powiatowe. MOF posiada ich ponad 200 km. Ponownie najwięcej w gminie Biłgoraj - 102 km. Na odcinku ponad 50 km przebiega przez gminę Księżpol. Podobna jest łączna długość dróg powiatowych zlokalizowanych w mieście.

Miasto Biłgoraj jako centrum obszaru i gmina miejska posiada największą gęstość sieci drogowej. Łącznie infrastruktura drogowa rdzenia MOF na koniec 2020 roku wyniosła 121,55 km dróg.

Przez teren MOF nie przebiega żadna droga krajowa, co stanowi słaby punkt sieci komunikacyjnej obszaru zmniejszający jego dostępność transportową. Najbliższa taka droga przebiega na północ od gminy Biłgoraj przez gminę Frampol.

Poniższa mapa przedstawia sieć dróg wojewódzkich oraz powiatowych przygotowaną przez Zarząd Dróg Powiatowych w Biłgoraju.

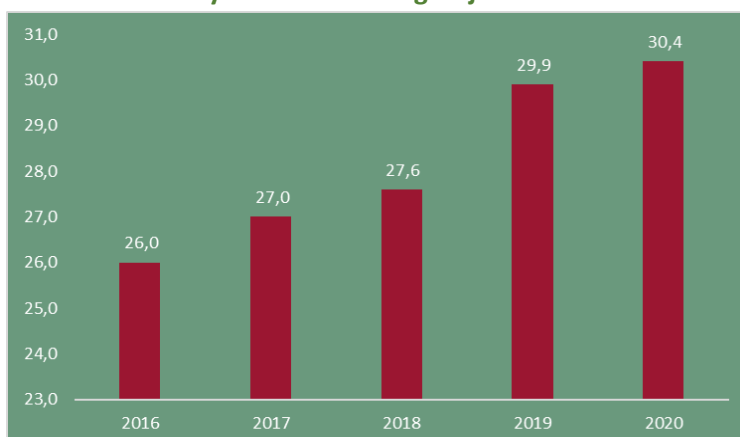
Mapa 5. Sieć dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich MOF oraz Biłgoraja

Źródło: Opracowanie własne

Ważnym elementem infrastruktury drogowej są ścieżki rowerowe czyli wydzielone pasy ruchu przeznaczone dla rowerzystów. Są one szczególnie istotne w miastach oraz przy drogach wzmożonego ruchu. Taki rodzaj ciągów komunikacyjnych znajduje się w mieście Biłgoraju oraz przy drodze wojewódzkiej 835 przebiegającej przez tereny gminy Biłgoraj i Gminy Księżpol. Ich łączna długość w mieście Biłgoraju na koniec 2020 roku wyniosła 30,40 km, z czego 22,70 km znajdowała się pod zarządem gminy, 4,60 km powiatu, a 3,10 km Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. W latach 2016-2020 następował w tym zakresie powolny, ale stabilny wzrost.

Wykres 7. Długość ścieżek rowerowych w mieście Biłgoraju w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Wskaźnik mieszkań na 1000 osób wyniósł na koniec 2020 roku 326,3, co stanowi wynik lepszy niż powiatu biłgorajskiego, ale gorszy niż województwa lubelskiego. Wszystkie gminy MOF notują w tym zakresie stały wzrost. Wskaźnik nowych mieszkań na 1000 osób w MOF jest wyższy niż średnia dla powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego. Ponad 96% mieszkań w MOF podłączonych jest do sieci wodociągowej. W przypadku sieci kanalizacyjnej jest to 58,9%. Najgorzej w tym zakresie wypada gmina Księżpol, gdzie kanalizację posiada jedynie 31,3% gospodarstw domowych co stanowi wynik zdecydowanie niższy niż w województwie i powiecie. Całkowita długość sieci kanalizacyjnej w MOF rosła w sposób ciągły w latach 2016-2020. Podobnie rosła długość sieci wodociągowej, chociaż nie były to duże zmiany.

Sieć gazowa jest domeną terenów miejskich w związku z czym nie jest popularna w gminie Biłgoraj i gminie Księżpol. Pomimo tego we wszystkich trzech gminach MOF w latach 2016-2020 liczba przyłączy oraz gospodarstw domowych będących odbiorcami gazu stale rosła.

Mniej korzystna sytuacja dotyczy infrastruktury usług publicznych, tj. budynków użyteczności publicznej na terenie MOF Biłgoraja. Budynki te są w większości obiektami wyeksploatowanymi, powstałymi na podstawie przestarzałych technologii obiektami o wysokiej energochłonności i co za tym idzie, negatywnie oddziałują na środowisko naturalne oraz generują wysokie koszty ponoszone na zaopatrzenie ich w energię ciepłą i elektryczną. Na terenie gminy Biłgoraj budynkami o największej energochłonności są budynki remizo – świetlic, które ze względu na zastosowane w nich, przestarzałe technologie nie spełniają obecnie norm w zakresie efektywności energetycznej. Dodatkowo zainstalowane w nich źródła ciepła to urządzenia zasilane paliwami stałymi, kopalnymi. Z kolei w Mieście Biłgoraju i Gminie Księżpol znaczne deficyty efektywności energetycznej wykazują budynki oświatowe. Szkoły podstawowe zarządzane przez gminę Księżpol oprócz technicznych deficytów budynków typu nieszczelna stolarka drzwiowa i okienna i braki termoizolacyjne posiadają niesprawne urządzenia grzewcze. Miasto Biłgoraj również posiada przestarzałe, nieefektywne energetycznie obiekty oświatowe, których kosztochłonność i energochłonność utrzymują się na bardzo wysokim poziomie. Brak możliwości optymalnego zarządzania energią w budynkach publicznych również negatywnie wpływa na próby optymalizacji kosztów energii oraz uzyskania dobrych efektów ekologicznych w obszarze MOF Biłgoraja. Niski jest także poziom wykorzystania energii odnawialnych jako dodatkowego źródła energii. Przy wysokim nasłonecznieniu występującym w okresach letnich na obszarze MOF, OZE mogą stanowić alternatywne wsparcie energetyczne gmin. Nieefektywne energetycznie budynki stanowią również źródło niskiej emisji, co niekorzystnie wpływa na jakość powietrza i środowiska naturalnego opisywanego obszaru funkcjonalnego.

Tabela nr 6. Koszty ponoszone w MOF Biłgoraja na zakup energii w budynkach użyteczności publicznej

Nazwa Gminy	2021	2022	2023
Gmina Miasto Biłgoraj	1 762 689,27 zł	2 080 777,62 zł	2 547 128,72 zł
Gmina Biłgoraj	735 861,13 zł	943 732,62 zł	1 038 414,39 zł
Gmina Księżpol	423 613,61 zł	621 652,19 zł	739 718,93 zł

Źródło: opracowanie własne

Wysokie nakłady finansowe ponoszone na eksploatację budynków użyteczności publicznej, konieczność redukcji niskiej emisji, ochrony środowiska naturalnego, zwłaszcza jakości powietrza sprawiają, że inwestycje dotyczące infrastruktury publicznej w każdej z gmin tworzących MOF najbardziej pilnymi działaniami.

Niekorzystny stan budynków użyteczności publicznej pod względem efektywności energetycznej mają negatywne skutki dla obszaru MOF-u:

- Ekologiczne: pogorszenie stanu środowiska naturalnego, zużycie nieodnawialnych zasobów energii, emisja szkodliwych związków do atmosfery (dwutlenek węgla, dwutlenek siarki, tlenki azotu);
- Społeczne: niski standard budynków, brak komfortu użytkowania obiektów, zła jakość powietrza, niepokój mieszkańców o swój stan zdrowia
- - Ekonomiczne: wzrost kosztów jednostkowych wytworzenia ciepła i energii elektrycznej, jak również globalnych kosztów utrzymania budynków.

Ww. budynki oświatowe na terenie Gminy Księżpol i Miasta Biłgoraja posiadają również inny poważny deficyt infrastrukturalny tj. brak dostępności do budynku dla osób z ograniczeniami ruchowymi. Budynki nie są wyposażone w żadne udogodnienia, umożliwiające osobom ze specjalnymi potrzebami korzystanie z całego budynku. Jest to znaczne ograniczenie dostępu części mieszkańców do podstawowego dobra, jakim jest edukacja i udział w niej.

Na terenie MOF Biłgoraja w obszarze inwestycji w OZE zidentyfikowano potrzebę również realizacji inwestycji przez grupy interesariuszy nie tylko z sektora samorządowego, w tym również wśród odbiorców indywidualnych (w szczególności w połączeniu z usuwaniem wyrobów zawierających azbest). Największa ilość budynków z pokryciem azbestowym znajduje się w Gminie Biłgoraj i Gminie Księżpol. Znaczące ilości materiałów budowlanych zawierających azbest wymagają inwestycji polegających na wymianie pokryć dachowych w obrębie gospodarstw domowych z obszaru MOF-u. Jednocześnie województwo lubelskie w tym teren MOF Biłgoraja jest jednym z najbardziej nasłonecznionych regionów Polski, stąd istnieje uzasadnienie do zwiększania ilości odnawialnych źródeł energii jako alternatywnych źródeł energii. Dlatego też, w ramach listy projektów ZIT wprowadzono uniwersalny typ inwestycji, który umożliwi dostęp do wsparcia w formie Instrumentów Finansowych dla szeroko określonego katalogu potencjalnych odbiorców ostatecznych z obszaru MOF.

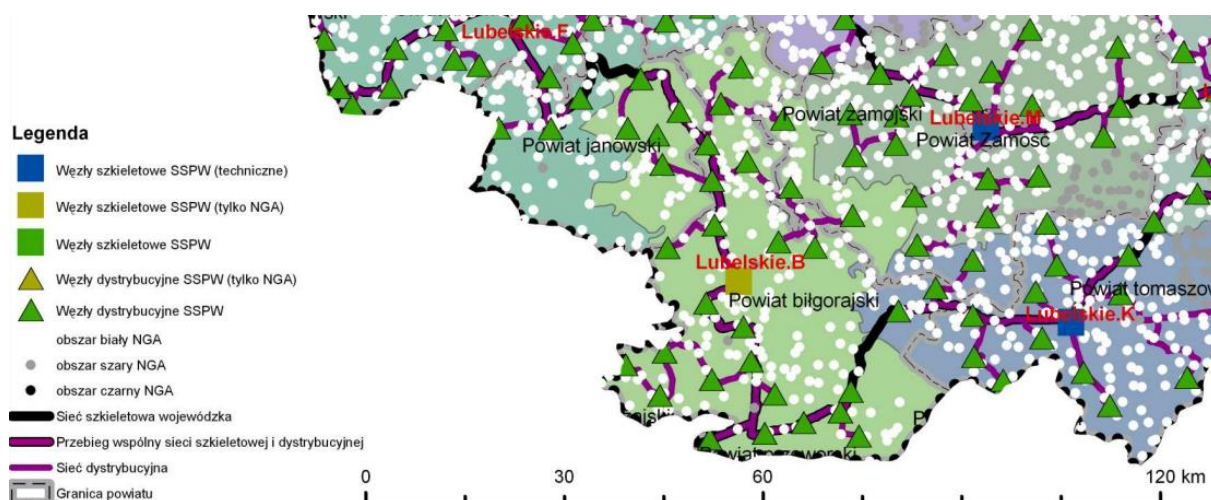
Dane zawarte w Indeksie gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI) za pomocą którego Komisja Europejska monitoruje postępy cyfrowe państw członkowskich, stwierdza że ww. wskaźnik Indeksu DESI dla Polski zakłada konieczność zintensyfikowania działań w zakresie transformacji cyfrowej [źródło: https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/desi](https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/desi)

PROGRAM ROZWOJU KOMPETENCJI CYFROWYCH stanowiący Załącznik do uchwały nr 24 Rady Ministrów z dnia 21 lutego 2023 r. (M.P. poz.318) z kolei podkreśla istotną rolę rozwoju kompetencji cyfrowych społeczeństwa stwierdzając że: „Brak kompetencji cyfrowych lub ich niedostateczny poziom uniemożliwia obywatelom korzystanie z szans i możliwości, jakie dają zmiany technologiczne, wystawia ich na ryzyka i zagrożenia związane z niewłaściwym wykorzystaniem nowych technologii, a nawet staje się źródłem nierówności społecznych, ekonomicznych, edukacyjnych i kulturowych, wzmacniając wykluczenie społeczno-cyfrowe”.

Z Programu wynika, że największą skalę wtórnego wykluczenia cyfrowego, polegającego na braku podstawowych umiejętności cyfrowych, w 2020 r. odnotowane m.in. w województwie lubelskim (57%) przy średniej krajowej wynoszącej 50%. ([źródło: https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/kompetencje-cyfrowe](https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/kompetencje-cyfrowe))

Rozwój cyfrowy nakłada także na jednostki sektora finansów publicznych konieczność zapewnienia dostępności wysokiej jakości usług publicznych, tj. świadczenia ich w dowolnym czasie, w tym w sposób zdalny oraz szybkiego załatwiania spraw urzędowych. W ostatnich latach we wszystkich gminach tworzących MOF widoczne stało się zainteresowanie mieszkańców e-usługami oferowanymi przez poszczególne samorządy. Gminy MOF-u Biłgoraja posiadają różny poziom dojrzałości cyfrowej i rodzaj oferowanych e-usług. Powyższe przekłada się na konieczność zapewnienia mieszkańcom obszaru większej możliwości korzystania z usług elektronicznych oraz informatyzacji większości procesów wewnętrznych urzędów JST obszaru. Dodatkowo ujednoczenie oferowanych usług cyfrowych pozwoli na szybsze i lepsze korzystanie z pozyskanych danych. Celem MOF w zakresie cyfryzacji powinno być zatem zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych w oparciu o standard dotyczący świadczenia e-usług i informatyzacji procedur wewnętrznych przyjęty przez wszystkie gminy wchodzące w skład MOF. Działania realizowane w ramach projektu w poszczególnych gminach MOF będą ukierunkowane na zapewnienie zbliżonego poziomu informatyzacji w każdej gmin. Powyższe działania mają w efekcie zapewnić możliwość świadczenia drogą elektroniczną zbliżonego zakresu usług publicznych w każdej z gmin.

Mapa 6 - Mapa miejscowości „białych”, „szarych” i „czarnych” w powiecie biłgorajskim

Źródło: Studium wykonalności projektu „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej”

Obszary „białe”, „szare” i „czarne” określają zasięg dopuszczalnej interwencji ze środków publicznych, która możliwa będzie jedynie w miejscowościach, gdzie mechanizmy rynkowe nie zaspokajają zapotrzebowania (a więc położonych na obszarach „białych”) lub takich, w których nie ma wystarczającej konkurencji (obszary „szare”). Niezależnie od budowy sieci światłowodowej znaczną część gmin Partnerstwa (części zurbanizowanych) objęto już siecią Internet 4gLTE, które dostarczają wszyscy operatorzy sieci komórkowych, a która może być substytutem szerokopasmowej sieci światłowodowej.

Działania realizowane w ramach projektów w poszczególnych gminach MOF powinny być ukierunkowane na zapewnienie zbliżonego poziomu informatyzacji w każdej gmin. Mają one w efekcie zapewnić możliwość świadczenia drogą elektroniczną zbliżonego zakresu usług publicznych w każdej z gmin. Należy również zwrócić uwagę na konieczność wykorzystania efektów działań przeprowadzonych dotąd przez gminy MOF z uwzględnieniem rozwiązań informatycznych już eksploatowanych przez gminy i obejmujących działania uzupełniające posiadaną infrastrukturę teleinformatyczną w zakresie koniecznym do osiągnięcia założonego standardu zarówno poprzez modernizację posiadanych systemów, jak i wdrożenia nowych rozwiązań.

Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski diagnostyczne związane z obszarem uwarunkowań wynikających z diagnozy infrastruktury:

1. MOF przecinają trzy drogi wojewódzkie, które stanowią główne arterie transportowe obszaru.
2. MOF posiada rozwiniętą sieć dróg powiatowych i gminnych.
3. W latach 2016-2020 następował stały przyrost ścieżek rowerowych w mieście Biłgoraj.
4. Wskaźnik mieszkań na 1000 osób wyniósł na koniec 2020 roku 326,3, co stanowi wynik lepszy niż powiatu biłgorajskiego, ale gorszy niż województwa lubelskiego. Wszystkie gminy MOF notują w tym zakresie stały wzrost. Wskaźnik nowych mieszkań na 1000

osób w MOF jest wyższy niż średnia dla powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego.

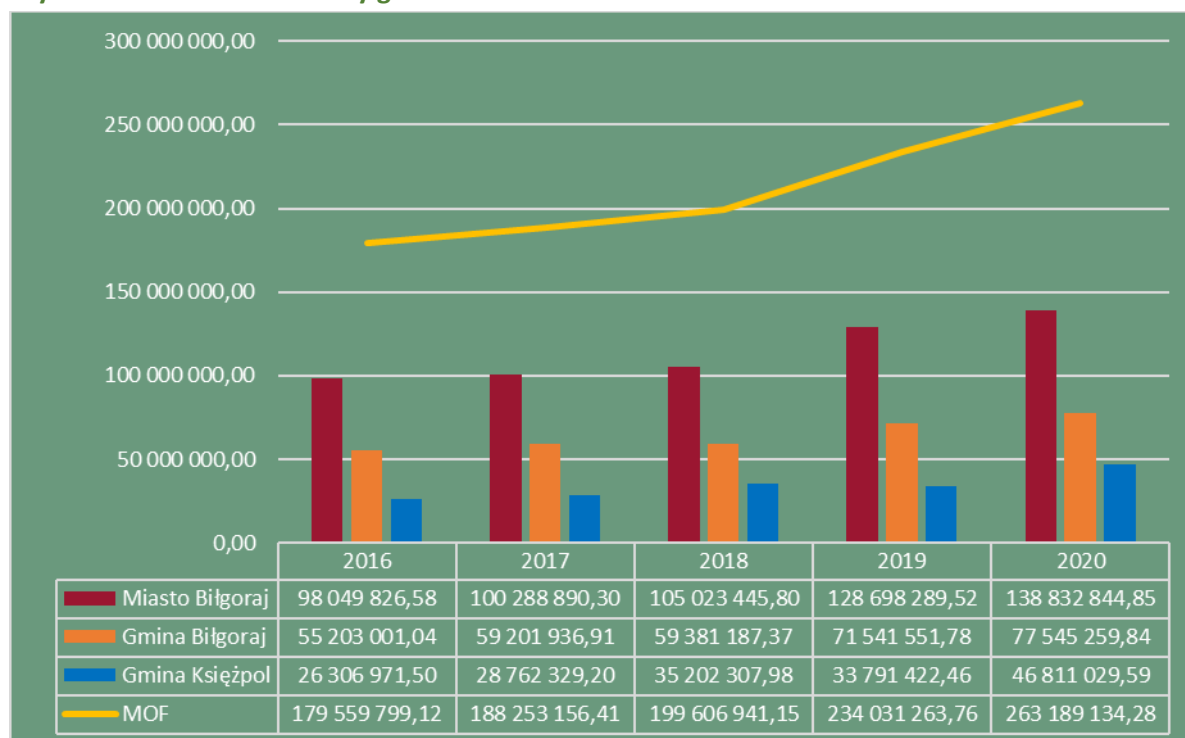
5. Ponad 96% mieszkań w MOF podłączonych jest do sieci wodociągowej. W przypadku sieci kanalizacyjnej jest to 58,9%.
6. Na terenie MOF występują budynki infrastruktury publicznej wykazujące się brakiem efektywności energetycznej.
7. MOF posiada duży potencjał w zakresie możliwości wykorzystania instalacji OZE.
8. Na terenie MOF zidentyfikowano budynki infrastruktury publicznej (w tym szkolnej) niedostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
9. Realizacja inwestycji zmniejszy zużycie energii przekładając się na obniżenie kosztów utrzymania budynków oraz ochronę środowiska naturalnego poprzez redukcję emisji zanieczyszczeń, ograniczenie wykorzystania paliw kopalnych, a także obniżenie zapotrzebowania na energię cieplną w połączeniu z podniesieniem parametrów energetycznych budynku.
10. Podejmowane dotąd działania w zakresie cyfryzacji były nieskoordynowane, wskutek czego każda z gmin prezentuje obecnie różny stopień informatyzacji, a co za tym idzie zapewnia mieszkańcom odmienne możliwości korzystania z usług elektronicznych.

2.4. DIAGNOZA UWARUNKOWAŃ FINANSOWYCH

Opisując sytuację ekonomiczną MOF należy przeanalizować dane dotyczące dochodów oraz wydatków. To od tych dwóch wskaźników uzależnione są możliwości inwestycyjne poszczególnych gmin jak i całego partnerstwa.

Wykres 8. Całkowite dochody gmin MOF w latach 2016-2020

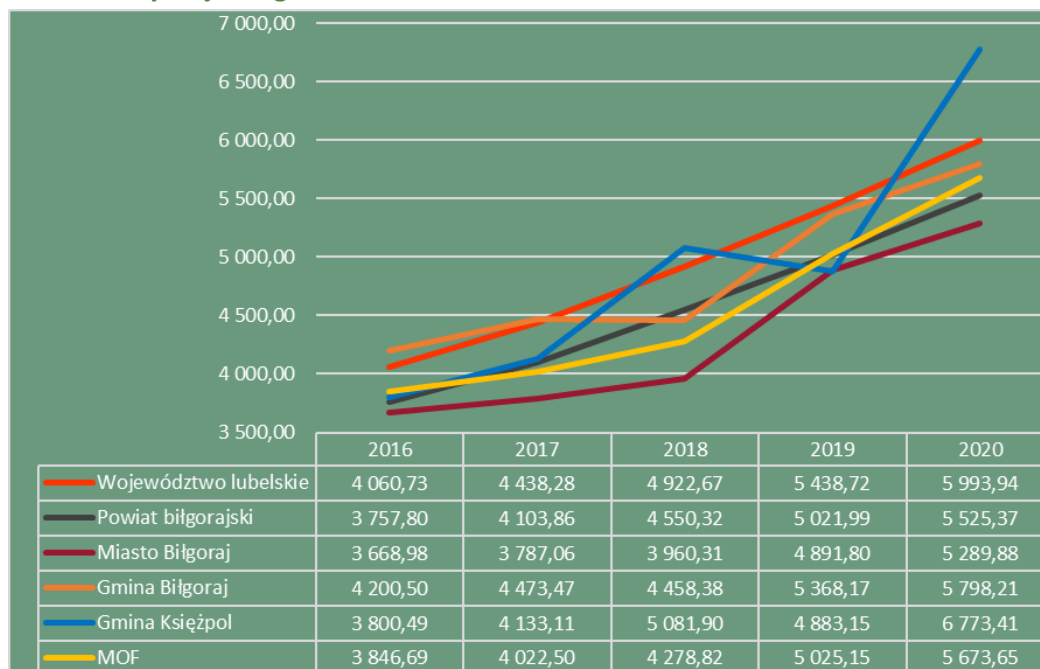
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Wyraźnie widoczne jest, że wszystkie gminy, a co za tym idzie również cały MOF, z roku na rok zwiększają swoje dochody. Jedyny niewielki spadek zanotowała gmina Księżpol w roku 2019, jednak już rok później jej dochody wzrosły o 27,81%. Również ta gmina może pochwalić się największym procentowym wzrostem dochodów w badanym okresie. Pomiędzy rokiem 2016 a 2020 wyniósł on 77,94%. W tym samym czasie miasto i gmina Biłgoraj powiększyły swoje dochody odpowiednio o 41,59% i 40,47%.

Równie pozytywnie prezentują się dane dotyczące kwoty dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy. W latach 2016-2020 wskaźnik ten w przypadku całego MOF wzrósł o 1 826,96 zł. Patrząc na poszczególne gminy obszaru największym skok zanotowała gmina Księżpol, gdzie dochody na mieszkańca zwiększyły się aż o 2 972,92 zł.

Warto zaznaczyć, że wysokość dochodów na jednego mieszkańca w MOF Biłgoraja utrzymuje się na poziomie zbliżonym do powiatu biłgorajskiego, jednak wciąż jest niższa niż województwa lubelskiego.

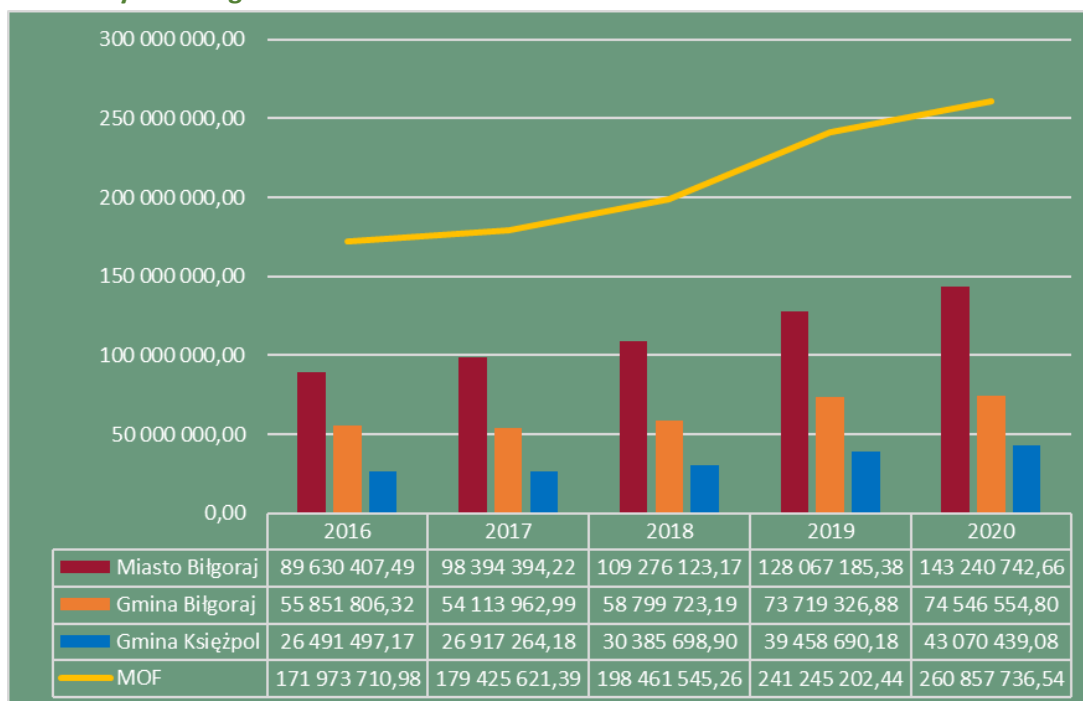
Wykres 9. Dochody na jednego mieszkańca w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Aby dopełnić obraz sytuacji finansowej gmin MOF należy przeanalizować również wydatki. Podobnie jak w przypadku dochodów widoczny jest stały wzrost wydatków wszystkich gmin oraz całego MOF. Pomimo, że kwoty dotyczące gminy Księżpól są zdecydowanie najniższe, to właśnie ona zanotowała największy procentowy przyrost pomiędzy rokiem 2016 a 2020 – 62,58%. Niewiele słabszy wynik osiągnęło miasto Biłgoraj (59,81%), natomiast wydatki gminy Biłgoraj wzrosły o 33,47%. Dla całego MOF wskaźnik ten wyniósł 51,68%.

Wykres 10. Wydatki w gminach MOF w latach 2016-2020

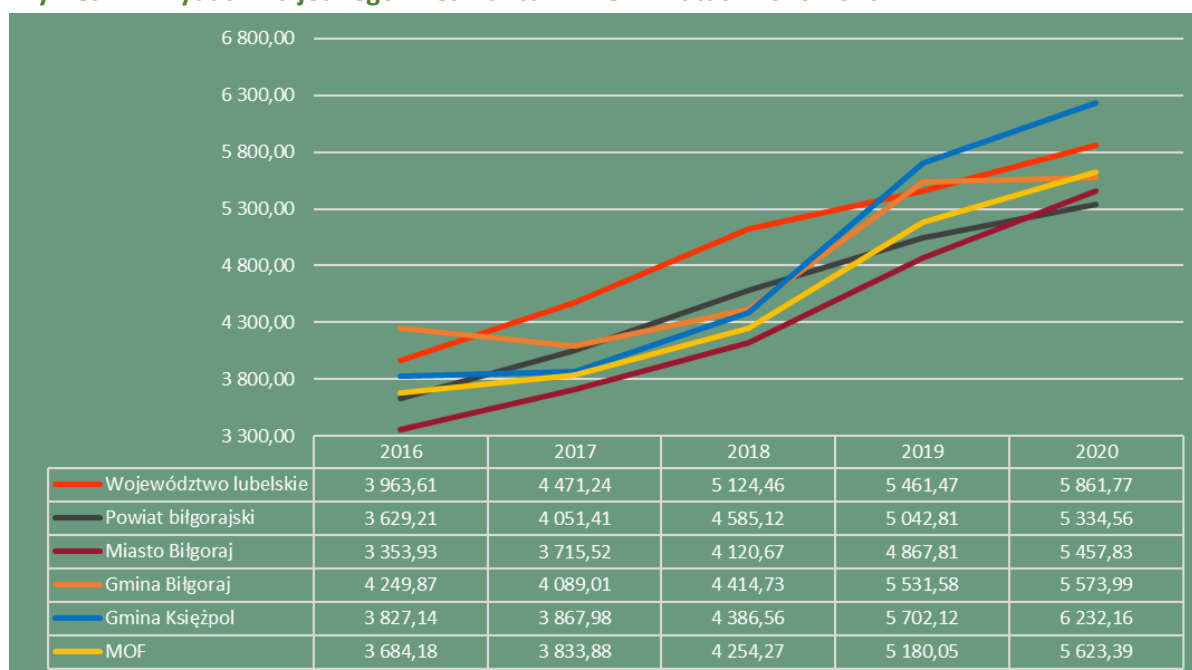

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Istotnym wskaźnikiem dotyczącym wydatków jest ich wysokość w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Wszystkie gminy MOF jak i sam obszar ponownie notują stały wzrost w latach 2016-2020. Na koniec roku 2020 najwyższy wynik osiągnęła gmina Księżpol, której wydatki na mieszkańca wyniosły 6 232,16 zł i przerosły tym samym województwo lubelskie (5 861,77 zł). Również ta gmina odnotowała największy wzrost pomiędzy rokiem bazowym, a końcowym badanego okresu (+ 2 405,02 zł). Miasto Biłgoraj zwiększyło wskaźnik o 2 103,90 zł, a gmina Biłgoraj o 1 324,12 zł.

Warto podkreślić, że wszystkie 3 gminy oraz cały MOF od 2019 roku wyprzedzają w powyższym zakresie kwotę wydatków na mieszkańca w powiecie biłgorajskim.

Wykres 11. Wydatki na jednego mieszkańca w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

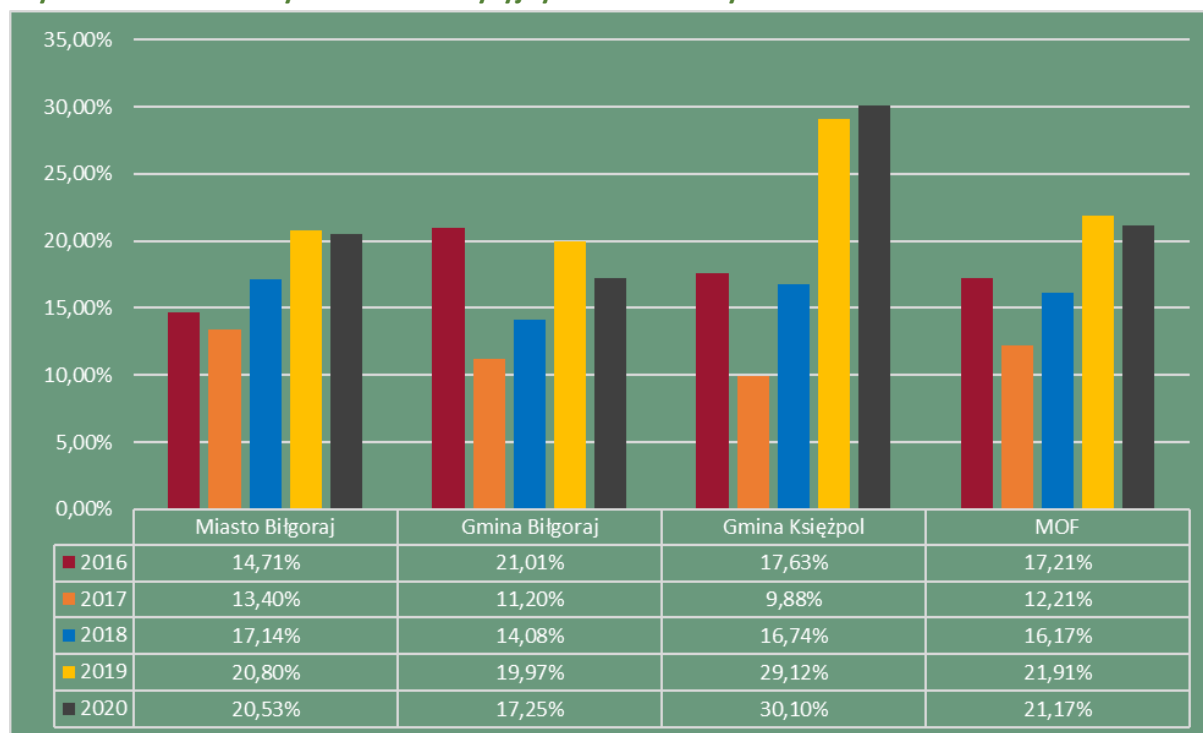
Analizując wydatki w podziale na działy klasyfikacji budżetowej możliwe jest wyszczególnienie najważniejszych z nich. W przypadku MOF Biłgoraja są to:

- 801 – Oświata i wychowanie – 31,23%;
- 855 – Rodzina – 27,91%;
- 600 – Transport i łączność – 11,41%;
- 900 – Gospodarka komunalna i ochrona środowiska – 8,21%;
- 750 – Administracja publiczna – 8,09%;
- 852 – Pomoc społeczna – 4,69%;

Ważnym elementem świadczącym o rozwoju obszaru jest również procent jaki w całości wydatków stanowią wydatki inwestycyjne. W tym zakresie dane nie prezentują stałego trendu, jednak wyraźnie widać wzrost tego wskaźnika w latach 2019-2020. Szczególnie duże

inwestycje poczynione zostały w gminie Księżpol, która w roku 2020 przeznaczyła na nie aż 30,10% wszystkich wydatków.

Wykres 12. Odsetek wydatków inwestycyjnych w całości wydatków w MOF w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL

Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski diagnostyczne związane z obszarem uwarunkowań finansowych:

1. Dochody gmin MOF w latach 2016-2020 wzrosły znacząco. W przypadku gminy Księżpol był to wzrost o 77,94%. Pozostałe gminy MOF osiągnęły wzrost powyżej 40%.
2. Wzrósł również wskaźnik dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Jest on w MOF wyższy niż w powiecie biłgorajskim, i nieznacznie niższy niż w województwie lubelskim.
3. Wydatki w gminach MOF również wzrosły w latach 2016-2020. W gminie Księżpol o 62,58%, w mieście Biłgoraj 59,81%, a w gminie 33,47%.
4. Najwięcej wydatków ponoszonych jest na oświatę i wychowanie, wydatki związane z rodziną, transportem i łącznością, gospodarką komunalną i ochroną środowiska, administracją publiczną oraz pomocą społeczną.
5. Wydatki inwestycyjne stanowiły w 2020 roku 21,17% całości wydatków. Wskaźnik wzrósł w stosunku do roku 2016.
6. Wydatki w przeliczeniu na jednego mieszkańca notują stały wzrost od 2016 roku i osiągnęły w roku 2020 poziom 5623,39 zł, który jest wyższy niż średnia dla powiatu biłgorajskiego oraz nieznacznie niższy od województwa lubelskiego.
7. Stosunek dochodów i wydatków w przeliczeniu na jednego mieszkańca jest zbliżony co świadczy o stabilności finansowej obszaru.
8. Gmina Księżpol jest jedną z nielicznych gmin w Polsce, które w 2020 roku nie posiadały długu publicznego.

9. Największym źródłem wsparcia zewnętrznego w MOF w perspektywie finansowej UE 2014-2020 był Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Lubelskiego, Program Operacyjny Polska Wschodnia oraz Program Operacyjny Polska Cyfrowa.
10. Łącznie w MOF podpisano umowy o dofinansowanie na kwotę ponad 378 milionów złotych. Dofinansowanie ze środków europejskich wyniosło ponad 190 milionów złotych.
11. Gminy MOF zrealizowały szereg ważnych inwestycji przy udziale środków europejskich. Świadczy to o sprawnym systemie pozyskiwania funduszy zewnętrznych.
12. Miasto Biłgoraj w roku 2020 uzyskało tytuł lidera wykorzystania środków z funduszy UE.
13. Gminy MOF posiadają odpowiedni potencjał finansowy do realizacji projektów w ramach instrumentu ZIT.

3. ANALIZA PROBLEMÓW, POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

W ramach analizy strategicznej obszaru podjęto decyzję o opracowaniu analizy SWOT. Jest ona oparta o wnioski z przeprowadzonej Diagnozy MOF Biłgoraja zawierającej analizę obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych. Na tej podstawie opracowano silne i słabe strony obszaru oraz szanse i zagrożenia rozwojowe. Poszczególne elementy zestawiono w ramach prezentowanej poniżej syntetycznej analizy SWOT.

Tabela 6. Analiza SWOT dla MOF Biłgoraja.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atrakcyjne tereny i warunki przyrodnicze sprzyjające rozwojowi turystyki. 2. Wysoki poziom nasłonecznienia. 3. Bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe. 4. Duża dostępność miejsc w przedszkolach i szkołach podstawowych, zaspokajająca potrzeby obszaru. 5. Rozwinięta sieć wód powierzchniowych. 6. Znaczny odsetek terenów leśnych w MOF. 7. Bogata oferta kulturalna gmin MOF. 8. Istniejące szlaki pieszo-rowerowe. 9. Rozwinięta sieć dróg i dobra dostępność komunikacyjna obszaru. 10. Doświadczenie JST w pozyskiwaniu środków zewnętrznych. 11. Dobra współpraca samorządów. 12. Wysoki poziom przedsiębiorczości. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stale zmniejszająca się liczba ludności. 2. Mały poziom dojrzałości cyfrowej, niewielka ilość e-usług w ofercie JST. 3. Nierówny dostęp mieszkańców do jednostek ochrony zdrowia. 4. Duża liczba wypadków i kolizji w ruchu drogowym. 5. Znaczna ilość niepożądanych zdarzeń zagrażających zdrowiu i życiu mieszkańców oraz mieniu w przestrzeni publicznej. 6. Niska jakość powietrza atmosferycznego oraz wzrastający wskaźnik niskiej emisji 7. Występowanie nieefektywnych energetycznie budynków. 8. Niewystarczająca oferta edukacyjna i wsparcia psychologicznego dla dzieci ze specjalnymi potrzebami i uczniów zdolnych. 9. Niski poziom wskaźnika aktywności społecznej mieszkańców. 10. Niedostosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 11. Brak odpowiedniej oferty opieki dla seniorów.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykorzystanie potencjału turystycznego. 2. Rozwijająca się infrastruktura sportowa. 3. Rosnąca aktywność mieszkańców. 4. Rozwój publicznych usług cyfrowych. 5. Inwestycje poprawiające jakość powietrza i efektywność energetyczną oraz ograniczające niską emisję. 6. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dalszy spadek liczby mieszkańców. 2. Zwiększająca się liczba osób w wieku poprodukcyjnym. 3. Rosnąca liczba przestępstw, wykroczeń i zagrożeń dla mieszkańców 4. Nasilające się zjawiska atmosferyczne spowodowane zmianami klimatu. 5. Niewykorzystany potencjał OZE. 6. Potencjalny wzrost poziomu bezrobocia. 7. Niestabilna sytuacja gospodarcza w kraju i na świecie.

<ul style="list-style-type: none"> 7. Rozwój przedsiębiorczości opartej na endogennych zasobach. 8. Bogata oferta edukacyjna i opiekuńcza. 9. Zmniejszenie wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnościami 10. Bogata oferta opiekuńcza dla seniorów. 11. Wzmocnienie bezpieczeństwa przestrzeni publicznych. 12. Inwestycje poprawiające stan dróg, chodników i oświetlenia. 13. Rozwijająca się oferta mieszkaniowa. 14. Wzrost poziomu wydatków ponoszonych na inwestycje. 15. Odpowiednie wykorzystanie środków zewnętrznych w tym z UE. 	<ul style="list-style-type: none"> 8. Niestabilność przepisów prawnych. 9. Niewykorzystany potencjał turystyczny.
--	---

Źródło: opracowanie własne

4. CELE, JAKIE MAJĄ BYĆ ZREALIZOWANE W RAMACH ZIT, ZE WSKAZANIEM PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO

4.1. CEL GŁÓWNY I CELE STRATEGICZNE

Diagnoza obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych pozwoliła na identyfikację najważniejszych potrzeb, problemów, ale też potencjałów rozwojowych Partnerstwa obejmującego Miasto Biłgoraj, Gminę Biłgoraj oraz Gminę Księżpol. Na podstawie niniejszej diagnozy opracowano Cel Główny i Cele Strategiczne dokumentu sformułowane w układzie hierarchicznym.

Istotnym warunkiem w procesie formułowania celów Strategii ZIT MOF było zastosowanie tzw. metodologii SMART określającej zasady konstruowania celów. Podczas prac zwrócono szczególną uwagę na formułowanie celów w taki sposób, aby były one: specyficzne, mierzalne, akceptowalne, realistyczne i terminowe.

Cel główny dokumentu określono jako:

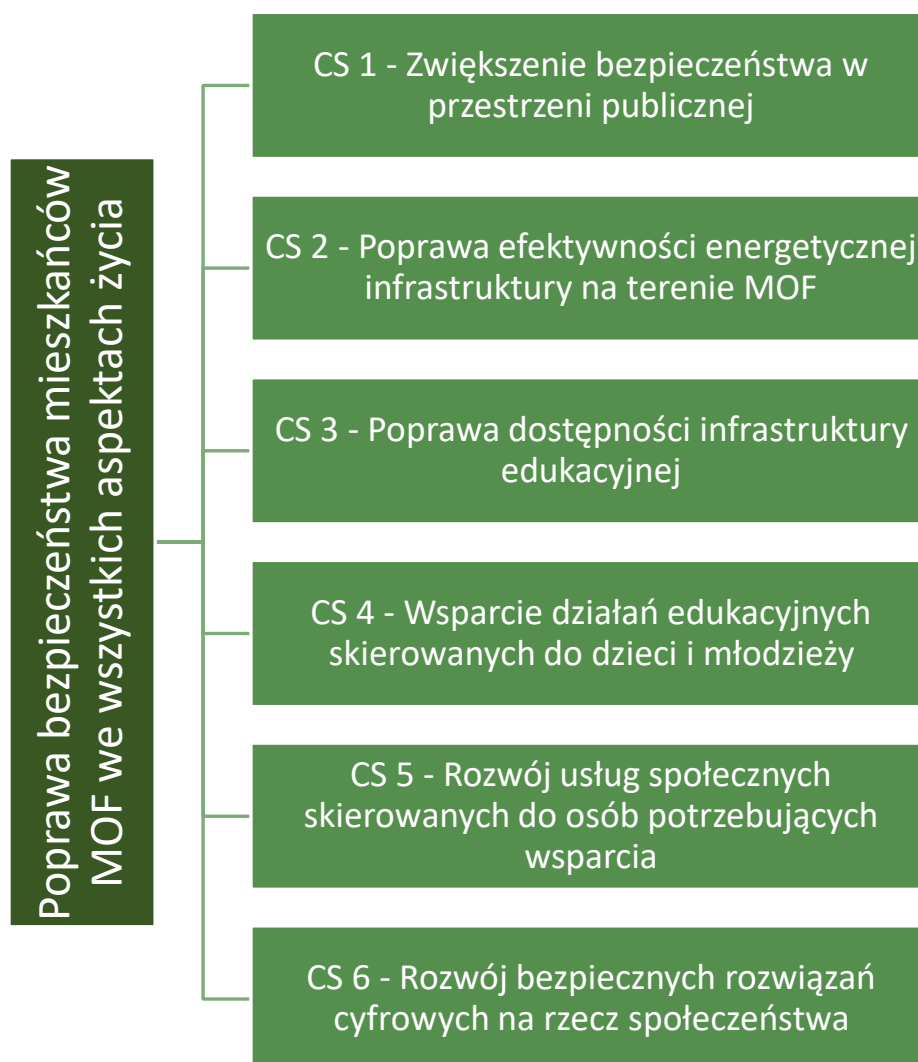
„Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców MOF we wszystkich aspektach życia”

W ramach prac nad celami strategii zwrócono szczególną uwagę na tzw. podejście zintegrowane. W przypadku MOF Biłgoraja podejście to zostało odzwierciedlone w wyznaczeniu Celu Głównego, który spaja Cele Strategiczne i nadaje nadrzędny kierunek rozwojowy obszaru. Można również powiedzieć, że cel główny nadaje pewne hasło przewodnie dla dokumentu jakim jest „Poprawa bezpieczeństwa”.

Należy również zaznaczyć, że bezpieczeństwo to temat, który dotyka różne dziedziny życia. Możemy zatem mówić np. o bezpieczeństwie: cyfrowym, społecznym, edukacyjnym, energetycznym, klimatycznym, czy też przestrzeni publicznych. To kwestia niezwykle istotna dla mieszkańców Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego, co pokazują poszczególne elementy diagnozy. Dlatego w celu zachowania zintegrowanego podejścia podjęto decyzję o wyborze celów strategicznych w oparciu o klucz związany z celem głównym. Ich wspólnym motywem przewodnim jest właśnie bezpieczeństwo.

Cele strategiczne są uszczegółowieniem celu głównego i dotyczą wskazanych powyżej obszarów. Razem tworzą one spójny zbiór, który będzie determinował podejmowane w ramach obszaru funkcjonalnego działania. Lista projektów zintegrowanych przewidzianych do realizacji poprzez instrument ZIT została wskazana w rozdziale 9 niniejszego dokumentu i zawiera spójny katalog interwencji, które będą podejmowane w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy obszaru.

Rysunek 3. Cel Główny i Cele Strategiczne MOF.

Źródło: opracowanie własne

W toku prac wybrano sześć najistotniejszych celów strategicznych. Wszystkie cele łączą się z motywem przewodnim strategii jakim jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo. Można powiedzieć, że w przypadku działań podejmowanych w ramach niniejszej strategii, pojęcie bezpieczeństwa mieszkańców wiąże się z podniesieniem jakości ich życia w poszczególnych obszarach, na co odpowiadają wskazane powyżej Cele Strategiczne.

Cel Strategiczny 1: Zwiększenie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, odpowiada na zidentyfikowane potrzeby w zakresie konieczności poprawy sytuacji związanej z poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców w otaczającej ich przestrzeni publicznej (ulice, ciągi komunikacyjne, ścieżki rowerowe, skwery, place zabaw, obiekty sportowe, budynki gminne).

Bezpieczeństwo energetyczne ma natomiast wspierać Cel Strategiczny 2: Poprawa efektywności energetycznej infrastruktury gminnej. Tutaj chodzi przede wszystkim o kwestie związane z wykorzystaniem OZE, termomodernizacją obiektów oraz innych działań wspierających zmniejszenie emisyjności.

Jeżeli chodzi o Cel Strategiczny 3: Poprawa dostępności infrastruktury edukacyjnej, to należy zaznaczyć, że skupia on działania inwestycyjne związane z dostosowaniem budynków szkolnych na terenie MOF do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Dzięki realizacji celu, osoby marginalizowane otrzymają odpowiednie wsparcie i poprawi się ich bezpieczeństwo w codziennym funkcjonowaniu.

Bezpieczeństwo edukacyjne dzieci i młodzieży poprzez działania miękkie związane z poprawą jakości kształcenia ma natomiast zapewnić Cel Strategiczny 4: Wsparcie działań edukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży.

Działania nieinwestycyjne dla innej grupy odbiorców przewidziano również w ramach Celu Strategicznego 5: Rozwój usług społecznych skierowanych do osób potrzebujących wsparcia. W ramach podejmowanych działań poprawi się poczucie bezpieczeństwa seniorów i osób z niepełnosprawnościami.

Ostatnim ze wskazanych celów jest Cel Strategiczny 6: Rozwój bezpiecznych rozwiązań cyfrowych na rzecz społeczeństwa, mający za zadanie podniesienie poziomu obsługi obywateli z wykorzystaniem e-usług publicznych.

Należy zaznaczyć, że wskazane powyżej cele odpowiadają na problemy i potrzeby Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego wynikające z przeprowadzonej diagnozy. Wykorzystują one również potencjały obszaru, które będą wzmacniane w trakcie realizacji poszczególnych celów. Wszystkie opisane powyżej cele odnoszą się do terytorium MOF, obejmując w sposób spójny całość lub większość obszaru. Należy również wspomnieć, że realizacja Celów Strategicznych pozwoli na zaangażowanie szeregu interesariuszy (w tym również tworzących związki ZIT) z różnych sektorów przy realizacji działań i wykorzystaniu efektów przedsięwzięć podejmowanych w ramach tego celu.

4.2. PODEJŚCIE ZINTEGROWANE

Podjęcie zintegrowane w ramach niniejszego dokumentu zostało zdefiniowane przede wszystkim na poziomie celów strategicznych (integracja strategiczna). Bardzo istotna jest również integracja funkcjonalna (organizacyjna partnerstwa i interesariuszy) oraz integracja kontekstowa – w zakresie priorytetów wynikających z dokumentów wyższego szczebla np.: FEL 2021-2027, SRWL2030, KSRR 2030 oraz celów polityki spójności.

Integracja funkcjonalna, której wyrazem jest wspólne podejmowanie decyzji i uzgadnianie przedmiotu strategii oraz projektów zintegrowanych została opisana w rozdziale 6 opisującym warunki i procedury obowiązujące w realizacji Strategii ZIT, w tym zasady współpracy zarówno pomiędzy Partnerami MOF jak i stroną społeczną, reprezentowaną przez Komitet Społeczny.

Jeżeli chodzi o integrację kontekstową, to w rozdziale 5 opisano powiązania z dokumentami nadrzędnymi, programem regionalnym i oczekiwane wskaźniki rezultatu i produktu. Pokazano w ten sposób pełną zgodność niniejszej strategii z politykami i dokumentami przedstawianymi na szczeblu unijnym, krajowym i regionalnym. Zintegrowany charakter dokumentu wynika także z realizacji polityk unijnych co wynika z zapisów samej Strategii ZIT jak i uzasadnień przedstawionych w fiskach projektowych. Każda z nich zawiera: krótki opis projektu, uzasadnienie zintegrowanego charakteru przedsięwzięcia, komplementarność projektu z projektami realizowanymi z innych środków publicznych, w szczególności ze środków Unii Europejskiej, oraz zgodność realizacji projektu oraz działań Wnioskodawcy/partnera z polityką antidyskryminacyjną i zgodność z zasadami horyzontalnymi określonymi w Traktacie o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. oraz z zasadą DNSH.

Podjęcie zintegrowane będzie realizowane również na poziomie projektów. Istotą ZIT w perspektywie 2021-2027 jest realizacja projektów zintegrowanych przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb całego miejskiego obszaru funkcjonalnego. Projekty nie mające zintegrowanego charakteru nie mogą być realizowane w ramach instrumentu ZIT. Podstawowe opisy zintegrowania poszczególnych działań zostały ujęte w fiskach projektowych.

Zintegrowany charakter strategii odzwierciedlać będzie kompleksowe podejście do rozwiązywania wspólnych problemów i wykorzystania potencjałów obszaru objętego instrumentem łącząc różne działania miękkie i twarde. Realizowane projekty będą miały charakter ponadlokalny i będą się wzajemnie uzupełniały pozwalając tym samym na osiągnięcie efektu synergii i zwiększenie zakresu i zasięgu oddziaływania na wszystkie gminy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego. Definicja projektu zintegrowanego wskazuje, że jest to projekt, który wpisuje się w cele rozwoju obszaru funkcjonalnego objętego instrumentem i jest ukierunkowany na rozwiązywanie wspólnych problemów rozwojowych. Takie podejście oznacza, że projekt realizowany w ramach ZIT ma wpływ na więcej niż jedną gminę w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym oraz jego realizacja jest uzasadniona zarówno w części

diagnostycznej, jak i operacyjnej Strategii ZIT. Dodatkowo projekt zintegrowany musi spełniać przynajmniej jeden z dwóch wskazanych poniżej warunków:

- musi być projektem partnerskim w rozumieniu art. 39 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027;
- deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury w przypadku projektów „twardych”, lub objęcie wsparciem w przypadku projektów „miękkich”, mieszkańców co najmniej 2 gmin OF, co będzie musiało znaleźć swoje uzasadnienie zarówno w części diagnostycznej, jak i operacyjnej.

Należy zaznaczyć, że projekty zintegrowane w ramach MOF Biłgoraja wypełniają powyższe warunki. Będą realizowane w ramach wiązek powiązanych ze sobą projektów, które zostały przygotowane wspólnie w ramach partnerstwa lub jako klasyczne projekty partnerskie z wyznaczonym liderem. Dlatego też, są w sposób jednoznaczny powiązane z innymi projektami w Strategii ZIT. Uwzględnienie konkretnych przedsięwzięć na liście projektów zostało zaakceptowane poprzez wspólną decyzję wszystkich Partnerów MOF. Projekty zostały również zaopiniowane przez Ciało doradcze podczas ostatniego etapu prac nad Strategią ZIT MOF. Projekty wskazane w dokumencie będą realizować jedną lub kilka z następujących zasad:

- wspieranie rozwoju gospodarczego MOF;
- dążenie do neutralności klimatycznej;
- wpływ na zwiększenie dostępności do usług publicznych;
- realna poprawa jakości życia mieszkańców;
- opieranie się na inteligentnym zarządzaniu.

Rysunek 4. Podejście zintegrowane w ramach Strategii ZIT MOF.

Źródło: opracowanie własne

5. POWIĄZANIA Z DOKUMENTAMI NADRZĘDNymi, PROGRAMEM REGIONALNYM I OCZEKIWANE WSKAŹNIKI REZULTATU I PRODUKTU

5.1. POWIĄZANIE Z PROGRAMEM FEL 2021-2027

Cele Strategiczne niniejszego dokumentu wpisują się w Cele Szczegółowe wskazane w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Strategia ZIT MOF wykazuje zatem istotne powiązania z dokumentem nadrzędnym.

Strategia ZIT MOF odpowiada na wyzwania i potrzeby stojące przed Miejskim Obszarem Funkcjonalnym Biłgoraja. Cele Strategiczne odnoszą się do sześciu najważniejszych obszarów problemowych związanych z Celem Głównym jakim jest: poprawa bezpieczeństwa mieszkańców MOF we wszystkich aspektach życia.

Tabela 7. Matryca potrzeb, problemów i Celów Strategicznych MOF w odniesieniu do Celów Szczegółowych Programu FEL 2021-2027.

Potrzeba/problem	Cel Strategiczny MOF	Cel Szczegółowy FEL
Znaczna ilość niepożądanych zdarzeń w przestrzeniach publicznych (kradzieże, bójki, włamania itp.) oraz wypadków i kolizji, brak poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, słaba ochrona mienia.	CS 1: Zwiększenie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej	5(i) EFRR
Niska efektywność energetyczna budynków publicznych i konieczność zwiększenia poziomu wykorzystania instalacji OZE.	CS 2: Poprawa efektywności energetycznej infrastruktury na terenie MOF	2(i) EFRR
Niski potencjał wykorzystania OZE wśród mieszkańców MOF Biłgoraja	CS 2: Poprawa efektywności energetycznej na terenie MOF	2(i) EFRR
Brak odpowiedniego dostępu do infrastruktury edukacyjnej dla uczniów z niepełnosprawnościami.	CS 3: Poprawa dostępności infrastruktury edukacyjnej	4(ii) EFRR
Rosnąca liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami w szkołach i konieczność zapewnienia im odpowiedniej oferty edukacyjnej.	CS 4: Wsparcie działań edukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży	4(f) EFS+
Wzrost liczby seniorów oraz innych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	CS 5: Rozwój usług społecznych skierowanych do osób potrzebujących wsparcia	4(k) EFS+
Niedostatecznie rozwinięte usługi e-administracji.	CS 6: Rozwój bezpiecznych rozwiązań cyfrowych na rzecz społeczeństwa	1(ii) EFRR

Źródło: opracowanie własne

Powyższa tabela wskazuje, że Cele Strategiczne ZIT MOF mają rozwiązywać zidentyfikowane potrzeby i problemy obszaru, a jednocześnie są one w pełni zgodne z Celami Szczegółowymi wskazanymi w programie FEL 2021-2027. Taki stan rzeczy ma również wpływ na wskaźniki rezultatu i produktu jakie będą osiągane w ramach poszczególnych projektów zaplanowanych do realizacji w ramach Strategii ZIT MOF Biłgoraja. Cele Strategiczne ZIT MOF będą jednocześnie realizować wskaźniki programowe wskazane w FEL 2021-2027.

5.2. POWIĄZANIA Z DOKUMENTAMI NA POZIOMIE EUROPEJSKIM, KRAJOWYM I REGIONALNYM

W niniejszym rozdziale wskazano zbiór podstawowych dokumentów wyższego rzędu, z którymi Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja na lata 2021-2027 wykazuje spójność. Opisane dokumenty strategiczne stanowiły punkt wyjścia w zakresie polityk europejskich i krajowych, a Strategia ZIT została przygotowana w pełnej zgodności z tymi dokumentami. Mając na uwadze rozpoczynając się nową perspektywę finansową Unii Europejskiej na lata 2021 – 2027 dołożono wszelkich starań, aby działania określone w dokumencie odpowiadały równocześnie na wyzwania na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym zidentyfikowane w poszczególnych obszarach wsparcia współfinansowanych z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych w kolejnych latach.

Poziom europejski - Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady

Komisja Europejska w Rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i Rady przedstawiła Cele Polityki Spójności na lata 2021-2027. Pakiet rozporządzeń obejmuje przede wszystkim: rozporządzenie ramowe, rozporządzenie ws. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) i Funduszu Spójności (FS), rozporządzenie ws. Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (ERDF+), rozporządzenie ws. Interreg, rozporządzenie ws. Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (ERDF+). Jednym z elementów ww. dokumentów jest przedstawienie podstawowych założeń i Celów Tematycznych dla Polityki Spójności oraz proponowanych przez Komisję Europejską zasad funkcjonowania programów operacyjnych w perspektywie 2021–2027. Cele polityki spójności przedstawiają się następująco:

- Cel 1: Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa
- Cel 2: Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa
- Cel 3: Lepiej połączona Europa
- Cel 4: Europa o silniejszym wymiarze społecznym
- Cel 5: Europa bliżej obywateli
- Cel 6: Łagodzenie skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu

Dla MOF Biłgoraja jednym z ważniejszych jest Cel Tematyczny nr 5 – Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych, który jest podstawą ustanowienia Instrumentów

Terytorialnych (w tym ZIT) i będzie głównym źródłem finansowania projektów w ramach obszarów funkcjonalnych w perspektywie 2021 – 2027. Zaplanowano jednak, że w ramach ZIT możliwa będzie realizacja projektów również we wszystkich pozostałych celach polityki. Zarówno współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego jak i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Poziom krajowy - Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jako jeden z ważniejszych dokumentów krajowych wskazuje, że zrównoważony rozwój społeczny i regionalny to rozwój skierowany na terytorialną różnorodność oraz jej atuty, a jednocześnie dbający o zapewnienie całemu społeczeństwu wysokiej jakości życia. W określonym w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju modelu zarządzania głównymi procesami rozwojowymi w kraju, do miast podchodzi się jako do obszarów przestrzennej koncentracji wyzwań rozwojowych. Wiele ośrodków miejskich, ze względu na skupienie czynników społeczno-gospodarczych negatywnie wpływających na dynamikę rozwoju, nie w pełni wykorzystuje swoje możliwości rozwojowe. Działania w ramach miejskiego wymiaru SOR koncentrują się na wspieraniu rozwoju wszystkich miast bez względu na ich wielkość, położenie czy pełnione funkcje społeczne, gospodarcze i administracyjne.

Działania podejmowane dla realizacji celów polityki miejskiej integrują się z szeregiem działań sektorowych podejmowanych w ramach innych obszarów SOR, np. z zakresu spójności społecznej, skutecznego państwa czy infrastruktury. Szczególny nacisk położony będzie na usprawnienie zarządzania i wzmacnianie współpracy pomiędzy miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, doskonalenie rozwiązań regulacyjnych i organizacyjnych oraz dostosowanie do specyfiki różnego typu ośrodków. Strategia ZIT MOF Biłgoraja odpowiada na wyzwania wskazane w SOR dotyczące działań w zakresie poprawy warunków rozwojowych polskich miast m.in. poprzez wypracowanie i upowszechnianie rozwiązań ułatwiających współpracę pomiędzy miastami oraz wewnątrz miejskich obszarów funkcjonalnych.

Poziom regionalny - Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyjęto model rozwoju stymulowany strategicznymi wyborami jako: zrównoważony, integrujący zasoby i potencjały, ukierunkowany na wysoką jakość życia. Aby realizować kierunki założone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, zastosowano wymiar terytorialny poprzez skoncentrowanie działań na wykorzystaniu potencjałów rozwojowych na określonym obszarze, tzw. obszarze strategicznej interwencji. Priorytetami rozwojowymi w ramach poszczególnych OSI jest wykorzystanie potencjałów zróżnicowanych wewnątrz obszaru, eliminacja występujących barier rozwojowych oraz zbudowanie na ww. priorytetach wsparcia regionalnego. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego wskazuje 17 OSI miejskich obszarów funkcjonalnych oraz 5 OSI regionalnych.

Kluczowe znaczenie dla obszarów funkcjonalnych ma budowanie i wzmacnianie współpracy służącej realizacji wspólnych przedsięwzięć. Założone w SRWL kierunki działań wynikają m.in. z przyjętego celu operacyjnego 2.2. – Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych. Strategia ZIT MOF Biłgoraja wpływa m.in. na realizację niniejszego celu i jest w pełni zgodna z wyznaczonymi kierunkami interwencji wskazanymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego.

5.3. WSKAŹNIKI REZULTATU I PRODUKTU

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja uwzględnia wykorzystanie endogenicznych potencjałów rozwojowych w taki sposób, aby posiadane zasoby wzmocniły lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej, także z uwzględnieniem wymiaru środowiskowego oraz realizującej cele UE.

Oczekiwane rezultaty wskazują jaki efekt planowanych działań zostanie osiągnięty w ramach wymienionych Celów Strategicznych. Jest to określone poprzez określone wskaźniki rezultatu i produktu, które są jednocześnie przypisane do wybranych Celów Szczegółowych z programu FEL 2021-2027. Rezultaty zaplanowanej interwencji będą zatem mierzone za pomocą wskaźników związanych bezpośrednio z opracowaną diagnozą obszaru wsparcia oraz określonych na poziomie każdego z Celów Strategicznych. Tak samo jak cele, rezultaty realizacji przedsięwzięć będą zatem weryfikowalne i mierzalne.

Tabela 8. Wskaźniki monitoringu Strategii ZIT MOF.

Wskaźnik monitoringu	Rodzaj wskaźnika	Jednostka miary	Wartość bazowa	Wartość docelowa	CS MOF	CS FEL
Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	produktu	osoby	0	wzrost	CS 1	5(i)
Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	produktu	szt.	0	1	CS 1	5(i)
Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	produktu	m ²	0	wzrost	CS 2	2(i)
Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	produktu	szt.	0	8	CS 2	2(i)
Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE	produktu	szt.	0	wzrost	CS 2	2(i)
Roczne zużycie energii pierwotnej (w tym: w lokalach mieszkalnych, budynkach publicznych, przedsiębiorstwach, innych)	rezultatu	MWh/rok	0	spadek	CS 2	2(i)
Liczba przebudowanych lub rozbudowanych szkół	produktu	szt.	0	3	CS 3	4(ii)

Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	produktu	szt.	0	3	CS 3	4(ii)
Liczba osób z niepełnosprawnościami korzystających ze wspartych, dostosowanych obiektów.	rezultatu	Użytkownicy/ rok	0	wzrost	CS 3	4(ii)
Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem	produktu	os.	0	wzrost	CS 4	4(f)
Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem.	produktu	os.	0	wzrost	CS 4	4(f)
Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje lub kompetencje po opuszczeniu programu	rezultatu	os.	0	wzrost	CS 4	4(f)
Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	produktu	osoby	0	wzrost	CS 4	4(k)
Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	rezultatu	sztuki	0	1	CS 4	4(k)
Instytucje publiczne otrzymujące wsparcie na opracowywaniu usług, produktów i procesów cyfrowych	produktu	szt.	0	3	CS 6	1(ii)
Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości co najmniej 4	produktu	szt.	0	wzrost	CS 6	1(ii)
Użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych	rezultatu	użytkownicy/ rok	0	wzrost	CS 6	1(ii)

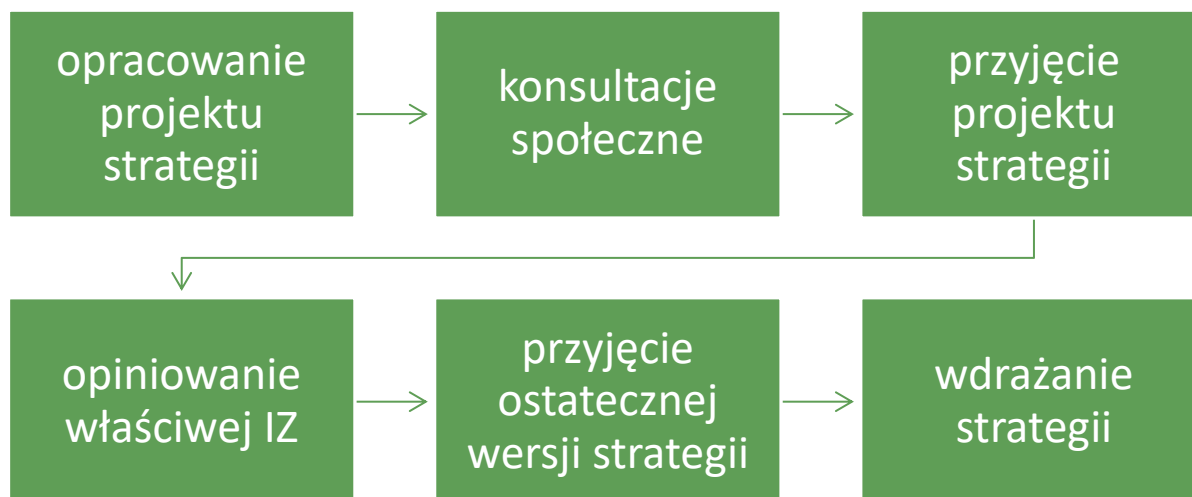
Źródło: opracowanie własne

6. WARUNKI I PROCEDURY OBOWIĄZUJĄCE W REALIZACJI STRATEGII ZIT

6.1. OPRACOWANIE I PRZYJĘCIE STRATEGII ZIT

Strategia ZIT MOF Biłgoraja została przygotowana na potrzeby wdrażania instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Opracowanie wspólnego dokumentu jest jednym z wyrazów woli współpracy pomiędzy: Miastem Biłgoraj, Gminą Biłgoraj oraz Gminą Księżpol wyrażoną w formie Porozumienia w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja. Za opracowanie strategii odpowiada lider porozumienia.

Rysunek 5. Schemat przygotowania Strategii ZIT MOF.

Źródło: opracowanie własne

Obecne uwarunkowania wymagają od samorządu lokalnego włączenia się i zaangażowania w oddolne kreowanie, strategiczne planowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi w sposób zintegrowany (powiązany ze sobą), wspólnie z sąsiadami oraz z innymi partnerami i podmiotami funkcjonującymi na danym terenie, w tym z mieszkańcami. Takie podejście daje możliwość wyjścia poza sztywne granice administracyjne gmin oraz pozwala na integrację wokół wspólnych celów.

Istotną rolę w procesie opracowania i przyjęcia Strategii ZIT MOF Biłgoraja pełnią również lokalni interesariusze. W celu włączenia ich w pracę nad dokumentem powołano Komitet Społeczny MOF Biłgoraja pełniący funkcję ciała doradczego, który przed uchwaleniem Strategii przyjął formalne stanowisko w sprawie pozytywnej opinii na temat niniejszej Strategii ZIT i zawartej w niej listy projektów.

Strategia ZIT jest przyjmowana w trybie właściwym dla wybranej formy prawnej partnerstwa JST tworzącego Związek ZIT. W przypadku ZIT MOF Biłgoraja przyjęcie Strategii zostanie zrealizowane poprzez udokumentowaną decyzję lidera porozumienia międzygminnego, wspartą wiążącą opinią pozostałych członków Związku ZIT.

Strategia ZIT podlega również procesowi opiniowania przez Instytucję Zarządzającą programem FEL 2021-2027 w zakresie określenia możliwości finansowania, w terminie do 60 dni od dnia jej otrzymania. W przypadku finansowania Strategii ZIT zarówno z programu regionalnego, jak i programu krajowego, wymagana jest również opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod względem jej zgodności z Umową Partnerstwa, w terminie 60 dni od dnia jej otrzymania.

Opinia w zakresie możliwości finansowania strategii w ramach programu regionalnego przyjmuje formę uchwały zarządu województwa, w której w sposób jednoznaczny wskazane zostanie potwierdzenie możliwości finansowania strategii ze środków Programu oraz wymienione zostaną imiennie projekty wskazane na liście projektów w strategii, które IZ przewiduje do objęcia współfinansowaniem w ramach Programu. Opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego obejmuje zakres możliwości finansowania strategii w ramach Programu Krajowego oraz jej zgodność z Umową Partnerstwa.

Po przygotowaniu projektu dokumentu musi on zostać poddany konsultacjom społecznym oraz procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (o ile nie będzie możliwe odstępianie od procedury SOOŚ na podstawie decyzji odpowiedniej regionalnej dyrekcji ochrony środowiska).

Kluczowym aspektem przygotowania strategii, zgodnie z zasadą partnerstwa oraz dobrą praktyką, jest również zapewnienie szerokiej partycypacji partnerów społecznych (daleko wykraczającej poza proces konsultacji społecznych) na wszystkich etapach prac nad strategią, od projektu aż po przyjęcie dokumentu przez odpowiedni organ Związku ZIT. Konsultacje społeczne są najważniejszym etapem zaangażowania społeczności lokalnej w prace nad treścią dokumentu oraz projektami przewidzianymi do realizacji w ramach instrumentu ZIT.

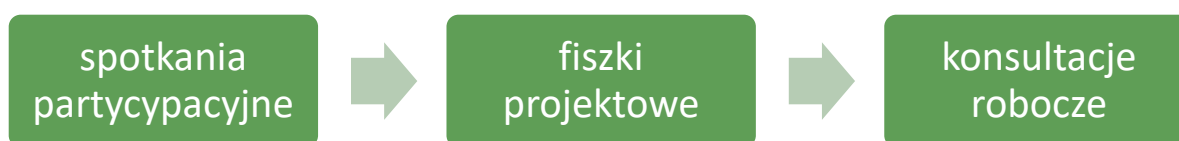
Należy również zaznaczyć, że aktualizacja Strategii ZIT MOF Biłgoraja może odbywać się w tym samym trybie co jej pierwsze opracowanie i przyjęcie przez Związek ZIT.

6.2. IDENTYFIKACJA PROJEKTÓW ZIT MOF

Elementem procesu związanego z opracowaniem i przyjęciem Strategii ZIT MOF Biłgoraja była również identyfikacja projektów przewidzianych do realizacji w ramach instrumentu ZIT. Podobnie jak w powyższym przypadku, podczas identyfikacji projektów wykorzystano działania partycypacyjne, ze szczególnym zaangażowaniem Komitetu Społecznego.

Identyfikacja projektów była procesem transparentnym, angażującym wszystkie strony Porozumienia w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego.

Rysunek 6. Identyfikacja projektów ZIT MOF.

Źródło: opracowanie własne

Co bardzo istotne, w procesie identyfikacji projektów do instrumentu ZIT zwrócono szczególną uwagę na ich komplementarność i zintegrowany charakter. Opisy zawarte w poszczególnych fiszkach projektowych pokazują sposób i siłę oddziaływania poszczególnych działań na cały obszar funkcjonalny. Przedstawione projekty znajdują uzasadnienie w diagnozie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, w ramach której przeanalizowano uwarunkowania społeczne, gospodarcze i przestrzenne mające wpływ na funkcjonowanie mieszkańców w obszarze. Zasadność ujęcia przedstawionych przedsięwzięć w dokumencie strategicznym wynika również z zakładanego celu głównego i celów strategicznych MOF.

Najistotniejszym elementem procesu były robocze spotkania partycypacyjne, w których brali udział przedstawiciele gmin: Biłgoraj, Księżpol i Miasta Biłgoraja, pracownicy ich jednostek podległych (szkół, GOK, GOPS itp.), radni i sołtysi oraz strona społeczna. Na podstawie przeprowadzonych diagnoz i analiz, dyskutowano wówczas nad projektami pozwalającymi rozwiązać najistotniejsze problemy mieszkańców MOF oraz wykorzystującymi jego potencjały. Korelując najważniejsze wnioski z możliwościami finansowania przedsięwzięć w ramach instrumentu ZIT stworzono listę projektów zintegrowanych MOF.

W kolejnym etapie prac nad projektami stworzono fiszki projektowe, które były przedmiotem uzgodnień z Departamentem Wdrażania EFRR oraz Departamentem Wdrażania EFS+ Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie. Po serii spotkań konsultacyjnych i modyfikacjach fiszek projektowych, powyższe departamenty, w trybie roboczym wyraziły pozytywną opinię na temat zakładanych przedsięwzięć. Fiszki projektowe były również przekazane do Członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja, którzy mieli możliwość wniesienia uwag lub zastrzeżeń.

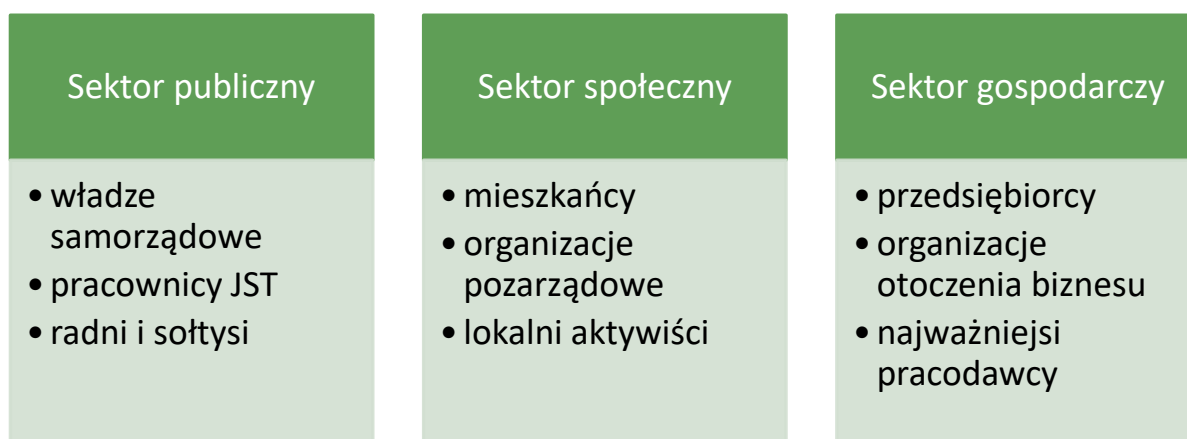
6.3. WDRAŻANIE STRATEGII ZIT MOF

Dla procesu wdrażania Strategii ZIT MOF przyjęto zasadę partnerstwa i współpracy z interesariuszami. Przyjęcie niniejszej metody pozwoliło na: zrozumienie wzajemnych relacji i stosunków pomiędzy samorządem a mieszkańcami oraz zapewnienie udziału lokalnej społeczności w planowaniu strategicznym, jako warunku powodzenia procesu rozwoju.

Dlatego też, system realizacji strategii określa przede wszystkim podmioty odpowiedzialne za jej wdrażanie oraz wskazuje na sposoby realizacji działań służących prowadzących do osiągnięcia celów strategicznych.

Podobnie jak w przypadku opracowania dokumentu strategicznego, w proces jego realizacji należy zaangażować możliwie szerokie grono interesariuszy, podmiotów i instytucji obejmujących trzy sektory.

Rysunek 7. Podmioty realizujące Strategię ZIT MOF.

Źródło: opracowanie własne

Główny ciężar odpowiedzialności za właściwe wdrażanie strategii rozwoju ponadlokalnego spoczywa na sektorze publicznym. Burmistrz Miasta Biłgoraja, Wójt Gminy Biłgoraj i Wójt Gminy Księżpol, jako organy wykonawcze JST będą odpowiedzialni za wspólną realizację przedsięwzięć w ramach instrumentu ZIT.

Należy pamiętać, że związek ZIT został powołany w celu właściwego funkcjonowania, nawiązanej współpracy i osiągania zakładanych w ramach strategii celów rozwojowych służących zaspokajaniu najważniejszych, wspólnych potrzeb mieszkańców całego obszaru. To właśnie sektor społeczny będzie pełnił bardzo istotną rolę w procesie wdrażania Strategii ZIT MOF Biłgoraja. Potrzeby tego sektora stanowiły podstawę do określenia celu głównego i celów strategicznych.

Równie istotną rolę pełni również sektor gospodarczy. Przedsiębiorcy, organizacje biznesowe będą korzystać z postanowień strategii w sposób pośredni lub bezpośredni. Jednocześnie to właśnie ta grupa może znacząco wpływać na ogólny poziom życia mieszkańców obszaru.

Przedstawiciele sektora społecznego i gospodarczego wchodzi również w skład Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja pełniącego funkcję ciała doradczego. Podobnie jak w przypadku opracowania Strategii ZIT, będą oni zaangażowani w proces przygotowania szczegółowych koncepcji projektów przewidzianych do realizacji w ramach instrumentu ZIT oraz wniosków o dofinansowanie tych projektów. Przewiduje się również zaangażowanie członków Komitetu Społecznego na etapie wdrożeniowym. Dzięki pełnej wiedzy przedstawicieli ciała doradczego na temat prowadzonych działań możliwe będzie zapewnienie zwiększenia włączenia społecznego i realizacja funkcji doradczej Komitetu.

6.4. MONITOROWANIE STRATEGII ZIT MOF

W celu zachowania jak najwyższego poziomu Strategii należy zadbać również o odpowiedniej jakości monitoring i ewaluację postanowień dokumentu. Z jednej strony wynika to z konieczności realizacji określonych wskaźników monitoringowych. Natomiast z drugiej strony jest to wynikiem woli dysponowania wiedzą na temat postępów w zakresie realizacji działań zmierzających do osiągnięcia zakładanych celów.

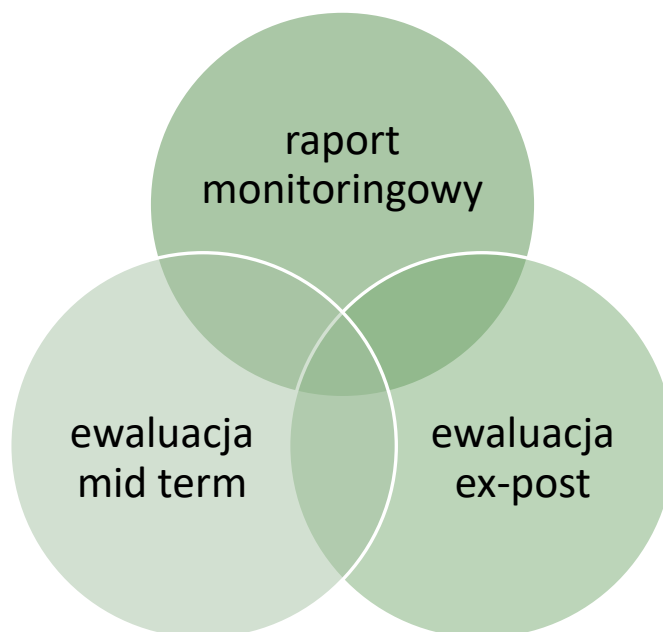
Takie podejście stanowi konsekwencję konieczności dostosowywania się do zmieniających się zewnętrznych uwarunkowań rozwojowych oraz wyciągania wniosków z efektów dotychczas podjętych działań. Monitoring i ewaluacja strategii muszą być więc procesem, do którego podchodzi się z równą starannością jak do procesu samego tworzenia strategii.

W przypadku Strategii ZIT MOF Biłgoraja określono wskaźniki rezultatu i produktu powiązane z programem regionalnym Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Będą one podlegać bieżącemu monitoringowi w ramach realizacji projektów wynikających ze strategii. W ramach prowadzonego procesu monitorowania postępów realizacji dokumentu zaplanowano również opracowanie corocznych raportów monitoringowych. Miasto Biłgoraj jako Lider Porozumienia będzie odpowiedzialne za opracowanie niniejszego raportu w terminie 3 miesięcy od zakończenia każdego roku kalendarzowego. Raport monitoringowy zostanie opracowany we współpracy z Partnerami MOF, którzy są odpowiedzialni za gromadzenie informacji na temat realizowanych w ramach instrumentu ZIT przedsięwzięć, w tym również w zakresie wskaźników monitoringowych. Raporty monitoringowe każdorazowo będą podlegać opiniowaniu przez Komitet Społeczny MOF Biłgoraja, a następnie będą przedstawiane do akceptacji Radzie ZIT MOF. W ten sposób zostanie zapewniony nadzór lokalnych interesariuszy nad procesem realizacji i monitoringu postanowień Strategii ZIT.

Jeżeli chodzi o działania ewaluacyjne, to zgodnie z dobrymi praktykami dotyczącymi dokumentów strategicznych zaplanowano również ewaluację Strategii ZIT MOF Biłgoraja w połowie okresu jej obowiązywania (ewaluacja mid term) oraz na zakończenie jej realizacji (ewaluacja ex-post). Takie podejście pozwoli na weryfikację skuteczności podejmowanych działań w zakresie osiągania zaplanowanych celów strategicznych. Badania ewaluacyjne będą realizowane przez Miasto Biłgoraj jako Lidera Porozumienia we współpracy z pozostałymi Partnerami MOF. Co do zasady, ewaluacja mid term oraz ex-post będą zrealizowane przez JST

z wykorzystaniem ich zasobów ludzkich. Dopuszcza się jednak zlecenie badań ewaluacyjnych profesjonalnym firmom zewnętrznym zajmujących się niniejszą tematyką. Raporty ewaluacyjne każdorazowo będą podlegać opiniowaniu przez Komitet Społeczny MOF Biłgoraja, a następnie będą przedstawiane do akceptacji Radzie ZIT MOF.

Rysunek 8. Działania monitoringowe i ewaluacyjne.

Źródło: opracowanie własne

Ewaluacja mid term zostanie przeprowadzona w roku 2025 lub 2026 w celu diagnozy stopnia, w jakim udało się osiągnąć zakładane wskaźniki produktu i rezultatu. Z uwagi na zasadę n+2 będzie to połowa okresu realizacji strategii i jednocześnie unijnej perspektywy finansowania. Do tego czasu rozpocznie się realizacja wszystkich przedsięwzięć zaplanowanych w ramach instrumentu ZIT. Zweryfikowany zostanie ich postęp rzeczowy i finansowy. Dlatego też, ewaluacja mid term może być przesłanką do aktualizacji dokumentu w przypadku identyfikacji problemów lub niezgodności w procesie jej wdrażania.

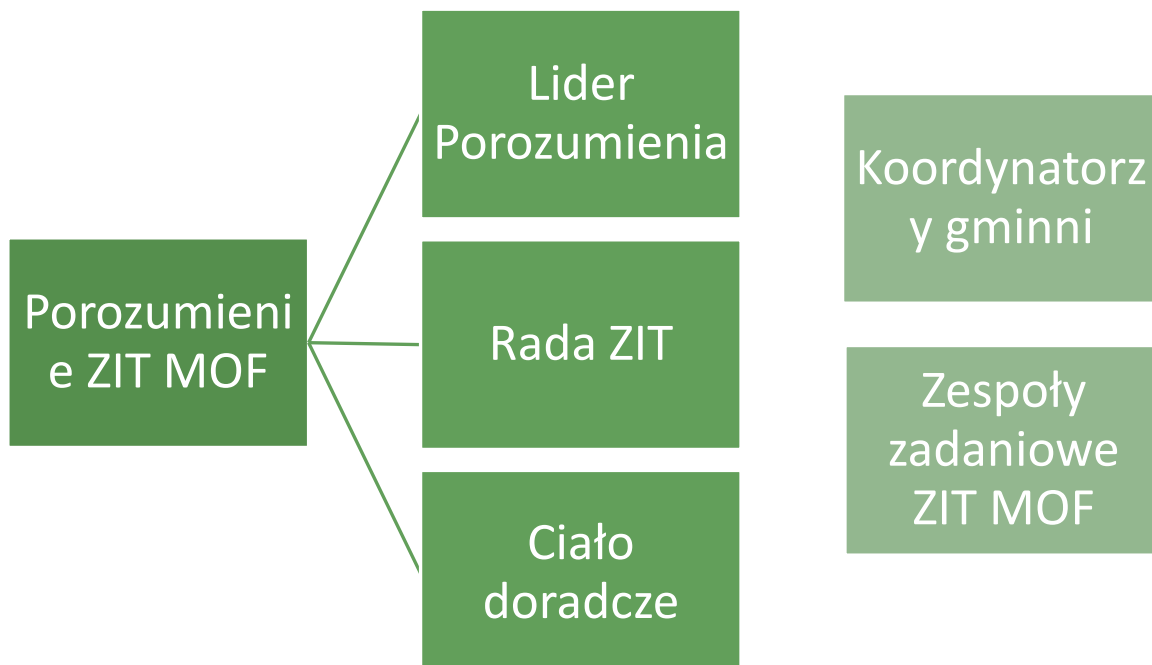
Ewaluacja ex post to badanie, które zostanie przeprowadzone po zakończeniu interwencji, w tym przypadku zakończenia realizacji strategii. Zgodnie z zasadą n+2 ewaluacja ex-post zostanie przeprowadzona najpóźniej w roku 2029. Celem ewaluacji ex post będzie wskazanie efektu i rezultatów interwencji oraz ich weryfikacja, a także zebranie opinii osób oraz instytucji, nią objętych. Celem ewaluacji ex-post jest zrozumienie, czy cele zostały osiągnięte, jakie były skutki działań oraz co można wyciągnąć na przyszłość z doświadczeń wynikających z realizacji Strategii ZIT. Badania ewaluacyjne zostaną przeprowadzone z wykorzystaniem badań ilościowych i jakościowych oraz różnego rodzaju metod, technik i narzędzi badawczych. Należy w tym miejscu również zaznaczyć, że w procesie ewaluacji MOF Biłgoraja będzie kierował się następującymi kryteriami:

- trafność - stopień dopasowania celów Strategii do realnych potrzeb mieszkańców,
- skuteczność – stopień osiągniętych celów strategicznych mierzony wskaźnikami rezultatu strategicznego,
- efektywność – stosunek uruchomionych zasobów i nakładów ponoszonych na projekty, do osiągniętych produktów i rezultatów,
- użyteczność – skala użyteczności osiągniętych produktów i rezultatów w ramach realizowanych projektów strategicznych dla mieszkańców, ich funkcjonalność, chęć i częstotliwość korzystania, wypracowane efekty pozytywne i negatywne,
- trwałość – rodzaj i trwałość osiągniętych zmian oraz horyzont czasowy ich użyteczności dla mieszkańców.

6.5. STRUKTURA POROZUMIENIA MOF

Związek ZIT, na podstawie decyzji władz Miasta Biłgoraj, Gminy Biłgoraj oraz Gminy Księżpol został utworzony na podstawie porozumienia międzygminnego nr 2/2023 w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, zawartego w dniu 30 czerwca 2023 r. w trybie art. 74 ustawy o samorządzie gminnym. W niniejszym rozdziale w sposób ramowy określono zasady współpracy wynikające z jego postanowień. Pełna treść porozumienia znajduje się w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.¹

Rysunek 9. Struktura Związku ZIT MOF Biłgoraja.

Źródło: opracowanie własne

¹ https://edziennik.lublin.uw.gov.pl/WDU_L/2023/4347/akt.pdf

Zgodnie z § 4. ust. 1 porozumienia międzygminnego, strukturę organizacyjną Związku ZIT tworzą: organ wykonawczy, czyli Lider Porozumienia, którym jest Miasto Biłgoraj, Rada ZIT – organ doradczy złożony z przedstawicieli wszystkich JST tworzących związek ZIT oraz Ciało doradcze – przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska oraz odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji.

W procesie zarządzania Związkiem ZIT podjęto również decyzję o powołaniu Koordynatorów gminnych jako podmiotów pomocniczych tj. osób, które będą bezpośrednio współpracowały z Liderem w celu sprawnej realizacji ZIT MOF Biłgoraj. Odpowiednie postanowienia w zakresie powoływania Koordynatorów również znalazły swoje odzwierciedlenie w treści Porozumienia międzygminnego. Przewiduje się również możliwość powoływania zespołów zadaniowych do realizacji poszczególnych projektów strategicznych oraz wyznaczania kierowników tych projektów.

Cele Porozumienia

Celem porozumienia jest powierzenie liderowi porozumienia określonych zadań publicznych. Gmina wykonująca zadania publiczne objęte porozumieniem przejmuje prawa i obowiązki pozostałych gmin, związane z powierzonymi jej zadaniami, a gminy powierzające zadania mają obowiązek udziału w kosztach realizacji zadania. Niemniej bez współpracy z jednostkami tworzącymi Związek ZIT oraz akceptacji działań podejmowanych przez lidera porozumienia realizacja zadań nie byłaby możliwa. Zawarcie porozumienia powoduje przeniesienie kompetencji niezbędnych do wykonania zadania publicznego. W szczególności mogą to być kompetencje do wydawania aktów polityki publicznej, w tym przygotowania strategii rozwoju ponadlokalnego lub strategii ZIT. Należy przy tym pamiętać, że zadania publiczne nie są ograniczone wyłącznie do zadań własnych gminy, o których mowa w art. 7 ust 1. ustawie o samorządzie gminnym, w związku z czym należy przyjąć, że wdrażanie ZIT i związana z nią konieczność przygotowania wymaganych dokumentów strategicznych, jest zadaniem publicznym realizowanym przez JST zrzeszone w Związku ZIT.

Zgodnie z § 2 Porozumienia, jego celem poza utworzeniem związku ZIT, było ustalenie zasad współpracy Stron porozumienia między innymi przy realizacji Strategii ZIT i realizacji instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w tym: planowaniu, wdrażaniu, koordynacji, finansowaniu, ewaluacji i rozliczaniu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja.

Lider Porozumienia

Organem wykonawczym i jednocześnie Liderem ZIT MOF jest Miasto Biłgoraj reprezentowane przez Burmistrza Biłgoraja. Do jego najważniejszych uprawnień i obowiązków należy m. in.:

- 1) opracowanie, przedkładanie do opiniowania, uzgodnienia i zatwierdzanie Strategii ZIT oraz jej zmian, po uzyskaniu pozytywnej opinii Stron Porozumienia;

- 2) reprezentowanie MOF Biłgoraja przed podmiotami i osobami trzecimi;
- 3) zapewnienie udziału Stron Porozumienia w podejmowaniu decyzji i realizacji zadań, na zasadach określonych przez Strony Porozumienia;
- 4) pozyskiwanie, gromadzenie i archiwizacja dokumentacji związanej z realizacją zadań Stron Porozumienia;
- 5) inne czynności niezbędne do realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, uzgodnione w toku wdrażania Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych przez wszystkie Strony Porozumienia.
- 6) wyłonienie wykonawcy na opracowanie Strategii ZIT i podpisanie z niniejszym wykonawcą stosownej umowy.

Rada ZIT

Rada ZIT, jako organ wskazany w treści porozumienia pełni funkcje doradcze i opiniodawcze w zakresie wyboru kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego oraz Strategii ZIT. Jest to organ złożony z przedstawicieli wszystkich JST tworzących związek ZIT. Natomiast funkcję Przewodniczącego Rady ZIT pełni Burmistrz Miasta Biłgoraja. Do najważniejszych zadań Rady ZIT należy w szczególności:

- 1) udział w spotkaniach i warsztatach dotyczących wyznaczenia kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego;
- 2) wydanie opinii dotyczącej projektu strategii ZIT;
- 3) wybór przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach Strategii ZIT;
- 4) opiniowanie zmian Strategii ZIT;
- 5) opracowanie sprawozdań z ewaluacji strategii na koniec każdego roku jej obowiązywania.

Szczegółowe zasady regulaminowe, organizacyjne, w tym związane z konsultowaniem i trybem podejmowania decyzji oraz faktyczną rolą Rady ZIT znajdują się w Regulaminie Funkcjonowania Rady ZIT MOF Biłgoraja.

Strony Porozumienia

Gmina Biłgoraj oraz Gmina Księżpol, jako Strony Porozumienia, zobowiązują się w szczególności do:

- 1) dostarczenia Liderowi wszelkich informacji niezbędnych do opracowania, zmiany i realizacji Strategii ZIT MOF Biłgoraj w ramach swojej własności rzeczowej i miejscowej;
- 2) realizacji projektów w ramach opracowanej Strategii ZIT;
- 3) pełnej współpracy z Wykonawcami przy realizacji poszczególnych działań i etapów oraz określonych dla nich czynności;
- 4) informowania Lidera Porozumienia o przypadkach, które mogą mieć wpływ na prawidłową i terminową realizację działań;

- 5) udziału w zorganizowanych warsztatach i spotkaniach związanych z realizacją działań;
- 6) wsparcia Lidera i pozostałych Stron w realizacji powierzonych zadań;
- 7) pozyskiwania, gromadzenia i archiwizacji dokumentacji związanej z realizacją zadań MOF Biłgoraja;
- 8) podejmowania i realizacji innych czynności, jeśli okażą się one niezbędne w celu prawidłowej realizacji zadań;
- 9) wyznaczenia koordynatorów gminnych tj. osób, które będą bezpośrednio współpracowały z Liderem.

Strony zobowiązują się samodzielnie lub w partnerstwie realizować projekty w ramach ZIT MOF Biłgoraj. Każda ze Stron Porozumienia ponosi pełną odpowiedzialność za realizowane w ramach ZIT projekty, w szczególności w zakresie jego dotyczącym. Odpowiedzialność dotyczy projektów zintegrowanych realizowanych indywidualnie, a także projektów partnerskich.

Zobowiązania finansowe Stron Porozumienia, wynikające z potrzeby zapewnienia wkładu własnego w realizację projektów w ramach ZIT, stanowią koszt własny sygnatariuszy porozumienia.

Koszty związane z wykonaniem Strategii ZIT przez firmę zewnętrzną wyłonioną w trybie zapytania ofertowego będą finansowane przez każdą Stronę Porozumienia proporcjonalnie do ilości mieszkańców poszczególnych gmin.

W przypadku nieprawidłowości finansowych lub konieczności zwrotu środków związanych z realizacją projektów w ramach ZIT MOF Biłgoraj, każda Strona Porozumienia zobowiązuje się do ponoszenia kosztów wynikających z nieprawidłowości powstałych w wyniku swojego działania lub zaniechania.

Ciało doradcze – Komitet Społeczny MOF Biłgoraja

Ciało doradcze – Komitet Społeczny MOF Biłgoraja, został powołany w celu umożliwienia zaangażowania partnerom społeczno-gospodarczym w proces przygotowania i realizacji postanowień Strategii ZIT MOF Biłgoraja. W strukturze Związku ZIT uwzględniono ciało doradcze organu stanowiącego porozumienia.

Składa się ona z przedstawicieli wszystkich właściwych dla obszaru realizacji ZIT interesariuszy. Reprezentacja uwzględnia m.in. społeczeństwo obywatelskie, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska oraz odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji. Wszystkie podmioty mają prawo do opiniowania decyzji organu stanowiącego związanych z przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT poprzez przyjmowanie przez ciało doradcze stosownych uchwał lub stanowisk. Należy jednoznacznie zaznaczyć, że opinia ta nie ma charakteru wiążącego i nie jest ona równoważna z opinią Rady ZIT MOF. Zgodnie z postanowieniami porozumienia Ciało doradcze pełni funkcję opiniodawczą dotyczącą

Strategii ZIT oraz jej zmian. Do jego najważniejszych zadań należą: wydanie opinii dotyczącej projektu Strategii ZIT, wydanie opinii dotyczącej zmiany Strategii ZIT, udział w spotkaniach konsultacyjnych i warsztatach związanych z realizacją i ewaluacją strategii ZIT.

Zgodnie z treścią Porozumienia międzygminnego: skład ciała doradczego został wybrany jednorazowo na cały okres obowiązywania Porozumienia w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, przez Radę ZIT w proporcjach: Miasto Biłgoraj – 5 przedstawicieli, Gmina Biłgoraj – 4 przedstawicieli, Gmina Księżpol – 3 przedstawicieli. Listę składu ciała doradczego zatwierdza Lider. W przypadku wycofania się któregośkolwiek członka ciała doradczego, Rada ZIT wybiera inną osobę, reprezentującą tożsame środowisko.

Koordynatorzy gminni

Koordynatorzy gminni to przedstawiciele gmin wchodzących w skład MOF wyznaczeni do bieżących kontaktów roboczych w sprawach związanych z realizacją instrumentu ZIT oraz Strategii ZIT MOF. Będą odpowiadać za wymianę informacji, odpowiednią realizację zadań przez poszczególne gminy, monitoring (w tym raporty roczne i ewaluację mid term i ex-post) wdrażania strategii oraz inne elementy związane z realizacją ZIT. Będą również zobowiązani do przekazywania wóldarzom, bieżących informacji na temat stanu realizacji zadań. Koordynatorzy gminni będą mogli wchodzić w skład poszczególnych Zespołów zadaniowych ds. realizacji projektów ZIT oraz pełnić funkcję kierowników poszczególnych projektów.

Zespoły zadaniowe ds. realizacji projektów ZIT

Zespoły zadaniowe ds. realizacji projektów ZIT będą bezpośrednio odpowiedzialne za przygotowanie, realizację i rozliczenie projektów w ramach Strategii ZIT MOF Biłgoraja. Do najważniejszych kompetencji zespołu zadaniowego należy m.in.:

- 1) sprawne przygotowanie i realizacja projektów ZIT MOF,
- 2) monitorowanie postępu realizacji poszczególnych przedsięwzięć, w tym w zakresie wskaźników produktu i rezultatu,
- 3) informowanie Rady MOF o postępach, ryzykach oraz napotkanych problemach we wdrażaniu Strategii ZIT MOF.

Dopuszcza się również wyznaczenie kierownika projektu, którego zadaniem będzie koordynacja prac zespołu oraz angażowanie ekspertów zewnętrznych w proces przygotowania i realizacji projektów wynikających ze Strategii ZIT MOF. Funkcję kierownika projektu mogą pełnić również Koordynatorzy gminni.

7. OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA LOKALNYCH INTERESARIUSZY

7.1. CIAŁO DORADCZE - KOMITET SPOŁECZNY MOF BIŁGORAJA

Zgodnie z założeniami Umowy Partnerstwa, w celu umożliwienia zaangażowania partnerom społeczno-gospodarczym w przygotowanie i realizację postanowień Strategii ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, w strukturze Związku ZIT uwzględniono i umocowano w Porozumieniu ciało doradcze organu stanowiącego porozumienia. Składa się ono z przedstawicieli wszystkich interesariuszy właściwych dla obszaru realizacji instrumentu ZIT. Reprezentacja uwzględnia m.in. społeczeństwo obywatelskie, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska oraz odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci oraz niedyskryminacji.

Proces powołania Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja prowadzony był w sposób jawny i transparentny. Na każdym etapie prac dołożono wszelkich starań aby zapewnić reprezentatywność organu, dlatego też zapewniono możliwość udziału w jego pracach wszystkim interesariuszom MOF. Poszczególne etapy procesu powołania ciała doradczego wraz z dokumentami źródłowymi (w tym: Regulaminem działania Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja oraz Lista kandydatów w wyniku naboru kandydatów na członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja) znajdują się również na stronie internetowej Poszczególnych gmin MOF-u.²

Nabór członków ciała doradczego został przeprowadzony w dniach od 13 lipca 2023 r. do 27 lipca 2023 r. Opierał się on na podstawie prawnej wyrażonej uchwałą Nr 1/2023 Rady ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja z dnia 5 lipca 2023 roku w sprawie przeprowadzenia naboru kandydatów na członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja - Ciała doradczego, o którym mowa w §4 ust.1 pkt 3 Porozumienia Międzygminnego nr 2/2023 z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie współdziałania przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja.

Zgłoszenia na członka Komitetu Społecznego mogli dokonać mieszkańcy gmin: Biłgoraj, Księżpol i Miasto Biłgoraj poprzez czytelne wypełnienie formularza zgłoszeniowego oraz dostarczenie go w jeden z wybranych sposobów:

- 1) drogą elektroniczną w formie skanu na adres e-mail: zit@bilgoraj.pl
- 2) drogą korespondencyjną lub osobiście na adres właściwych Urzędów Gmin.

Po upływie terminu naboru, Rada ZIT Biłgoraja dokonała wyboru 12 przedstawicieli gmin tworzących MOF Biłgoraja, w następujących proporcjach:

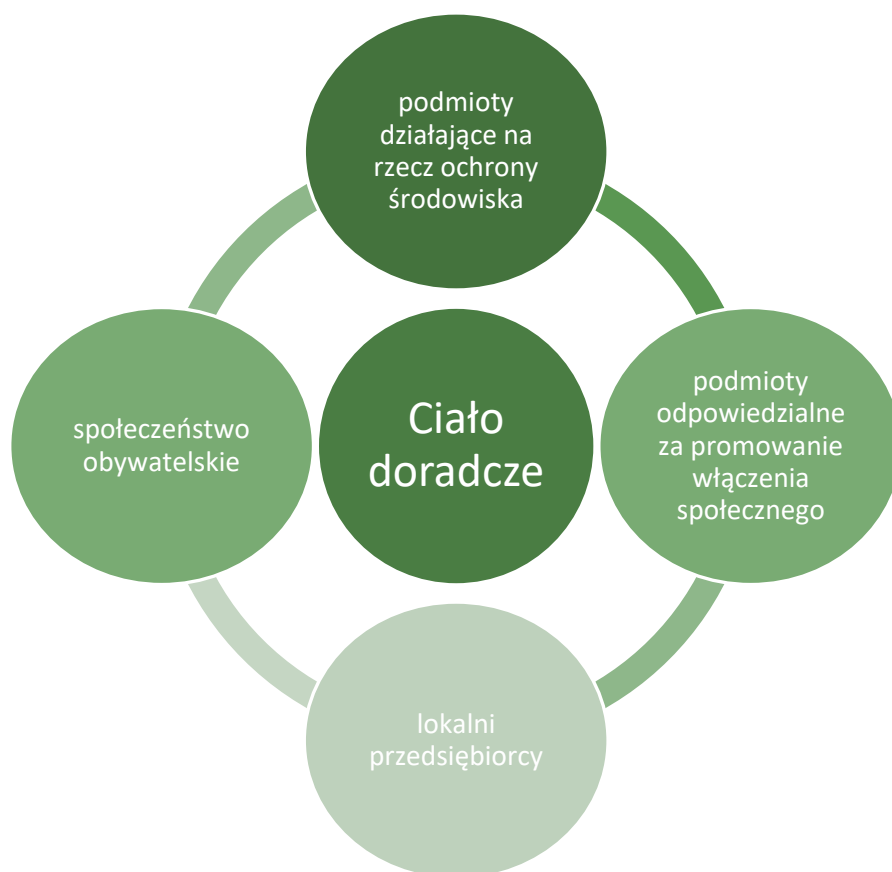
² <https://www.bilgoraj.pl/page/1339/strategia-zit.html>
<https://ksiezpol.pl/nabor-kandydatow-na-czlonkow-komitetu-spolecznego-mof-bilgoraja/>
<https://www.gminabilgoraj.pl/?s=aktualnosc&id=1178>
<https://www.gminabilgoraj.pl/?s=aktualnosc&id=1224>

5 przedstawicieli z terenu Miasta Biłgoraja, 4 z terenu Gminy Biłgoraj i 3 z terenu Gminy Księżpol. Proces wyboru członków ciała doradczego zatwierdzony został uchwałą Rady ZIT MOF Biłgoraja z dnia 2 sierpnia 2023 w sprawie powołania członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja.

Lista wybranych członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja została opublikowana na stronie internetowej Miasta Biłgoraj oraz pozostałych gmin MOF.

Szczegółowe zasady funkcjonowania ciała doradczego określa Regulamin działania Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja, stanowiący załącznik Nr 1 do Zarządzenia Lidera Nr 1 z dnia 7 lipca 2023 r. w sprawie szczegółowego trybu naboru na członków Komitetu Społecznego MOF Biłgoraja. Zgodnie z jego postanowieniami wszystkie podmioty uczestniczące w Komitecie Społecznym mają prawo do opiniowania decyzji organu stanowiącego związanych z przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT poprzez przyjmowanie przez ciało doradcze odpowiednich stanowisk.

Rysunek 10. Ciało doradcze ZIT MOF Biłgoraja.

Źródło: opracowanie własne

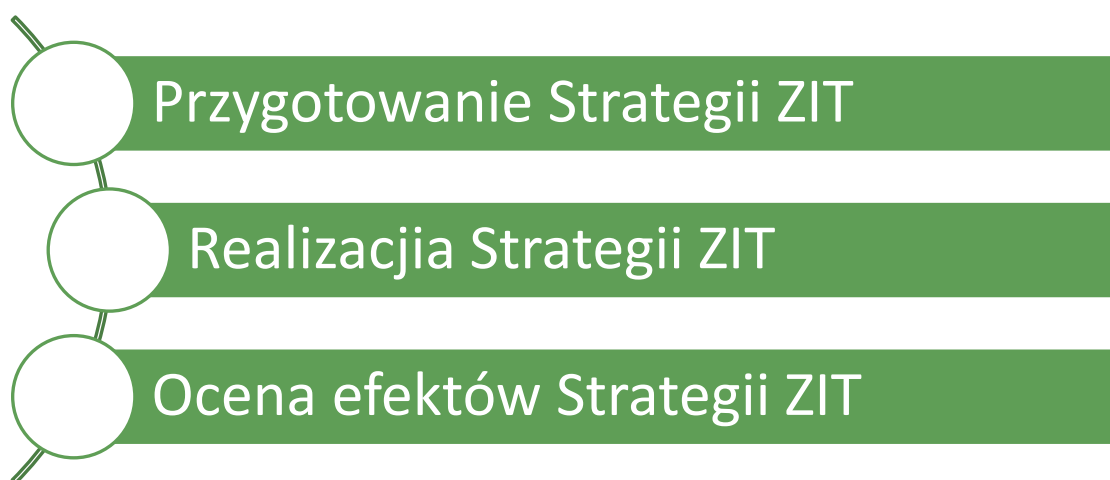
Należy zaznaczyć, że zastosowanie zasady partnerstwa jest bardzo istotne w procesie realizacji działań finansowanych z funduszy europejskich. Daje możliwość kontroli społecznej oraz większego zaangażowanie podmiotów różnych szczebli w realizację programu, a także

współodpowiedzialność za planowane interwencje. Podejście partycypacyjne pozwala także na korzystanie z wiedzy i doświadczenia szerszej grupy instytucji oraz zapewnia większą przejrzystość w podejmowaniu decyzji. Co bardzo istotne, w przypadku MOF Biłgoraja zaangażowanie lokalnych interesariuszy widoczne jest zarówno na etapie opracowania, jak i jej realizacji oraz monitoringu.

Działania w ramach prac ciała doradczego będą polegać między innymi na:

- poznaniu potrzeb i oczekiwań interesariuszy oraz dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami;
- prowadzeniu, skierowanych do interesariuszy, działań edukacyjnych i informacyjnych, w tym o istocie, celach, zasadach wdrażania instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych oraz przebiegu tego procesu;
- inicjowaniu, umożliwianiu i wspieraniu działań służących rozwijaniu dialogu między interesariuszami oraz ich integracji wokół instrumentu ZIT;
- zapewnieniu udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących wdrażania instrumentu ZIT, w szczególności strategii ZIT;
- wspieraniu inicjatyw zmierzających do zwiększania udziału interesariuszy w przygotowaniu i realizacji strategii ZIT.

Rysunek 11. Etapy zaangażowania lokalnych interesariuszy.

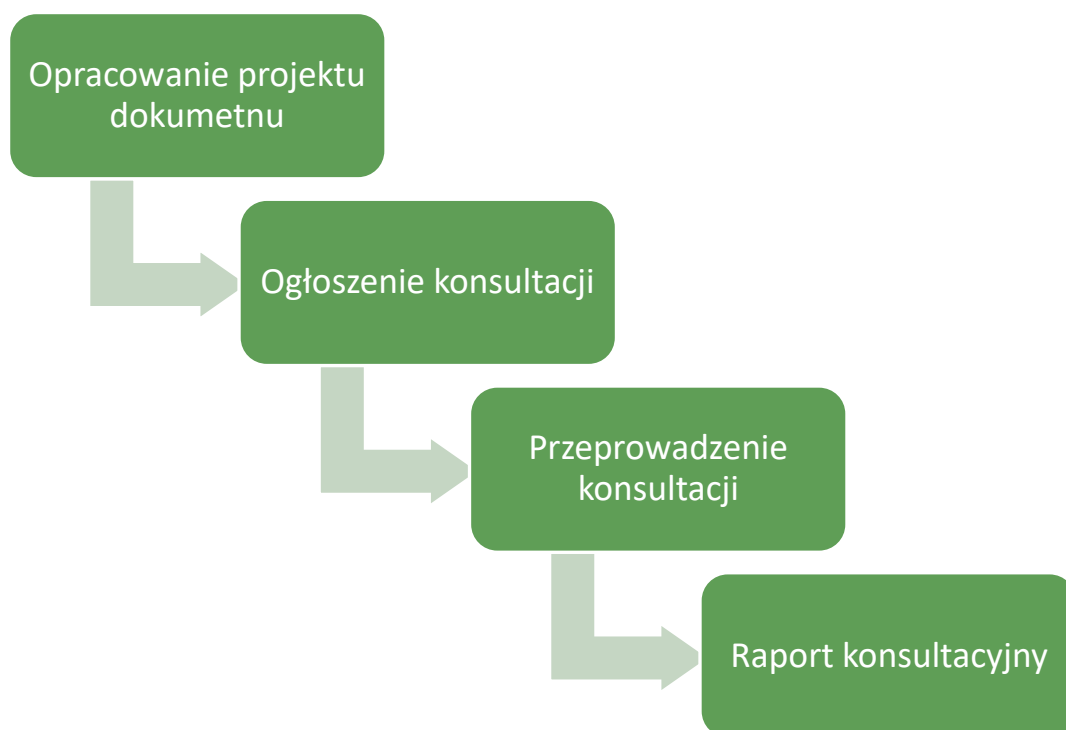
Źródło: opracowanie własne

Na etapie przygotowania Strategii ZIT, członkowie Komitetu Społecznego, brali udział w spotkaniach roboczych dotyczących treści dokumentu i zakresu rzeczowego zaplanowanych do realizacji projektów. Przed konsultacjami społecznymi, zgodnie z wymogami proceduralnymi członkowie Komitetu wyrazili opinię w formie stanowiska na temat Strategii ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja. Opis zaangażowania ciała doradczego w procesy związane z realizacją, monitoringiem i oceną efektów realizacji Strategii ZIT zostały wskazane w rozdziałach 6.3 oraz 6.4 niniejszego dokumentu.

7.2. OPIS PROCESU KONSULTACYJNEGO

Podczas prac nad Strategią ZIT MOF Biłgoraja wykorzystano model ekspercko – partycypacyjny. Eksperti zewnętrzni przy stałej współpracy z przedstawicielami samorządów tworzących MOF opracowali główne założenia dokumentu. Na każdym etapie prac zwracano szczególną uwagę na lokalnych interesariuszy, którzy będą głównymi odbiorcami działań zaplanowanych w niniejszym dokumencie. Dlatego też, realizowane prace były zgodne z dobrymi praktykami partycypacji społecznej i zasadami partnerstwa. Szczególną rolę społeczności lokalnej przypisano procesowi konsultacji społecznych. Celem takiego działania było wykorzystanie doświadczeń lokalnej społeczności, lokalnych interesariuszy, podmiotów publicznych i prywatnych.

Rysunek 12. Schemat procesu konsultacyjnego.

Źródło: opracowanie własne

Opracowanie projektu Strategii ZIT MOF Biłgoraja było jednym z etapów prac nad finalną wersją dokumentu. Kolejnym krokiem było przeprowadzenie procesu konsultacji społecznych. Konsultacje prowadzono w dniach ..... zgodnie z zasadami obowiązującymi w poszczególnych gminach MOF.

Konsultacje społeczne to otwarty proces, w którym wszyscy interesariusze mieli możliwość wypowiedzenia się na temat niniejszego dokumentu. Jest to rodzaj dialogu władz samorządowych z mieszkańcami, mający na celu podjęcie optymalnych decyzji w zakresie rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja.

Każda z gmin MOF podjęła stosowne zarządzenia wójta/burmistrza w związku z ogłoszeniem procesu konsultacyjnego. Zakres, termin i sposób organizacji procesu konsultacji został ogłoszony na stronach internetowych gmin przygotowujących projekt Strategii ZIT MOF. Każdy mieszkaniec mógł przesłać (za pośrednictwem formularza do zgłaszania uwag dostępnego na stronach internetowych lub w formie papierowej) swoje uwagi do dokumentu.

Sprawozdanie z konsultacji, opisujące ich przebieg i wyniki oraz zawierające ustosunkowanie się do zgłoszonych uwag wraz z uzasadnieniem, zostało przygotowywane po zakończeniu procesu i zamieszczone na stronach internetowych poszczególnych gmin. Raport z konsultacji stanowi kolejny podrozdział w niniejszej strategii.

Cały proces konsultacyjny pozwolił na zaangażowanie różnych grup społecznych w przygotowanie Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja na lata 2021-2027. Podejście partycypacyjne na etapie opracowania dokumentu jest również zapowiedzią pełnej współpracy z mieszkańcami na etapie wdrażania strategii i realizacji poszczególnych inwestycji.

7.3. RAPORT Z KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Raport z konsultacji społecznych zostanie umieszczony po ich zakończeniu.

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA I TRYB WYBORU PROJEKTÓW

8.1. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Projekty wynikające ze Strategii ZIT mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno w ramach EFRR, jak i EFS+. Dodatkowym źródłem wsparcia Strategii ZIT mogą być środki krajowych programów.

Związek ZIT, aby uzyskać wsparcie powinien uzyskać potwierdzenie możliwości finansowania projektów wskazanych w Strategii ZIT ze środków programu regionalnego. Potwierdzeniem finansowania Strategii ZIT, jak również wskazanych w niej projektów, jest opinia właściwej Instytucji Zarządzającej programem krajowym lub regionalnym. W przypadku, gdy projekty lub przedsięwzięcia wynikające ze Strategii ZIT mają być współfinansowane również ze środków krajowego programu, wymagana jest dodatkowo opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod kątem zgodności Strategii ZIT z Umową Partnerstwa oraz w zakresie możliwości finansowania projektów ze środków programu krajowego. Projekty wynikające ze Strategii ZIT finansowane z Funduszu Spójności mają charakter komplementarny do reszty projektów z niej wynikających.

Plan finansowy Strategii ZIT MOF Biłgoraja na realizację instrumentu obejmuje alokację w wysokości 8 889 284 EURO. Szczegółowy podział środków na poszczególne Cele Polityki obrazuje poniższa tabela:

Tabela 9. Montaż finansowy Strategii ZIT.

Cel polityki	Nazwa celu	Kwota alokacji w EURO
CP 1	Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej	435 170,00 (EFRR)
CP 2	Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej	4 233 951,00 (EFRR dotacja)
CP 2	Budowa i rozbudowa OZE w gospodarstwach domowych	1 113 291,00 (instrument finansowy)
CP 4	Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	719 000,00 (EFRR)
CP 4	Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	856 228,00 (EFS+)
CP 5	Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych	1 531 644,00 (EFRR)
	RAZEM	8 889 284,00

Źródło: opracowanie własne

8.2. ZASADY WYBORU PROJEKTÓW

W celu zwiększenia efektywności podejmowanych interwencji poprzez realizację zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby oraz problemy rozwojowe Miasta Biłgoraj i jego Obszaru Funkcjonalnego, który jest jednym z obszarów strategicznej interwencji w postaci Miejskich Obszarów Funkcjonalnych wskazanych w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030, zaplanowano wykorzystanie instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Ze względu na charakter wsparcia, działania będą realizowane w trybie niekonkurencyjnym przez podmioty do tego uprawnione tj. Miasto Biłgoraj, Gminę Biłgoraj i Gminę Księżpol. Będą to projekty o charakterze ponadlokalnym i strategicznym znaczeniu dla mieszkańców całego Obszaru Funkcjonalnego.

Strategia ZIT MOF Biłgoraja jest z jednej strony podstawą i uzasadnieniem dla realizacji wskazanych projektów pozakonkursowych. Z drugiej strony jest ona elementem potwierdzającym i określającym udział Związku ZIT w procesie wyboru projektów, o którym mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Odzwierciedleniem tego procesu jest umieszczenie w Strategii ZIT listy projektów planowanych do wsparcia w ramach dofinansowania z właściwego programu.

Rysunek 13. Schemat procesu realizacji projektów w ramach ZIT MOF Biłgoraja.

Źródło: opracowanie własne

Projekty przewidziane do realizacji w ramach ZIT odpowiadają na zdiagnozowane problemy i potrzeby obszaru, a jednocześnie będą realizować zawarte w dokumencie Cele Strategiczne. Projekty zostały wyłonione w drodze identyfikacji przeprowadzonej przez Związek ZIT. Nadrzędnym kryterium wyboru projektów był ich zintegrowany i ponadlokalny charakter. W kolejnym rozdziale przedstawiono listę projektów wybranych do realizacji. Natomiast fiszki projektowe opisujące szczegółowo zakres rzeczowy i oczekiwane efekty realizacji stanowią załącznik do niniejszego dokumentu. Strategia razem z listą projektów zostanie przekazana do Instytucji Zarządzającej FEL 2021-2027 w celu określenia możliwości ich finansowania ze środków programu. Umieszczenie projektów na przedmiotowej liście, oznacza deklarację ich realizacji oraz związane jest z zarezerwowaniem środków w ramach alokacji przeznaczonej dla MOF Biłgoraja.

9. LISTA PROJEKTÓW ZIT

Lista projektów jako jeden z wymaganych elementów Strategii ZIT została opracowana przy współudziale wszystkich Partnerów MOF. Zawiera ona przedsięwzięcia o charakterze ponadlokalnym i zintegrowanym oraz strategicznym znaczeniu dla rozwoju całego obszaru. Projekty zostały przypisane do poszczególnych Celów Polityki UE oraz Celów Szczegółowych programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 zgodnie z wartością przewidywanej alokacji. Każdy z nich realizuje również określone Cele Strategiczne niniejszego dokumentu, dające jasno i logicznie połączyć się z wnioskami płynącymi z diagnozy obszaru realizacji Strategii ZIT.

Zgodnie z zapisami art. 29 rozporządzenia UE 2021/1060 instytucje lub podmioty terytorialne odpowiedzialne za strategię terytorialną (strategię ZIT lub strategię rozwoju ponadlokalnego) współpracują z IZ w celu określenia projektów realizujących strategię, które będą wspierane w ramach danego programu. Zgodnie z zapisami ustawy wdrożeniowej projekty definiować należy jako przedsięwzięcia zmierzające do osiągnięcia założonego celu określonego wskaźnikami, z określonym początkiem i końcem realizacji, zgłoszone do objęcia albo objęte finansowaniem z funduszy UE w ramach danego programu.

W związku z powyższym, aby zapewnić udział Związku ZIT w wyborze projektów wynikających ze Strategii ZIT wprowadzony został do Umowy Partnerstwa oraz do ustawy wdrożeniowej zapis obligujący uwzględnienie w Strategii ZIT listy projektów, która de facto realizuje uprawnienie Związku ZIT odnośnie wpływu na wybór projektów, bez względu na wybrany sposób ich realizacji – konkurencyjny lub niekonkurencyjny.

W ramach prac nad Strategią Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja podjęto decyzję o skomponowaniu listy projektów w formie wiązek projektów i projektów partnerskich, które są zintegrowane na poziomie strategii i tworzą spójny system przedsięwzięć prowadzących do osiągnięcia zintegrowanych celów prowadzących do zrównoważonego rozwoju całego MOF w ramach poszczególnych celów polityki spójności.

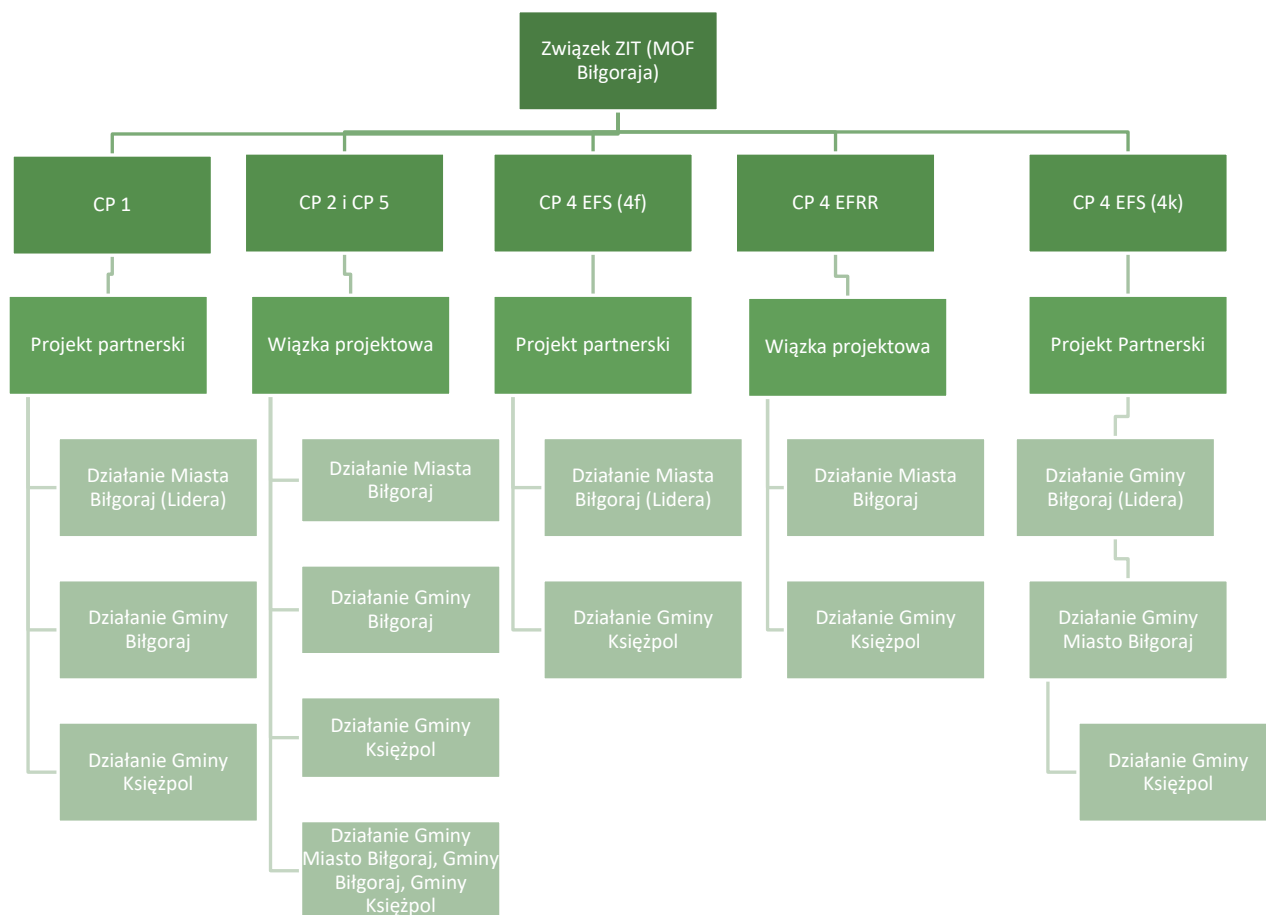
Należy jednocześnie zaznaczyć, że wskazane w ramach instrumentu ZIT działania spełniają warunki realizacji projektów w sposób niekonkurencyjny. W ramach niniejszego trybu mogą być wybrane projekty spełniające łącznie następujące warunki:

- 1) wnioskodawcami, ze względu na charakter lub cel projektu, będą podmioty jednoznacznie określone przed złożeniem wniosku o dofinansowanie projektu,
- 2) projekty mają strategiczne znaczenie dla społeczno-gospodarczego rozwoju obszaru objętego realizacją ZIT, tzn. że zostały wskazane w strategii ZIT lub strategii rozwoju ponadlokalnego.

Instytucja Zarządzająca programem regionalnym Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027 wskazała na realizację instrumentu ZIT w niekonkurencyjnym trybie wyboru. Lista projektów wskazanych do realizacji przez Związek ZIT w dokumencie strategii jest jednocześnie wyrazem jego udziału w procesie wyboru projektów. Kształt listy projektów został uzgodniony pomiędzy wszystkimi Partnerami MOF i zatwierdzony przez Lidera MOF.

Specyfika obszaru interwencji, cele jakie będą zrealizowane w ramach instrumentu ZIT oraz zakres działań przewidzianych w programie regionalnym miały wpływ na ostateczny kształt listy projektów ZIT. W toku prac podjęto decyzję o realizacji przedsięwzięć również w ramach tzw. wiązek projektowych i projektów partnerskich w ramach poszczególnych celów polityki i celów szczegółowych. Takie podejście pozwala podkreślić zintegrowany charakter zaplanowanych działań, a jednocześnie podnosi ich potencjalną skuteczność i lepszą wdrażalność oddając logikę interwencji.

Rysunek 14. Logika interwencji w ramach instrumentu ZIT dla MOF Biłgoraja.

Źródło: opracowanie własne

Listę projektów ZIT tworzy dwanaście przedsięwzięć projektowych przypisanych do poszczególnych celów polityki i celów szczegółowych programu FEL 2021-2027 będących de facto zintegrowanymi projektami, które będą realizowane przez Gminy MOF.

Partnerstwo ZIT MOF Biłgoraja, oświadcza iż przedmiot oraz zakres projektów ujętych w Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja na lata 2021-2027, przypisanych do objęcia wsparciem w FEL 2021-2027, nie będzie powielony (ujęty) w innych dokumentach strategicznych (dotyczy Innego Instrumentu Terytorialnego dla Partnerstw JST oraz GPR), które lokują wsparcie na rzecz projektów w ramach programu regionalnego.

JST MOF Biłgoraja uzgodniły w ramach Związku ZIT poniższą listę zintegrowanych projektów służących realizacji umowy partnerstwa w zakresie polityki spójności, które bezpośrednio wynikają z celów Strategii ZIT MOF i dla których możliwe jest zapewnienie finansowania w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027.

Wskazane projekty operacjonalizują hierarchiczny układ celów strategii. Projekty te zostały wybrane w oparciu o: rezultaty prac diagnostycznych, analizę SWOT, wyniki konsultacji z przedstawicielami JST wchodzącymi w skład Związku ZIT i możliwości finansowe partnerów. Zdefiniowane przedsięwzięcia odnoszą się w logiczny sposób do powiązań funkcjonalnych istniejących w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Biłgoraja. Poniżej zaprezentowano również tabelę zbiorczą obrazującą zbiór wszystkich projektów w ramach Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja przypisanych do alokacji w poszczególnych Celach Polityki UE.

Tabela 10. Zestawienie projektów zintegrowanych przewidzianych do realizacji w ramach Instrumentu ZIT w związku z przyznaną alokacją FEL 2021-2027.

Cel polityki	Rodzaj projektu	Projekty MOF Biłgoraja	Gminy realizujące	Wartość dofinansowania w EURO	Kwota alokacji w EURO
CP 1 EFRR	Projekt partnerski z zakresu z wsparcia rozwiązań cyfrowych dla obywateli i instytucji publicznych.	Poprawa obsługi mieszkańców MOF Biłgoraj z wykorzystaniem narzędzi IT	Gmina Miasto Biłgoraj (Lider)	435 170,00	435 170,00 forma wsparcia: dotacja
			Gmina Biłgoraj		
			Gmina Księżpol		
CP 2 EFRR	Wiązka projektów z zakresu wsparcia termomodernizacji i wykorzystania energii odnawialnej	Termomodernizacja i poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej na terenie MOF Biłgoraja	Gmina Miasto Biłgoraj	2 076 975,50 (dotacja) 351 851,68 (IF)	4 233 951,00 forma wsparcia: dotacja
		Termomodernizacja i poprawa efektywności energetycznej budynków	Gmina Biłgoraj	1 262 238,66	

		użyteczności publicznej na terenie MOF Biłgoraja			
		Termomodernizacja i poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej na terenie MOF Biłgoraja	Gmina Księżpol	894 736,84	
CP 2 EFRR	Wiązka projektów z zakresu wsparcia termomodernizacji i wykorzystania energii odnawialnej	Budowa i rozbudowa OZE w gospodarstwach domowych	Gmina Miasto Biłgoraj Gmina Biłgoraj Gmina Księżpol		1 113 291,00 forma wsparcia: instrument finansowy
CP 4 EFRR	Wiązka projektów z zakresu poprawy dostępności budynków oświatowych na terenie MOF Biłgoraja	Poprawa dostępności budynków oświatowych na terenie MOF Biłgoraja	Gmina Księżpol	314 275,00	719 000,00 forma wsparcia: dotacja
		Poprawa dostępności budynków oświatowych na terenie MOF Biłgoraja	Gmina Miasto Biłgoraj	404 725,00	
CP 4 EFS+ (4f)	Projekt partnerski z zakresu wsparcia działań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży	Wsparcie edukacji szkolnej i przedszkolnej na terenie MOF Biłgoraja	Gmina Miasto Biłgoraj (Lider)	408 112,00	856 228,00 forma wsparcia: dotacja
			Gmina Księżpol		
CP 4 EFS+ (4k)	Projekt partnerski z zakresu wsparcia działań na rzecz osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w tym do osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i osób niepełnosprawnych.	Dzienny Dom Pomocy w Dylach	Gmina Biłgoraj	448 116,00	
CP 5 EFRR	Wiązka projektów z zakresu poprawy bezpieczeństwa mieszkańców	Poprawa bezpieczeństwa MOF Biłgoraja	Gmina Księżpol	291 124,00	1 531 644,00 forma wsparcia: dotacja
		Poprawa bezpieczeństwa MOF Biłgoraja	Gmina Biłgoraj	603 903,00	
		Poprawa bezpieczeństwa MOF Biłgoraja	Gmina Miasto Biłgoraj	636 617,00	

Źródło: opracowanie własne.

SPIS TABEL

Tabela 1. Zameldowania i wymeldowania w podziale na ruch wewnętrzny i zagraniczny .	16
Tabela 2. Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej w MOF Biłgoraja	17
Tabela 3. Zasoby infrastruktury społecznej w MOF	17
Tabela 4. Placówki wsparcia w MOF	18
Tabela 5. Wskaźnik skolaryzacji netto szkół podstawowych w gminach MOF w latach 2016-2020	20
Tabela 6. Analiza SWOT dla MOF Biłgoraja.	37
Tabela 7. Matryca potrzeb, problemów i Celów Strategicznych MOF w odniesieniu do Celów Szczegółowych Programu FEL 2021-2027.....	43
Tabela 8. Wskaźniki monitoringu Strategii ZIT MOF.	47
Tabela 9. Montaż finansowy Strategii ZIT.	66
Tabela 10. Zestawienie projektów zintegrowanych przewidzianych do realizacji w ramach Instrumentu ZIT w związku z przyznaną alokacją FEL 2021-2027.	70

SPIS MAP

Mapa 1. MOF wyznaczone w województwie lubelskim.....	6
Mapa 2. Miejski Obszar Funkcjonalny Biłgoraja	7
Mapa 3. Położenie MOF w województwie lubelskim oraz powiecie biłgorajskim	11
Mapa 4. Lokalizacja obszarów ochrony przyrody w MOF	12
Mapa 5. Sieć dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich MOF oraz Biłgoraja	26
Mapa 6 - Mapa miejscowości „białych”, „szarych” i „czarnych” w powiecie biłgorajskim .	30

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Zakres rzeczowy Strategii ZIT.	4
Rysunek 2. Bloki tematyczne diagnozy MOF.	10
Rysunek 3. Cel Główny i Cele Strategiczne MOF.....	39
Rysunek 4. Podejście zintegrowane w ramach Strategii ZIT MOF.	42
Rysunek 5. Schemat przygotowania Strategii ZIT MOF.....	49
Rysunek 6. Identyfikacja projektów ZIT MOF.....	51
Rysunek 7. Podmioty realizujące Strategię ZIT MOF.....	52

Rysunek 8. Działania monitoringowe i ewaluacyjne.....	54
Rysunek 9. Struktura Związku ZIT MOF Biłgoraja.	55
Rysunek 10. Ciało doradcze ZIT MOF Biłgoraja.....	61
Rysunek 11. Etapy zaangażowania lokalnych interesariuszy.	62
Rysunek 12. Schemat procesu konsultacyjnego.	63
Rysunek 13. Schemat procesu realizacji projektów w ramach ZIT MOF Biłgoraja.	67
Rysunek 14. Logika interwencji w ramach instrumentu ZIT dla MOF Biłgoraja.....	69

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba mieszkańców MOF w latach 2013-2020.....	14
Wykres 2. Saldo migracji w gminach MOF	15
Wykres 3. Liczba uczniów szkół podstawowych w MOF w latach 2016-2020	19
Wykres 4. Osoby pracujące w MOF w latach 2016-2020	21
Wykres 5. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w MOF w latach 2016-2020	22
Wykres 6. Podmioty gospodarki narodowej w MOF w latach 2016-2020.....	23
Wykres 7. Długość ścieżek rowerowych w mieście Biłgoraju w latach 2016-2020	26
Wykres 8. Całkowite dochody gmin MOF w latach 2016-2020.....	32
Wykres 9. Dochody na jednego mieszkańca w MOF w latach 2016-2020.....	33
Wykres 10. Wydatki w gminach MOF w latach 2016-2020	33
Wykres 11. Wydatki na jednego mieszkańca w MOF w latach 2016-2020.....	34
Wykres 12. Odsetek wydatków inwestycyjnych w całości wydatków w MOF w latach 2016-2020	35

ŹRÓDŁA

1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.
2. Program regionalny Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.
3. Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce.
4. Ustawa o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027.